

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหา

การวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาและสำรวจปฏิริยาจริยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น และศึกษาเปรียบเทียบปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นระหว่างกลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่จำแนกตามตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปรคือ เพศ สถานภาพ ศาสนา อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมือง และภูมิภาค

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงเวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเป็นอย่างมากทั้งในด้านของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพการดำเนินชีวิตของคนไทย จากชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ทำมาหากินกันตามสบาย มีความสุขกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม มีน้ำใจไมตรีช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้แปรเปลี่ยนมาเป็นชีวิตที่ต้องแก่งแย่งแข่งขันกันทำมาหากินและแสวงหาโอกาสเพื่อประโยชน์ส่วนตนในรูปแบบต่าง ๆ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในขณะที่ทรัพยากรยังคงมีจำกัด ผู้คนจึงต้องพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอด เพื่อความสุขสบายและปลอดภัย เพื่อแสวงหาอำนาจและชื่อเสียงมาสู่ตนและพวกพ้องของตน แม้ว่าจะด้วยวิธีเบียดเบียนผู้อื่น ทุจริตผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรมก็ตาม ในปัจจุบันจึงปรากฏพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่อความสงบสุขของสังคมเพิ่มมากขึ้นทั้งทางด้านรูปแบบและความรุนแรงจนน่าตกใจ ทั้งยังมีแนวโน้มว่าพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายเหล่านี้จะเกิดขึ้นสูงชันทุก ๆ ปี ดังจะเห็นได้จากสถิติคดีอาชญากรรมบางคดีที่เกิดขึ้นทั่วราชอาณาจักรในรอบปี 5 ปีที่ผ่านมา (กรมตำรวจ, กองวิชาการ 2522:43-44, 2523:59-60, 2524:46-47, 2525:13-16, 2526:14-17) ซึ่งปรากฏในตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สถิติอาชญากรรม(บางคดี)ที่วราษาอาณาจักรปี 2522-2526

ประเภทคดี	จำนวนคดีที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ.				
	2522	2523	2524	2525	2526
ความผิดต่อ-เกี่ยวกับ-ฐาน					
ความสงบสุขของประชาชน	3,154	3,336	2,303	2,312	3,644
เพศ	5,128	5,403	5,325	5,324	5,513
ชีวิต	16,358	17,173	12,038	12,636	13,023
ลักทรัพย์	28,438	35,250	31,564	32,062	32,904
ชิงทรัพย์	3,808	3,811	3,838	3,705	3,846
ยักยอก	2,501	2,733	2,752	3,002	3,423
ฉ้อโกง	2,151	2,493	2,788	3,545	4,586
พ.ร.บ.ปราบการค้าประเวณี	13,512	12,293	15,052	17,180	18,077
พ.ร.บ. เชื้อก	2,275	2,471	2,862	4,575	5,496

เมื่อหันมาพิจารณาจำนวนพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายของนักเรียนและเยาวชนนอกโรงเรียนบ้างก็จะพบว่าสถิติการทำผิดและถูกจับกุมได้เพิ่มขึ้นจาก 4,961 ราย ในปี พ.ศ. 2522 เป็น 5,746 ราย ในปี พ.ศ. 2524 (กรมตำรวจ, กองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน 2525: 1-6) นอกจากข้อมูลตัวเลขที่เห็นได้ชัดเจนจากกรมตำรวจเหล่านั้นแล้ว เรายังได้รับทราบข่าวการกระทำที่ผิดศีลธรรมและผิดกฎหมายจากสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นประจำทุกวัน อาทิเช่นความผิดในเรื่องการพนัน การเสพและค้าขายสิ่งเสพผิด การค้าขายสิ่งผิดกฎหมายและของหนีภาษี การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การโกงภาษี การคิดสินบน และการทุจริตฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงราชการและเอกชน การเอารัศเอาเปรียบผู้บริโภคในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้าและบริการในราคาขูตรีศเมื่อเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ การปลอมปนสินค้าเพื่อลดต้นทุน การผลิตและหวังกำไร การโฆษณาสินค้าด้วยวิธีหลอกลวงประชาชน ฯลฯ การเผยแพร่สิ่งลามกอนาจารในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

พฤติกรรมที่ทำให้สังคมขาดความสงบสุขเหล่านี้ นอกจากจะมีสาเหตุมาจากสิ่งแวดล้อมซึ่งได้แก่ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ การขาดแคลนทรัพยากร การหลงใหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก และการขาดแบบอย่างที่ดีสำหรับเยาวชนจะนำไปปฏิบัติแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากตัวผู้กระทำ

ผิดเองด้วยที่มีความโลภ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่น ขาดคุณธรรม ขาดเมตตาธรรม และไม่สามารถหักห้ามใจไม่ให้กระทำความผิดหรือความชั่วได้

ปัญหาจริยธรรมในตัวบุคคลที่นับวันแต่จะรุนแรงมากขึ้นและสร้างความสับสนวุ่นวายไม่สงบสุขในสังคมมากขึ้นนี้เองเป็นผลสะท้อนให้เห็นถึงความล้มเหลวของกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตใจของเยาวชนไทย ซึ่งเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกันของครอบครัว โรงเรียน วัด สื่อมวลชน สถาบันและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษามักได้รับการพิจารณาว่าเป็นสถาบันที่มีบทบาทเด่นชัดที่สุดในการเสริมสร้างจริยธรรมให้กับเยาวชนและถือเป็นหน้าที่หลักด้านหนึ่งด้วย ซึ่งเจตนารมณ์นี้ได้ปรากฏอย่างเด่นชัดในแผนการศึกษาแห่งชาติทุกฉบับตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระยะที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ได้เน้นความสำคัญของการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมแก่เยาวชนไว้ว่า "รัฐพึงจัดการศึกษาเพื่อเสริมสร้างและก่อให้เกิดความสำนึกในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม รวมทั้งสถานที่และวัตถุอันมีค่าทางประวัติศาสตร์" แต่การสอนจริยธรรมในโรงเรียนกลับมีจุดอ่อนหลายประการที่ทำให้ระบบการศึกษาทำหน้าที่นี้ได้ไม่สมบูรณ์เช่น

1. หลักสูตร เนื้อหาของวิชาจริยศึกษามีสัดส่วนน้อยมากเมื่อเทียบกับวิชาอื่น ๆ
ธีระพร อุวรรณโณ(2526:3-4) ได้วิเคราะห์น้ำหนักของวิชานี้ในหลักสูตรการศึกษาระดับวัยก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษาไว้อย่างชัดเจนว่า

แนวการจัดการจัดประสบการณ์ชั้นเด็กเล็กฉบับ พ.ศ. 2524 จัดการสร้างเสริมจริยธรรมไว้ในหมวดสร้างเสริมลักษณะนิสัย และให้น้ำหนักประมาณหนึ่งในเจ็ดของหมวดนี้ ครั้นเมื่อเทียบกับเนื้อหาทั้งหมด การสร้างเสริมลักษณะนิสัยก็ยังเป็นเพียงหนึ่งในสี่ของเนื้อหาโดยส่วนรวม ส่วนหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ก็จัดวิชาจริยศึกษาไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งกลุ่มนี้ก็มีน้ำหนักแตกต่างกันไปตามระดับชั้น คือร้อยละ 25 สำหรับชั้น ป.1-ป.4 และร้อยละ 20 สำหรับชั้น ป.5-ป.6 ซึ่งกลุ่มวิชานี้ก็เป็นเพียงหนึ่งในสี่ของเนื้อหาทั้งหมดในระดับประถมศึกษา ซึ่งจะเห็นว่าน้ำหนักที่ให้การสร้างเสริมจริยธรรมยังอยู่ในระดับต่ำมาก

ในระดับมัธยมศึกษาที่เช่นกัน แม้ว่าวิชาจริยศึกษาจะจัดไว้เป็นวิชาบังคับแต่ก็มีเนื้อหาเป็นเพียงหนึ่งในสี่ของหมวดสังคมศึกษาและหมวดวิชานี้ก็มีหน่วยการเรียนรู้เพียง 2.5 หน่วย ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 15.6 ของหน่วยการเรียนรู้ที่นักเรียนต้องเรียนในหนึ่งภาคการศึกษาเท่านั้น นอกจากนี้เนื้อหาในบทเรียนทางจริยศึกษายังไม่ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย สอดคล้องกับธรรมชาติและความต้องการของผู้เรียน และไม่ดึงดูดใจเท่าที่ควร บทเรียนเหล่านี้จึงกลายเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายสำหรับผู้สอนและผู้เรียน

2. วิธีสอน จุดมุ่งหมายในการสอนจริยธรรมไม่เหมือนกับจุดมุ่งหมายในการสอนวิชาอื่นบางวิชาที่เพียงแต่ให้นักเรียนจำข้อเท็จจริง เข้าใจได้ และปฏิบัติได้ก็ใช้ได้ แต่สำหรับวิชาจริยธรรมศึกษาออกจากผู้เรียนจะบรรลุขั้นตอนดังกล่าวแล้วผู้เรียนยังจะต้องเกิดความรู้สึกสะเทือนใจคือประทับใจแล้วเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมใหม่ไปในทางที่ดีงามด้วย แต่ในทางปฏิบัติจริงนั้น แสง จันทร์งาม (แสง จันทร์งาม 2513 อ้างถึงใน ชัยพร วิชชาวุธ และ ธีระพร อุวรรณโณ 2525:37-38) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้การเรียนการสอนวิชานี้ไม่บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไว้ว่า

ถ้าเราสังเกตการเรียนและการสอนในแขนงจริยศึกษาในปัจจุบัน เราจะเห็นได้ทันทีว่าเรากระทำกันในระดับสัญชาตญาณหรือความจำเท่านั้น ครูผู้สอนทำหน้าที่เพียงให้ข่าวสารและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพุทธประวัติ ศาสนพิธี ศิล ธรรมเนียม และวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ แก่นักเรียน นักเรียนก็ทำหน้าที่เพียงแต่จำข่าวสารและข้อเท็จจริงเหล่านั้นไว้ เมื่อถึงเวลาสอบไล่ครูก็ออกข้อสอบเพื่อจะทดสอบความจำของนักเรียน ถ้านักเรียนจำข้อเท็จจริงได้มากเป็นที่พอใจ ก็สอบได้

ความเห็นดังกล่าวข้างต้นนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของศึกษานิเทศก์การประถมศึกษา (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ 2524 อ้างถึงในชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อุวรรณโณ 2525:38) ที่ว่า

การสอนจริยศึกษาที่ไม่ใคร่บรรลุจุดประสงค์ตามข้อเท็จจริงแล้ว ผู้สอนมิได้สอนจริยศึกษาแต่กลับไปสอนอ่านไทย โดยใช้นโยบายของจริยศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เช่น สอนเรื่องมารยาท ผู้สอนก็ให้ผู้เรียนอ่านและท่องจำเนื้อหาว่า ผู้มีมารยาทต้องมีสัมมาคารวะ รู้จักที่ดำที่สูง ฯลฯ แทนที่จะจัดกิจกรรมให้เด็กเห็น เข้าใจ เลื่อมใส และปฏิบัติจริง โดยติดตามผลการปฏิบัติด้วย

วิธีการสอนและการประเมินผลดังกล่าวไม่สามารถทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันระหว่างความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติและพฤติกรรมได้ เพียงแต่หวังว่าเมื่อผู้เรียนมีความรู้แล้วก็จะเกิดความสำนึกในด้านจริยธรรมและคงจะมีพฤติกรรมที่ดีงามตามมา

3. ผู้สอน ส่วนใหญ่ครูที่ทำหน้าที่สอนจริยธรรมไม่ได้รับการเตรียมมาโดยเฉพาะ บางโรงเรียนจะมอบหมายให้ครูที่ไม่ถนัดวิชาใดวิชาหนึ่งมาสอนจริยธรรม ครูเองก็ขาดความเข้าใจและความมั่นใจในเนื้อหาวิชาและวิธีสอนจึงมองว่าเป็นภาระหน้าที่ที่น่าเบื่อหน่าย นอกจากนี้ครูยังไม่ได้อ่างตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ไม่ได้ปฏิบัติในสิ่งที่ตัวสอน ทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสนในจริยธรรม

สภาพปัจจุบันของสังคมและปัญหาในการ เสริมสร้างจริยธรรมแก่เยาวชนดังกล่าวได้มีส่วนกระตุ้นให้สถาบันและหน่วยงานทางการศึกษาทำการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมอย่างจริง-

จึงโดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกันในการแสวงหาและกำหนดแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของคนไทยโดยใช้กลไกในระบบการศึกษาสร้างสำนักทางจริยธรรมให้กล้าแข็งเพื่อให้เกิดความสงบสุข ความมั่นคงภายในและความเจริญก้าวหน้าในสังคมไทยและมวลมนุษยชาติ การดำเนินงานของสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ กระทำในรูปการประชุม การสัมมนา และโครงการวิจัย ตัวอย่างโครงการที่สำคัญ ๆ คือ โครงการวิจัยการศึกษาจริยธรรมไทยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นโครงการ 2 ปี (ตุลาคม 2522 - กันยายน 2524) โดยมีแผนงาน 4 ขั้นตอน (กรมวิชาการ 2523:70-73) คือ

1. จัดประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรม เป็นการสัมมนาผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิเคราะห์ความหมายของจริยธรรม วิเคราะห์รากฐาน โครงสร้างและทฤษฎีการเกิดจริยธรรม การจัดหมวดหมู่ประเภทของจริยธรรมที่จำเป็นสำหรับสังคมไทย ผลการประชุมได้หลักจริยธรรม 8 ประการ ซึ่งเรียงลำดับจากที่สำคัญมากที่สุดคือ การใฝ่สั่งจรรยา การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา เมตตา-กรุณา สติสัมปชัญญะ ความไม่ประมาท ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร หิริ-โอตตปปะ

2. สร้างเครื่องมือวัดระดับพัฒนาการทางจริยธรรม

3. สร้างเกณฑ์ปกติ (Norm) ของระดับพัฒนาการทางจริยธรรม

4. ศึกษาหารูปแบบของการสอนเสริมสร้างพัฒนาการทางจริยธรรมและทดลองสอน โดยหารูปแบบที่เหมาะสมในการสอนหลักจริยธรรมทั้งแปดประการดังกล่าว

นอกจากโครงการวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการแล้ว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดยการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ก็ได้จัดทำโครงการวิจัยและสัมมนาเรื่องจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการคือ

1. เพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรม (Actual Behavior) ทางจริยธรรมของคนไทย

2. เพื่อแสวงหาลักษณะที่เป็นอุดมคติ (Ideal) ทางจริยธรรมสำหรับคนไทย

3. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของลักษณะที่เป็นอุดมคติทางจริยธรรมกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย

4. เพื่อกำหนดค่านิยม (Norm) ทางจริยธรรมสำหรับคนไทยและแสวงหาแนวทางที่จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจริยธรรมของคนไทยให้ได้ตามค่านิยม

ในการแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทยนั้น คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้เริ่มโครงการโดยจัดสัมมนาขนาดเล็กเพื่อนำผลการวิจัยเรื่องค่านิยมไทย: เครื่องมือในการสำรวจวัด ของ ดร.สุนทรี่ โคมิน และ ดร.สนธิ สมักรการ (2522) มาเป็นประเด็นในการอภิปรายเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2523 ณ ศูนย์สารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการสัมมนาในครั้งนั้นทำให้ได้แนวทางในการศึกษาวิจัยสภาพที่เป็นอยู่ของพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย ขึ้นต่อไปของโครงการ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้มอบหมายให้คณะวิจัยดำเนินงานวิจัยเป็น 3 คณะ ดังนี้

คณะที่ 1 ด้านปรัชญา มี ศาสตราจารย์ ดร.วิทย์ วิศทเวทย์ เป็นหัวหน้าคณะวิจัย เพื่อแสวงหาลักษณะจริยธรรมที่เป็นอุดมคติสำหรับคนไทย.

คณะที่ 2 ด้านมานุษยวิทยา มี ศาสตราจารย์ ดร.พทยา สายหู เป็นหัวหน้าคณะวิจัย เพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงมานุษยวิทยา

คณะที่ 3 ด้านจิตวิทยาสังคม มี รองศาสตราจารย์ ดร.ชัยพร วิชชาวุธ เป็นหัวหน้าคณะวิจัย เพื่อแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงจิตวิทยาสังคม

ในการแสวงหาสภาพที่เป็นอยู่เกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงจิตวิทยาสังคมนั้น คณะผู้วิจัยได้แบ่งเรื่องที่จะศึกษาออกเป็น 2 มิติ ตั้งฉากกันคือ

มิติที่หนึ่ง เป็นองค์ประกอบของจริยธรรมซึ่งมี 3 องค์ประกอบคือ ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม ปฏิกริยาจริยธรรม และพฤติกรรมจริยธรรม

มิติที่สอง เป็นประเภทของพฤติกรรมที่บุคคลกระทำในชีวิตประจำวันมี 5 ประเภทคือ พฤติกรรมต่อสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมทางการเมือง พฤติกรรมทางเศรษฐกิจ พฤติกรรมทางสังคม และพฤติกรรมต่อตนเอง.

เมื่อแจกแจงแล้วจะได้ขอบข่ายงานที่จะศึกษาวิจัย 15 เรื่อง ดังนี้

ประเภทของพฤติกรรม องค์ประกอบ ของจริยธรรม	สิ่งแวดล้อม	การเมือง	เศรษฐกิจ	สังคม	ตนเอง
ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม	1	2	3	4	5
ปฏิกริยาจริยธรรม	6	7	8	9	10
พฤติกรรมจริยธรรม	11	12	13	14	15

เพื่อให้โครงการนี้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย หัวหน้าคณะวิจัยจึงได้ให้นักศึกษาศึกษา เข้าร่วมวิจัยด้วย จำนวน 15 คน ผู้วิจัยเป็นผู้หนึ่งที่ได้ร่วมโครงการวิจัยนี้ และพิจารณาแล้วเห็นว่าตนมีความสนใจใคร่ศึกษาเรื่องปฏิริยาจริยธรรมของคนไทยต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งคือเรื่องหมายเลข 8 มากที่สุด ด้วยเหตุผลหลายประการดังต่อไปนี้คือ

ผู้วิจัยมีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมจริยธรรมว่า พฤติกรรมจริยธรรมเป็นพฤติกรรมเจตนาที่ได้ผ่านกระบวนการคิดไตร่ตรองด้วยการใช้เหตุผลเชิงตรรกบท (Syllogism) แล้วว่าเป็นพฤติกรรมที่ถูกที่ดีสำหรับตนและเป็นพฤติกรรมที่ตนควรกระทำในสภาพการณ์หนึ่ง ๆ ผลของกระบวนการไตร่ตรองนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อของตนเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ดี ที่ถูก ที่ควรในสภาพการณ์หนึ่ง ๆ กับการรับรู้สภาพการณ์ที่แวดล้อมตนในขณะนั้นว่าเป็นอย่างไร กระบวนการไตร่ตรองข้างต้นนี้เรียกว่า การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม นอกจากนี้บุคคลยังมีการประเมินพฤติกรรมทั้งของตนเองและของผู้อื่นในเชิงจริยธรรมตามความเชื่อและการรับรู้ของตน และมีปฏิริยาต่อพฤติกรรมนั้น ๆ ปฏิริยานี้อาจเป็นพฤติกรรมภายในเช่น เกิดความรู้สึกชื่นชม เห็นด้วย ภูมิใจ ละอายใจ รำคาญ หรืออาจแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอกเช่น การยอมรับหรือการต่อต้านพฤติกรรม หรือผู้ทำพฤติกรรมนั้น ปฏิริยานี้เรียกว่า ปฏิริยาจริยธรรม

ปฏิริยาจริยธรรมนั้นนอกจากจะสะท้อนให้เห็นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแล้ว ยังเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมจริยธรรมทั้งของตนเองและผู้อื่นอีกด้วย กล่าวคือ นักจิตวิทยา กลุ่มทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม มนุษย์เรียนรู้ว่าเหตุการณ์ใดเกิดตามเหตุการณ์ใด อย่างไร และเมื่อประสบเหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ก็เกิดความคาดหวัง (Expectancy) เกี่ยวกับผลที่จะตามมาได้ และหากผลกรรมนั้นมีความน่าปรารถนาสำหรับตน มนุษย์ก็จะตัดสินใจทำพฤติกรรมนั้น หากเป็นผลกรรมที่ไม่น่าปรารถนาสำหรับตนก็จะตัดสินใจไม่ทำ (Bandura 1977:36-39) ปฏิริยาจริยธรรมของผู้อื่น โดยเฉพาะปฏิริยาภายนอกก็คือผลกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับการกระทำของบุคคล และมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างและควบคุมพฤติกรรมจริยธรรมของคนในสังคม ดังจะเห็นได้จากทฤษฎีเกี่ยวกับอิทธิพลของ ปฏิริยาจริยธรรมของผู้ใหญ่ที่มีต่อพฤติกรรมของเด็กของ อีระพร อุวรรณโณ (2525:1) ที่ว่า

ในวัยเด็ก ปฏิกริยาจริยธรรมจากผู้ใหญ่เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างหล่อหลอม และขัดเกลาลักษณะนิสัยและพฤติกรรมของเด็ก การกระทำใดที่เด็กทำไปแล้วได้รับการยกย่อง ชมเชยจากผู้ใหญ่ เด็กจะมีแนวโน้มที่จะทำสิ่งนั้นอีกในเวลาต่อมา ในทำนองตรงกันข้าม การกระทำใดที่เด็กทำไปแล้วไม่ได้รับการยอมรับ ถูกตำหนิ ตักเตือนหรือลงโทษ เด็กจะมีแนวโน้มที่จะไม่ทำสิ่งนั้นอีกในอนาคต

ในสังคมไทยมีพฤติกรรมหลายอย่างที่ไม่เป็นที่ยอมรับอย่างยิ่ง อาทิเช่น ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วกลับไปมีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายอื่น การกระทำดังกล่าวนี้ถือเป็นการกระทำที่ไม่ดี ไม่ถูก และไม่ควรร้อย่างยิ่ง และคนในสังคมต่างก็มีปฏิริยาทางลบต่อการกระทำนี้ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการวิพากษ์วิจารณ์เชิงตำหนิ เลิกคบหาเป็นมิตร หรือฟ้องให้สามีของหญิงนั้นทราบ ผลก็คือพฤติกรรมดังกล่าวปรากฏน้อยมากในสังคมไทย ฉะนั้นพฤติกรรมใดที่คนในสังคมมีปฏิริยาในทางลบ พฤติกรรมนั้นย่อมมีแนวโน้มที่จะลดลง และพฤติกรรมใดที่คนในสังคมมีปฏิริยาในทางบวก พฤติกรรมนั้นย่อมมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น ในทางกลับกันหากสังคมใดมีสมาชิกที่กล้าแสดงออกถึงปฏิริยาจริยธรรมต่อการกระทำของผู้อื่น สังคมนั้นก็จะมีสมรรถภาพในการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาลงไป ส่วนสังคมที่มีสมาชิกที่ขาดความกล้าหาญในการแสดงปฏิริยาจริยธรรมต่อการกระทำของผู้อื่นมักจะเป็นสังคมที่สมาชิกทำอะไรตามใจชอบโดยไม่หวั่นเกรงการต่อต้าน พฤติกรรมผิดจริยธรรมจะเพิ่มมากขึ้นและเกิดความสับสนวุ่นวายไม่สงบสุข ดังนั้นการสำรวจปฏิริยาจริยธรรมของคนไทยต่อพฤติกรรมของผู้อื่น นอกจากจะทำให้ทราบสภาพปัจจุบันของปฏิริยาจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยแล้วยังจะทำให้ทราบอีกว่าสังคมไทยมีความเคร่งครัดหรือเพิกเฉยต่อพฤติกรรมที่คนไทยตัดสินว่าเป็นพฤติกรรมที่ดี ถูก ควร และพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูก และไม่ควรมากน้อยเพียงใด

พฤติกรรมที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ (interaction) กับบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้นมีมากมายหลายรูปแบบจนยากที่จะแจกแจงได้ครบถ้วน แต่ก็พอจะจัดแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและการปกครองที่บุคคลหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งกระทำกับบุคคลอื่น ๆ เรียกว่า พฤติกรรมทางการเมือง (กรรมล ทองธรรมชาติ 2515:107)
2. พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต (production) การบริโภค (consumption) การแลกเปลี่ยน (exchange) และแจกจ่าย (distribution) รายได้หรือผลิตผลที่สังคมสร้างขึ้นมา เรียกว่า พฤติกรรมทางเศรษฐกิจ (สุธี ประศาสน์ เศรษฐ 2521:180)

3. พฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันที่นอกเหนือไปจากพฤติกรรมสองกลุ่มแรกเรียกว่า พฤติกรรมทางสังคม อาทิเช่น การช่วยเหลือผู้อื่น การเบียดเบียนผู้อื่น การพูดปด การเกรงใจ การรักษาชื่อเสียงของหมู่คณะ การแสดงความกตัญญู เป็นต้น

ในบรรดาพฤติกรรมทั้งสามกลุ่มใหญ่ ๆ ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าพฤติกรรมทาง เศรษฐกิจที่เรียกตามภาษาชาวบ้านว่า "เรื่องปากเรื่องท้อง" หรือ "เรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพ" นั้นเป็นพฤติกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับความอยู่รอดในชีวิตประจำวันของมนุษย์มากที่สุด จึง เป็นพฤติกรรมที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง กอปรกับงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับจริยธรรมของคนไทย เกือบทั้งหมดล้วนแต่เป็นงานศึกษาวิจัยที่อยู่ในขอบข่ายของพฤติกรรมทางสังคมและพฤติกรรมทางการ เมืองเท่านั้น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจโดยตรงนั้นมีน้อยมาก ด้วยเหตุผลสองประการ ดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจเลือกศึกษาเฉพาะปฏิกิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของ ผู้อื่น ซึ่งจะเป็นงานวิจัยแรกที่ทำให้ความสำคัญแก่จริยธรรมของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจในทฤษฎี ของคนไทย

ในระยะเวลาสิบกว่าปีที่ผ่านมานี้ ประชากรไทยที่เกิดใหม่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เฉลี่ยแล้วตั้งแต่ปี 2513 เป็นต้นมา ประชากรไทยเพิ่มจำนวนขึ้นถึงปีละ 1 ล้านคน ดังนั้นสัดส่วน ของประชากรไทยที่อยู่ในวัยเด็กถึงรุ่นหนุ่มสาว (อายุต่ำกว่า 15 ปี) จึงสูงถึงร้อยละ 45.2 ของ ประชากรทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, อ้างถึงใน ธนาคาร กรุงไทย จำกัด 2526:67) เยาวชนเหล่านี้ส่วนใหญ่กำลังศึกษาเล่าเรียนและจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการสำรวจสภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับจริย- ธรรมของคนไทยในปัจจุบันนั้นสมควรอย่างยิ่งที่จะเริ่มศึกษาในหมู่เยาวชนในโรงเรียน และควร จะครอบคลุมไปถึงบุคคลที่มีอิทธิพลในการเสริมสร้างและปลูกฝังความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ลักษณะนิสัย และบุคลิกภาพของเด็กซึ่งได้แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองและครูด้วย เพราะบิดามารดามีบทบาท สำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (socialization) แก่เด็กนับตั้งแต่แรกเกิด ส่วนครูก็เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และอบรมศีลธรรมจรรยาแก่เด็กในโรงเรียนเพื่อให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต บรรยากาศทางสังคมในโรงเรียนที่มีคุณภาพจะช่วยบั่นหลอมเด็กให้ สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนและรู้จักเฝ้าหาสิ่งที่เป็นคุณค่าของชีวิตอันถาวร เพื่อฝึกฝนตน เองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ บุญยิ่ง เจริญยิ่ง 2520:136)

การวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะมุ่งสำรวจปฏิกิริยาจริยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ที่มีต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแล้ว ยังได้ศึกษาถึงองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยคาดว่า

อาจจะมีส่วนสัมพันธ์กับปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้อื่นด้วย คือองค์ประกอบของบุคคลได้แก่ เพศ สถานภาพ ศาสนา และอาชีพหลักของครอบครัว กับองค์ประกอบด้านสิ่งแวดล้อมได้แก่ สภาพความเป็นเมือง และภูมิภาค โดยการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นระหว่างกลุ่มนักเรียน ครู และผู้ประกอบการที่จำแนกตามตัวแปรอิสระ ทั้ง 6 ตัวแปรข้างต้น ผลการวิจัยที่ได้จะเป็นความรู้พื้นฐานส่วนหนึ่งสำหรับการกำหนดค้ำชัสนทางจริยธรรมของคนไทย และจะเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาและกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อปรับพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทยได้ตามค้ำชัสนในโอกาสต่อไป

วิธีศึกษาปฏิริยาจริยธรรม

การศึกษาพฤติกรรมของบุคคล สามารถทำได้หลายวิธีเช่น การสังเกตพฤติกรรมโดยตรง การใช้แบบทดสอบ และคำรายงาน เป็นต้น แต่ละวิธีก็มีข้อดีและข้อจำกัดแตกต่างกันไปกล่าวคือ การสังเกตพฤติกรรมโดยตรงมีข้อดีในแง่ที่ได้ข้อมูลตามสภาพการณ์จริง มีความน่าเชื่อถือสูงถ้าป้องกันการบิดเบือนหรือการรู้ตัวของผู้ถูกสังเกตได้ แต่ต้องเพิ่มขึ้นตอนในการฝึกผู้เชี่ยวชาญการสังเกตเฉพาะเรื่อง และเสียเวลาและทุนทรัพย์สูงมากในกรณีต้องการเก็บข้อมูลจำนวนมาก ๆ ส่วนการใช้แบบทดสอบมีข้อดีในแง่ที่สะดวกต่อการเก็บข้อมูลจำนวนมาก ในขณะที่คำรายงานก็มีข้อดีในแง่ที่เหมาะสมกับพฤติกรรมภายในที่เป็นความรู้สึกนึกคิดไม่สามารถสังเกตได้ เป็นต้น

เนื่องจากปฏิริยาจริยธรรมมีทั้งที่เป็นพฤติกรรมภายในและพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกในสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นการศึกษาปฏิริยาจริยธรรมจึงทำได้ 2 วิธีคือ การสังเกตพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออกเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้อื่น และคำรายงานความรู้สึกนึกคิดของตน

แม้ว่าการสังเกตพฤติกรรมโดยตรงจะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และมีความน่าเชื่อถือสูงมาก แต่ในกรณีการศึกษาปฏิริยาจริยธรรม การสังเกตพฤติกรรมโดยตรงในสภาพการณ์จริงมีปัญหายุ่ง 3 ประการ (นอกเหนือจากที่กล่าวแล้ว) คือ

1. ปฏิริยาจริยธรรมที่เป็นพฤติกรรมภายนอกบางปฏิริยาประกอบด้วยพฤติกรรมย่อย ๆ หลายพฤติกรรม เช่น คบหาเป็นมิตร ควรประกอบด้วยปฏิริยาย่อย ๆ เช่น เห็นด้วย ชื่นชม ภูมิใจ ให้กำลังใจ เป็นต้น อาจจะต้องใช้เวลาานกว่าจะครบวัฏฏะ และหากมีการสังเกตไม่ครบถ้วน เช่น มิได้สังเกตพฤติกรรมย่อยบางพฤติกรรมในกระบวนการของพฤติกรรมย่อยทั้งหมด การสรุปผลการสังเกตก็จะคลาดเคลื่อนได้ง่ายมาก

2. ในกรณีที่ เป็นปฏิกริยาจริยธรรมต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อาจก่อให้เกิดผลได้ผลเสีย โดยตรงต่อผู้ถูกสังเกต ผู้ถูกสังเกตอาจบิดเบือนปฏิกริยาที่แสดงออกไปจากความรู้สึกที่แท้จริง เช่น อาจแสดงปฏิกริยาจริยธรรมทางบวกซึ่งตรงข้ามกับความรู้สึกจริงต่อพฤติกรรมด้านลบเมื่อต้องการประจบประแจงหรือเอาตัวรอด หรืออาจแสดงปฏิกริยาจริยธรรมทางลบซึ่งตรงข้ามกับความรู้สึกจริงต่อพฤติกรรมด้านบวกถ้ามีทัศนคติต่อผู้กระทำ หรือหลีกเลี่ยงที่จะแสดงปฏิกริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมด้านลบ เพราะเกรงว่าจะเกิดผลเสียกับตน ทำให้การสรุปผลการสังเกตคลาดเคลื่อน ไปได้อีกกรณีหนึ่ง

3. ปฏิกริยาจริยธรรมบางอย่าง เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เป็นมโนกรรมเช่น ความรู้สึกพอใจ ภูมิใจ ซื่นซม ไม่เห็นด้วย รำคาญ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้ยากต่อการสังเกตถ้าผู้ถูกสังเกตไม่แสดงออกมาเป็นกายกรรมหรือวจีกรรม ผู้สังเกตอาจสรุปผลการสังเกตว่าไม่มีปฏิกริยาจริยธรรม ซึ่งเป็นการสรุปที่ไม่ถูกต้อง

เนื่องจากการสังเกตปฏิกริยาจริยธรรมโดยตรงในสภาพการณ์จริงมีข้อจำกัดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงใช้ข้อมูลจากคำรายงานซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ เป็นพฤติกรรมภายในของบุคคลด้วยและได้ กระตุ้นให้มีปฏิกริยาจริยธรรมทางบวกและทางลบหลายปฏิกริยาเพื่อตัดปัญหาความคลาดเคลื่อนเนื่อง จากการสังเกตไม่ครบวิญญะของพฤติกรรม แม้ว่าข้อมูลจากคำรายงานจะมีข้อจำกัดอยู่บ้างในเรื่อง ความไม่จริงใจของผู้รายงานหรือการเลือกทิศทางและระดับของการมีปฏิกริยาจริยธรรมที่จะทำ ผู้ตอบคฤติในสายตาของผู้ทดสอบและคนทั่วไป (Social desirability) แต่ผู้วิจัยก็ได้พยายาม ทำให้คำรายงานมีความน่าเชื่อถือสูงที่สุด โดยการชี้แจงจุดประสงค์และคุณประโยชน์ของการวิจัย แล้วทำให้ผู้รายงานรู้สึกปลอดภัยและไว้วางใจที่จะบอกปฏิกริยาจริยธรรมตามความรู้สึกที่แท้จริง ของตนด้วยวิธีสร้างความเป็นกันเอง และให้ผู้รายงานไม่ต้องแจ้งชื่อของตนในแบบสำรวจ

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม (Morality) โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ (Ethics) ในเรื่องปรัชญา เป็นเรื่องของการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติ แล้ววางหลัก กำหนดเป็นมาตรฐานไว้ (พระยาอนุนามานราชชน 2516:402)

บรรดานักการศึกษาและนักวิชาการที่สนใจปัญหาจริยธรรมในสังคมไทยได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ต่าง ๆ กันตามทรรศนะของตน อาทิเช่น ดวงเดือน พันธุนาวิน (ดวงเดือน พันธุนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบจันทึก 2520 :8) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า

จริยธรรมเป็นลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทคือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมนั้น คือ เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ให้การสนับสนุน และผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคม เป็นการกระทำที่สังคมนิยามลงโทษหรือกำจัด และผู้กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือผู้ที่มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย

ส่วน ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์ (อ้างถึงใน กร่าง ไพรวรรณ 2523 :142) ได้ให้ความหมายรวมถึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดด้วย กล่าวคือ "จริยธรรมหมายถึงประมวลความประพฤติและความนึกคิดในสิ่งที่ตั้งาม เหมาะสม"

ผลการอภิปรายของผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย เมื่อ 22-27 มกราคม 2523 (กรมวิชาการ 2523 :8) ได้สรุปความหมายของจริยธรรมไว้ว่า "จริยธรรมคือ การกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจที่ตั้งาม เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม" ซึ่งชี้ให้เห็นว่า จริยธรรมมีทั้งส่วนที่เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกและสภาวะของจิตด้วยความหมายของจริยธรรมในแนวนี้อาศัยคลึงกับผลสรุปการสัมมนาของนักวิชาการและบุคคลฝ่ายต่างๆ เรื่อง จริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน เมื่อ 28-29 เมษายน 2522 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2522 :5) ที่ว่า "จริยธรรมคือ แนวทางความประพฤติและการปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์"

เมื่อหันมาพิจารณาความหมายของจริยธรรมในทรรศนะของนักจิตวิทยา จะเห็นว่ามี ความแตกต่างกันไปตามแนวความเชื่อของแต่ละคน อาทิเช่น บราวน์ (Brown 1965 :411) เชื่อว่า

จริยธรรมคือ ระบบของกฎเกณฑ์สำหรับแยกแยะการกระทำที่ถูกออกจากการกระทำที่ผิด คล้ายกับไวยากรณ์ที่เป็นระบบของกฎเกณฑ์สำหรับแยกแยะประโยคที่สร้างขึ้นมาจากประโยคที่สร้างขึ้นไม่ดี จริยธรรมทั้งหลายไม่คงที่เหมือนกับไวยากรณ์ซึ่งมีการวิวัฒนาการไปเสมอ อาจจะเป็นไปได้ว่า จริยธรรมทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปเร็วกว่าไวยากรณ์เสียอีก จริยธรรมเปลี่ยนแปลงไป เพราะความขัดแย้งกันเอง อิทธิพลของจริยธรรมจากแหล่งอื่นและมีการสร้างสถานการณ์ใหม่ขึ้นมากมาย

โคลเบอร์ก (Kohlberg, quoted in Bull 1962:5) คิดว่า "จริยธรรม เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง"

สวอนโฮแกน (Hogan 1973:217) เชื่อว่า "จริยธรรมเป็นระบบของกฎเกณฑ์ที่อยู่ภายนอกของบุคคล สร้างขึ้นเพื่อชี้แนะพฤติกรรมสังคมหรือพฤติกรรมระหว่างบุคคล"

จากความหมายของจริยธรรมที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นความหมายสำหรับการวิจัยครั้งนี้ว่า "จริยธรรม หมายถึงระบบหรือกฎเกณฑ์ที่บุคคลใช้ตัดสินคุณค่าของการกระทำว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้อง ดีงาม ควรปฏิบัติ และพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควรปฏิบัติทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม"

องค์ประกอบของจริยธรรม

นักจิตวิทยาหลายท่านได้จำแนกลักษณะทางจริยธรรมออกเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ กันเช่น บราวน์ (Brown 1965:411) มีความเห็นว่าจริยธรรมมี 3 มิติคือ ความรู้ (Knowledge) ความรู้สึก (Feeling) และความประพฤติ (Conduct) ซึ่งสอดคล้องกับการจำแนกของฮอฟแมน (Hoffman 1979:958-966) ที่ว่า กระบวนการซึมซาบทางจริยธรรม (Moral internalization) มี 3 กระบวนการที่เป็นอิสระจากกันคือ ความคิดทางจริยธรรม (Moral thought) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral feeling) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral behavior)

สำหรับแนวความคิดของนักจิตวิทยาสังคมในประเทศไทยนั้น ดวงเดือน พันธุนาวิน (ดวงเดือน พันธุนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบจันท์ 2520:4-6) เห็นว่าลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมมี 4 ประการ คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การบอกได้ว่า การกระทำใดดี ควรทำและการกระทำใดเลวควรงดเว้น อะไรเป็นค่านิยมของสังคม ความรู้เชิงจริยธรรมของคนเราจะมีมากน้อยอยู่ที่อายุ ระดับการศึกษา และสติปัญญา

2. ทัศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่าชอบหรือไม่ชอบ ลักษณะนั้นเพียงใด ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามความรู้เชิงจริยธรรม

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การยกเหตุผลมาอ้างถึงการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง กุศลกระทำที่บุคคลแสดงออกมาตามที่สังคมนิยมชมชอบ หรือดเว้นไม่แสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนค่านิยม

จะเห็นได้ว่าการจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมตามความคิดของนักจิตวิทยาแต่ละท่านมีความคล้ายคลึงกัน แต่เรียกชื่อแตกต่างกันไปอย่างไรก็ตามพอสรุปได้ว่าจริยธรรมนั้นจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบใหญ่ ๆ คือ

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) หมายถึง ส่วนที่เป็นความรู้ ความเข้าใจ หรือความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม ซึ่งทำให้บุคคลสามารถประเมินหรือแยกแยะได้ว่าพฤติกรรมใดดีหรือไม่ดี ถูกหรือไม่ถูก ควรหรือไม่ควรทำ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ได้แก่คำว่า ความคิดทางจริยธรรม (Moral thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral belief) การตัดสินทางจริยธรรม (Moral judgement) การใช้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral reasoning) และความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral cognition)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) หมายถึง ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่ามีความพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบนี้ได้แก่ ทัศนคติทางจริยธรรม (Moral attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral feeling or moral affection) และปฏิกิริยาจริยธรรม (Moral reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ และสามารถตัดสินได้ว่าดี ถูก ควรหรือไม่ มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรม (Moral conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral act) บุคลิกทางจริยธรรม (Moral character) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral behavior)

จะเห็นได้ว่าการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาในองค์ประกอบที่สองของจริยธรรมคือ องค์ประกอบทางอารมณ์ซึ่งอยู่ในรูปของปฏิกิริยาจริยธรรม (Moral reaction) นั้นเอง

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การที่บุคคลจะมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้อื่นอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการประเมินความถูกต้องของพฤติกรรมตามความเชื่อของตนและการรับรู้สภาพการณ์ในขณะนั้น การประเมินความถูกต้องและการมีพฤติกรรมจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้อย่างไร และมีพัฒนาการมาอย่างไรนั้น นักจิตวิทยาหลายกลุ่มที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมต่างก็มีแนวคิดที่แตกต่างกันมาอธิบายทฤษฎีสำคัญ ๆ ที่จะกล่าวถึงพอสังเขปในที่นี้มี 3 ทฤษฎีคือ

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

นักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Hall and Lindzey 1970:34-35) เชื่อว่าจริยธรรมเป็นตัวคุณธรรม (Ethics) ที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคม จริยธรรมจะได้รับการปลูกฝังอบรมจากพ่อแม่ผู้ใกล้ชิดโดยอาศัยกระบวนการให้รางวัลและการลงโทษเป็นเครื่องมือในการอบรม จริยธรรมจะได้รับการสร้างและพัฒนาขึ้นในระบบซุเปอร์อีโก้ (Supper Ego) โดยเด็กจะเกิดการทำตนตามอย่าง (Identification) และรับเอาลักษณะของพ่อแม่ผู้ใกล้ชิดเช่น บุคลิกภาพ ค่านิยม ความเชื่อทางศาสนามาเป็นของตน ระบบซุเปอร์อีโก้เป็นระบบที่ใช้ตัดสินว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด และจะเสนอแนวทางต่าง ๆ ในเชิงอุดมคติมากกว่าจะเป็นจริง เพื่อความสมบูรณ์มากกว่าความพอใจ ระบบนี้ประกอบด้วย 2 ระบบย่อยคือ อีโก้ไอดีล (Ego Ideal) และมโนธรรม (Conscience) อีโก้ไอดีลเป็นระบบที่เก็บความจำสิ่งที่คุณแม่บอกว่าคุณดีและจะให้รางวัลสำหรับการกระทำนั้น ส่วนมโนธรรมคือระบบที่เก็บความจำสิ่งที่คุณแม่ถือว่าไม่ดี ถ้าทำจะถูกทำโทษ เป็นระบบที่กระตุ้นให้บุคคลยับยั้งการกระทำที่เขาพิจารณาว่าไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร นอกจากการยอมรับต่อการให้รางวัลและการลงโทษจากพ่อแม่ผู้เลี้ยงดูแล้ว เด็กยังยอมรับต่อการให้รางวัลและการลงโทษตนเองด้วย กล่าวคือ เมื่อจริยธรรมได้รับการปลูกฝังในระบบซุเปอร์อีโก้แล้ว ทุกครั้งที่เด็กฝ่าฝืนหรือพยายามกระทำผิด เด็กจะมีการลงโทษตนเองโดยแสดงออกในรูปของความรู้สึกผิด (Guilt) ละอายใจและวิตกกังวล โอกาสต่อไปเด็กจะไม่ทำสิ่งผิดนั้นอีกเพื่อลดความรู้สึกผิดดังกล่าว และเมื่อเด็กได้ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรม ก็จะมีการให้รางวัลตนเองซึ่งอาจออกมาในรูปการชื่นชมตนเอง

นักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ได้ให้ความสำคัญของการปลูกฝังจริยธรรมในวัยเด็กมาก โดยเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงระดับจริยธรรมในวัยผู้ใหญ่ขึ้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและประสบการณ์ชีวิตจะมีผลกระทบกระเทือนรุนแรงน้อยกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวัยทารกและวัยเด็ก (Freud 1944: 358)

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญา (Cognitive Development Theory)

นักจิตวิทยาผู้หนึ่งในกลุ่มนี้คือลอว์เรนซ์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg) โคลเบิร์กเชื่อว่าจริยธรรมหรือความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจความถูกต้องของการกระทำมิได้เกิดจากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) แต่เกิดจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละบุคคล และเนื่องจากการคิดไตร่ตรองตามเหตุผลขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญาซึ่งผูกพันกับอายุของบุคคล โคลเบิร์กจึงได้ยึดถือเอาทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของพ็อลอาเจท์ (Piaget) เป็นหลักในการสร้างทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Kohlberg, quoted in Lickona 1976:31-53)

ทฤษฎีของพ็อลอาเจท์เชื่อว่า พัฒนาการทางปัญญาของมนุษย์พัฒนาไปตามลำดับขั้นอายุ เริ่มจากขั้นที่ยังไม่สามารถใช้ภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ มาเป็นขั้นที่เริ่มใช้ภาษาได้แล้ว จนถึงขั้นที่สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แบบรูปธรรม และขั้นที่สามารถคิดตามหลักเหตุผลนามธรรมได้ในที่สุด (Piaget 1976:3-33) ดังนั้นทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบิร์กจึงแบ่งออกเป็นขั้น ๆ เช่นกัน และเชื่อว่าบุคคลจะมีพัฒนาการทางจริยธรรมจากขั้นที่ต่ำกว่าไปสู่ขั้นที่สูงกว่าทีละ 1 ขั้น ไม่มีการย้อนขั้นและไม่มีการเร่งขั้น ตามลำดับดังต่อไปนี้คือ (Kohlberg 1975: 671)

ระดับที่ 1 ก่อนกฎเกณฑ์สังคม (Preconventional Level) อายุประมาณ 2-12 ปี

ขั้นที่ 1 ใช้การลงโทษเป็นเหตุผลในการตัดสินใจและเชื่อฟังผู้มีอำนาจ

ขั้นที่ 2 ใช้การตอบสนองความต้องการของตนเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ระดับที่ 2 กฎเกณฑ์สังคม (Conventional Level) อายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไปโดยประมาณ

ขั้นที่ 3 ใช้การเป็นที่ยอมรับของกลุ่มหรือสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 4 ใช้ระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ของสังคมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ระดับที่ 3 เลยกฎเกณฑ์สังคม (Postconventional Level) อายุประมาณ 20 ปีขึ้นไป

ขั้นที่ 5 ใช้สัญญาสังคมหรือบรรทัดฐานและสิทธิส่วนบุคคลเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ

ขั้นที่ 6 ใช้หลักการจริยธรรมสากลเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ

ตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก จริยธรรมแต่ละขั้นเป็นผลของการคิดไตร่ตรองซึ่งต้องอาศัย ข้อมูลที่เป็นความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ส่วนหนึ่งกับประสบการณ์ทางสังคมที่ได้รับใหม่ อีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะข้อมูลที่ได้รับจากการฟังทฤษฎีของผู้ที่มีระดับพัฒนาการสูงกว่าตนจะไปขัดแย้งไม่ลงรอยกับความเข้าใจของตน ทำให้เกิดความรู้สึกไม่สมดุล (Disequilibrium) ผู้ที่ตกอยู่ในสภาพนี้จะต้องปรับตัวเองโดยการสำรวจและจัดระเบียบความเข้าใจของตนใหม่ มีการจำแนก (Discrimination) ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ให้มีความชัดเจนละเอียดมากขึ้น และมีการบูรณาการ (Integration) ประเด็นต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นความเข้าใจใหม่ที่สามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น ผลของกระบวนการนี้ทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ขึ้นมาแทนที่ความเข้าใจเก่า ได้จริยธรรมใหม่ซึ่งจัดอยู่ในขั้นที่สูงกว่าจริยธรรมเก่าและมีคุณภาพแตกต่างจากจริยธรรมเก่าอย่างสิ้นเชิง พัฒนาการของจริยธรรมจึงเป็นผลของการสังเกตและการคิดไตร่ตรองของบุคคล (ชัยพร วิชชาวุธ และ ธีระพร อวรรณโณ 2525:27-28)

ในการวัดและประเมินจริยธรรมของบุคคล โคลเบอร์กใช้คำอธิบายสาเหตุของการตัดสินใจ พฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งว่าสมควรหรือไม่สมควรเป็นข้อมูลสำคัญ โดยเสนอเหตุการณ์ที่มีความลำบากใจในการตัดสินใจความถูกต้อง (Moral Dilemma) 9 เหตุการณ์ เช่นถามว่า การที่สามีคนหนึ่งขโมยยาจากร้านขายยาเพื่อนำมารักษารรยาของตนซึ่งกำลังป่วยหนัก เป็นการกระทำที่สมควรหรือไม่ เพราะอะไร แล้วนำเหตุผลนั้นมาจัดประเภทว่าเป็นคำตอบที่แสดงจริยธรรมในขั้นใดตามเกณฑ์ หากพบว่าคำตอบส่วนใหญ่ (ร้อยละ 50 ขึ้นไป) ของบุคคลหนึ่งอยู่ในขั้นใด ก็จัดว่าบุคคลนั้นมีจริยธรรมอยู่ในขั้นนั้น ในการทดสอบจริงมักพบเสมอว่าบุคคลหนึ่งมีจริยธรรมกระจายในขั้นต่าง ๆ มากกว่า 1 ขั้น โคลเบอร์กจึงได้พยายามปรับปรุงการแบ่งขั้นพัฒนาการจริยธรรมและวิธีการวัดการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral reasoning) เพื่อให้น่าเชื่อถือได้มากขึ้นอยู่ตลอดเวลา เช่นเสนอให้มีขั้นจริยธรรมขั้นที่ 7 ซึ่งเป็นขั้นจริยธรรมของคอสโมส (The Cosmic Perspective) ในข้อเขียนซึ่งตีพิมพ์ในช่วงปี ค.ศ. 1973-1974 (Rosen 1980:87-88) เพราะโคลเบอร์กเชื่อว่าเมื่อมนุษย์เข้าสู่วัยชรา เขาจะพัฒนาความมั่งคั่งทางจิตใจและเลิกมุ่งหวังสิ่งตอบแทนในการกระทำ เพราะชีวิตมาถึงจุดหมายปลายทางแล้ว การกระทำเพื่อตนเองจะลดน้อยลง คนชราจะทำได้โดยไม่หวังผลตอบแทนเพื่อความสบายใจและความสุขในบั้นปลายของชีวิต แต่เหตุผลทางจริยธรรมในขั้นนี้ยังไม่มีข้อมูลสนับสนุนจึงมิได้มีการกล่าวถึงอีกในระยะต่อมา

นักจิตวิทยาที่ได้ติดตามผลงานของโคลเบอร์กบางคนเห็นว่าวิธีการทดสอบและตรวจให้คะแนนของโคลเบอร์กมีความเป็นอัตนัยมาก เพราะใช้วิธีการสัมภาษณ์ที่มีความยืดหยุ่นมากและผู้ตอบ

อาจตอบไม่ตรงกับความรู้สึกที่แท้จริง (Mischel and Mischel, quoted in Lickona 1976: 88) การให้คะแนนก็ต้องอาศัยการตีความของผู้ให้คะแนนซึ่งต้องได้รับการฝึกฝนมาโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับความเที่ยงที่ได้จากการทดสอบซ้ำ และคะแนนที่ได้จากแต่ละข้อคำถามก็แตกต่างกันอย่างมากด้วย (Rurtines and Greif 1974:465) อย่างไรก็ตามก็ได้มีผู้สร้างแบบทดสอบพัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีโคลเบอร์กเป็นทดสอบแบบปรนัยขึ้น ที่สำคัญคือแบบทดสอบ DIT (Defining Issues Test) ของเรสต์และคณะ (Rest, et al, 1974) แต่โคลเบอร์กก็มีความเห็นว่าแบบทดสอบทำนองนี้ไม่สามารถทดสอบทฤษฎีของตนได้ (Kohlberg 1976, อ้างถึงใน ชัยพร วิชชาวุธ 2525:12) และคำตอบจากแบบทดสอบ DIT นี้ยังมีความเชื่อถือได้ค่อนข้างต่ำ (พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ 2525:1-2)

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ในตอนปลายของทศวรรษ 1930 นักจิตวิทยาการเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยเยลได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมขึ้น โดยอาศัยความคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์หลายอย่างเป็นแนวในการสร้างทฤษฎี ความคิดที่สำคัญประการหนึ่งคือการทำตนตามอย่าง (Identification)

ต่อมาได้มีนักจิตวิทยาการเรียนรู้ทางสังคมรุ่นใหม่เพิ่มขึ้นอีกหลายคน ที่สำคัญที่สุดคือ อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูราเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ที่นอกเหนือจากปฏิกิริยาสะท้อนเบื้องต้น (Elementary reflexes) เป็นผลมาจากการเรียนรู้ทางสังคมทั้งสิ้น รวมทั้งพฤติกรรมทางจริยธรรมด้วย (Bandura 1977:16) แนวความคิดของทฤษฎีนี้พอจะสรุปได้ดังนี้คือ

ก. วิธีการเรียนรู้ของมนุษย์ นอกจากจะเกิดจากประสบการณ์ตรง (Direct experience) ของตนเองแล้ว ส่วนหนึ่งยังเกิดจากรู้ด้วยการสังเกต (Observational Learning) พฤติกรรมของผู้อื่นและผลกรรมที่เกิดกับผู้อื่นอีกด้วย การเรียนรู้ด้วยการสังเกตนี้มีความสำคัญมากในการกำหนดวิธีประกอบพฤติกรรมและความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ผู้ที่ช่างสังเกตและช่างคิดก็จะมีโอกาสเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้มากกว่าและลึกซึ้งกว่าผู้ที่ไม่ชอบสังเกตและไม่ชอบคิด และผู้เรียนที่ประสบตัวแบบ (Model) ที่แตกต่างกันก็จะเกิดการเรียนรู้ที่ต่างกัน นอกจากนี้มนุษย์ยังสามารถเรียนรู้โดยการถ่ายทอดผ่านสัญลักษณ์ ด้วยวิธีการฟังคำบอกเล่าของผู้อื่นและอ่านสารบันทึกของผู้อื่นอีกด้วย

ข. สิ่งที่เราเรียนรู้อยู่ในรูปของความเชื่อว่าจะสัมพันธ์กับอะไร อย่างไร ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดจากพฤติกรรม ความรู้เหล่านี้จะกลายเป็นความเชื่อที่มีผลควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เพราะเมื่อมนุษย์เรียนรู้ว่า

เหตุการณ์ใดเกิดตามเหตุการณ์ใดอย่างไร เมื่อไปประสบเหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ก็จะมี ความคาดหวัง (Expectancy) เกี่ยวกับอีกเหตุการณ์หนึ่งได้ การเรียนรู้เงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมหนึ่งกับผลกรรมหนึ่งนี้ทำให้มนุษย์ตัดสินใจทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งเพื่อให้เกิดผลตามที่ตนปรารถนา (Bandura 1977:36-39)

ค. กระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) มีบทบาทสำคัญที่ทำให้บุคคลได้ พฤติกรรมมา (acquisition) คงพฤติกรรมไว้ (retention) และแสดงพฤติกรรมออกมา (expression) (Bandura 1977:170) กล่าวคือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ประสบจะถูกเก็บไว้ในสมองในรูปของสัญลักษณ์ (Symbolic form) เช่นมโนภาพ (imaginal) และภาษา (verbal) ซึ่งสามารถรื้อฟื้นออกมาภายหลังได้ อาทิเช่น มนุษย์เรียนรู้ว่าพฤติกรรมใดบ้างที่กระทำไปแล้วได้รับรางวัลหรือผลทางบวก (reward or positive effect) พฤติกรรมใดบ้างที่กระทำไปแล้วได้รับการลงโทษหรือผลทางลบ (punishment or negative effect) ข้อมูลที่มีอยู่นี้ทำให้มนุษย์มองเห็นวิธีการที่จะทำให้เกิดผลกรรมต่าง ๆ ที่ตนเองปรารถนาและมองเห็นวิธีการหลีกเลี่ยงผลกรรมที่ตนไม่ปรารถนา ดังนั้นความรู้ความเข้าใจหรือความสามารถทางปัญญานี้เองที่ทำให้มนุษย์สามารถไตร่ตรองหรือประเมินเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อการตัดสินใจทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใด พฤติกรรมหนึ่งได้

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดถือแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย

จริยธรรมและปฏิกิริยาจริยธรรมในทฤษฎีของนักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

มนุษย์อยู่ในสังคมซึ่งมีการกำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาไว้เพื่อเป็น ปทัศฐาน (norm) ในการประพฤติปฏิบัติ บรรทัดฐานของแต่ละสังคมจะแตกต่างกันไปตามความเชื่อ ค่านิยม ลัทธิศาสนา ประเพณี กฎหมาย ระบบเศรษฐกิจและการเมืองของสังคมนั้น ๆ ทุกสังคม มีการควบคุมแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกโดยการกำหนดเงื่อนไขผลกรรมขึ้น พฤติกรรม หรือการกระทำใดที่เป็นที่ยอมรับ เป็นที่พึงปรารถนาของคนในสังคมนั้นย่อมได้รับผลกรรมที่เป็นแรง เสริม ส่วนพฤติกรรมหรือการกระทำใดที่ไม่เป็นที่ยอมรับ ไม่เป็นที่พึงปรารถนาย่อมได้รับผลกรรมที่ เป็นการลงโทษ

ในทฤษฎีของนักทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมนั้น จริยธรรมหมายถึงกฎ (rule) สำหรับการประเมินความถูกต้องของการกระทำ และกฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากเรียนรู้ทางสังคมโดยผ่านกระบวนการเลียนแบบ (modeling) และการเสริมแรง (reinforcement) (Bar-Tal 1976:

17) เป็นการเรียนรู้เงื่อนไขผลกระทบตั้งแต่เกิดจนตลอดชีวิต โดยอาศัยอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูและการเข้าร่วมในสังคม คนเราจะเกิดการซึมซาบ (internalization) ค่านิยมของสังคมจนกลายมาเป็นความเข้าใจและความเชื่อของตนเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการประเมินความถูกต้องผิดของการกระทำ การเรียนรู้เงื่อนไขผลกระทบเพื่อประเมินความผิดชอบชั่วดีนี้เรียกว่า การเรียนรู้จริยธรรม

เนื่องจากประสบการณ์การเรียนรู้เงื่อนไขผลกระทบของแต่ละคนแตกต่างกัน มนุษย์จึงยึดถือกฎเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้องผิดของพฤติกรรมแตกต่างกันไป กฎเกณฑ์ที่แต่ละคนคิดว่าเกี่ยวข้องกับการตัดสินนี้มีมากมาย เช่น จะต้องคำนึงถึงลักษณะของผู้กระทำว่าเป็นอย่างไร เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ มีเจตนาทำหรือไม่ มีสติดีเพียงใด จะต้องคำนึงถึงผลที่จะตามมาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว จะต้องคำนึงถึงจำนวนและประเภทของบุคคลที่จะได้รับผลกระทบกระเทือนจากการกระทำนั้น (ชัยพร วิชชาวุธ 2525:17-18) กฎเกณฑ์การตัดสินใจเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ทั้งจากประสบการณ์ตรงจากการสังเกต และจากคำบอกเล่าของคนอื่น ๆ ในสังคม จะทำให้คนเราเข้าใจว่าการประเมินพฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะต้องคำนึงถึงเกณฑ์อะไรบ้างและจะให้น้ำหนักแก่เกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้อย่างไร

นอกจากคนเราจะนำกฎเกณฑ์เหล่านี้มาประเมินพฤติกรรมของตนเองเพื่อกระทำในสิ่งที่จะนำไปสู่ผลกรรมทางบวกและหลีกเลี่ยงการกระทำที่จะนำไปสู่ผลกรรมทางลบแล้ว คนเรายังนำกฎเกณฑ์นี้ไปประเมินพฤติกรรมของผู้อื่นด้วย กล่าวคือถ้าผู้อื่นกระทำในสิ่งที่สอดคล้องกับค่านิยมของเรา เราก็จะตัดสินว่าผู้นั้นกระทำสิ่งที่ดี ถูก ควร แต่ถ้ามาขัดแย้งกับค่านิยมของเรา เราก็จะตัดสินว่าผู้นั้นกระทำสิ่งที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร แล้วเราอาจจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อการกระทำนั้น ปฏิกิริยาตอบสนองที่เกิดหลังจากที่บุคคลได้ประเมินแล้วว่าพฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ดี ถูกหรือไม่ถูก ควรหรือไม่ควรทำนี้เรียกว่า ปฏิกิริยาจริยธรรม (Moral reaction)

ปฏิกิริยาจริยธรรมนี้มีประเด็นเกี่ยวข้องที่ควรพิจารณาอยู่ 3 ประเด็น (ธีระพร อุวรรณโณ 2525:1-2) ประเด็นแรกคือการมีหรือไม่มีปฏิกิริยา เช่น ผู้ใหญ่อาจเห็นว่าการที่เด็กทิ้งเปลือกผลไม้เกลื่อนบนพื้นบ้านเป็นการกระทำที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร ผู้ใหญ่ก็จะมีปฏิกิริยาจริยธรรมโดยว่ากล่าวตักเตือนหรือลงโทษเด็กเพื่อไม่ให้ทำเช่นนั้นอีก หรือในกรณีที่ผู้ใหญ่ไม่ได้ตัดสินว่าการที่เด็กขบเคี้ยวขนมขณะนั่งดูโทรทัศน์เป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ดี ถูกหรือไม่ถูก ควรหรือไม่ควร ผู้ใหญ่ก็จะมีปฏิกิริยาใด ๆ ต่อการกระทำของเด็ก

ประเด็นที่สองคือ การมีปฏิกิริยาที่เป็นพฤติกรรมภายใน (covert behavior) หรือ

พฤติกรรมภายนอก (overt behavior) ปฏิกริยาที่บุคคลมีต่อการกระทำของผู้อื่นบางครั้งก็เป็นพฤติกรรมภายในซึ่งอยู่ในรูปของความรู้สึกเช่น ซื่นชมยินดี พอใจ ภูมิใจ รำคาญ ไม่เห็นด้วย เป็นต้น และบางครั้งก็แสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอกได้แก่ การยกย่องชมเชย สนับสนุนให้กำลังใจ ตำหนิ คัดค้านหรือต่อต้าน ลงโทษ เป็นต้น

ประเด็นที่สามคือ การมีปฏิกริยาทางบวกหรือทางลบ ปฏิกริยาทางบวกได้แก่การชื่นชมยินดี เห็นด้วย ให้กำลังใจ คบหาเป็นมิตร เป็นต้น หากบุคคลกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้วได้รับปฏิกริยาทางบวกเป็นการตอบสนองจากผู้อื่น บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะทำเช่นนั้นอีกในอนาคต ปฏิกริยาทางลบได้แก่การตำหนิ รำคาญ ฟ้องร้อง ลงโทษ เป็นต้น หากบุคคลกระทำหรือพยายามกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วได้รับการตอบสนองด้วยปฏิกริยาทางลบจากผู้อื่น บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้มจะระงับการกระทำนั้นอย่างน้อยก็ในขณะที่ยังมีบุคคลที่ให้ปฏิกริยาทางลบอยู่ด้วย

ปฏิกริยาจริยธรรมจากผู้อื่น โดยเฉพาะปฏิกริยาภายนอกก็คือผลกระทบอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับการกระทำของบุคคลนั่นเอง กล่าวคือปฏิกริยาทางบวกคือรางวัลหรือแรงเสริมทางบวก ส่วนปฏิกริยาทางลบคือการลงโทษหรือแรงเสริมทางลบ เนื่องจากมนุษย์ต้องการยอมรับจากสังคมและต้องการหาวิธีการที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างดีที่สุด มนุษย์จึงเรียนรู้วิธีแสดงพฤติกรรมที่จะทำให้เกิดปฏิกริยาทางบวกจากผู้อื่น และหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่จะทำให้เกิดปฏิกริยาทางลบ ดังนั้นปฏิกริยาจริยธรรมที่เป็นพฤติกรรมภายนอกนี้จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้าง ขัดเกลา ลักษณะนิสัยและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เมื่อเทียบกับการรอให้เกิดผลกระทบตามธรรมชาติ (natural consequence) ของพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งแล้ว ปฏิกริยาจริยธรรมทางลบนับว่าเป็นผลกระทบที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่า เพราะเกิดขึ้นรวดเร็วกว่า (Skinner, quoted in Krasner 1980:46) ยกตัวอย่างเช่น การขับรถบรรทุกของหนัก ๆ แล่นไปบนถนนสาธารณะเป็นประจำ ผลกรรมโดยธรรมชาติที่จะเกิดตามมาได้แก่ ถนนชำรุด เกิดการยุบตัว โครงสร้างของบ้านเรือนริมถนนแตกร้าว เป็นต้น ความเสียหายเหล่านี้ไม่สามารถจะเห็นผลได้ทันที จึงไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะควบคุมไม่ให้เกิดพฤติกรรมการใช้รถบรรทุกของหนักแล่นบนถนนสาธารณะได้ แต่ปฏิกริยาทางลบจากผู้อื่นเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นทันทีซึ่งอาจจะมี ความรุนแรงในระดับที่แตกต่างกันตั้งแต่ไม่พอใจ ประณาม ประท้วง ฟ้องร้อง จนถึงออกกฎหมายลงโทษผู้ที่ทำเช่นนั้น เมื่อผู้ทำได้รับปฏิกริยาทางลบจากผู้อื่นซึ่งเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนาสำหรับเขา เขาก็จะระงับพฤติกรรมนั้นเสีย

ในบางประเทศเช่นสหภาพโซเวียต ได้มีการพยายามให้พ่อแม่และครูใช้ปฏิกริยาจริยธรรม เป็นเงื่อนไขผลกระทบในการสร้างลักษณะนิสัยให้กับเยาวชน นักจิตวิทยาชาวอเมริกันชื่อบรอนเฟน เบนเนอร์ (Bronfenbrenner 1972:37-51) ได้ศึกษาและสรุปกระบวนการที่ใช้ไว้ดังนี้

1. ภายในครอบครัว พ่อแม่จะเป็นผู้รับผิดชอบอบรมลูก ๆ โดยเน้นที่ความเชื่อฟังมากที่สุด พ่อแม่จะกำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนาตามทัศนคติของสังคมให้แก่ลูก อธิบายให้ฟังว่าทำไมจึงควรหรือไม่ควรทำเช่นนั้น และควบคุมพฤติกรรมของลูกโดยการให้ความรัก ความชื่นชม และให้กำลังใจอย่างมีเงื่อนไข หากลูกทำพฤติกรรมอื่นที่ไม่พึงปรารถนา พ่อแม่จะอธิบายเหตุผลว่าไม่พึงปรารถนาอย่างไร และจะไม่แสดงความชื่นชมหรือการยอมรับให้ลูกเห็นอีกเลยจนกว่าลูกจะแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาอีก

2. ในโรงเรียน ครูก็ใช้ความชื่นชมและการชมเชยเป็นแรงเสริม เงื่อนไขของการเสริมแรงจะเน้นที่พฤติกรรมที่กระทำเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ เมื่อครูเดินเข้ามาในชั้นเรียน ครูจะไม่บอกให้นักเรียนทุกคนนั่งให้เรียบร้อย แต่จะบอกว่าครูจะคอยดูว่าแถวใดนั่งได้เรียบร้อยก่อนกัน นักเรียนจะตักเตือนกันเองด้วยความกระตือรือร้น เพราะแถวใดที่มีใครสักคนหนึ่งนั่งไม่เรียบร้อย แถวนั้นอาจจะต้องออกจากชั้นเรียนไปพักผ่อนข้างนอกช้ากว่าเพื่อน ๆ แถวอื่น ภายในชั้นเรียนครูจะจัดให้นักเรียนมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น สบกระดานดำ ทำความสะอาดห้อง รดน้ำต้นไม้ ช่วยครูเตรียมอุปกรณ์การสอน และมีการแข่งขันกันอยู่เสมอ แต่จะเป็นการแข่งขันระหว่างกลุ่มเช่น ระหว่างแถวภายในชั้น ระหว่างชั้นหรือระหว่างโรงเรียน รางวัลหรือคำชมเชยที่ได้ก็จะให้กับกลุ่ม หากจะได้กับนักเรียนคนใดคนหนึ่งก็จะเป็นเพราะว่านักเรียนคนนั้นเป็นผู้ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ ครูจะส่งเสริมให้นักเรียนตรวจสอบพฤติกรรมซึ่งกันและกัน แล้วมีการวิจารณ์หรือรายงานเมื่อคนใดคนหนึ่งกระทำผิด หากไม่สำราญภาพเองก็จะมีคนอื่นรายงาน

การรายงานความผิดของผู้อื่นเป็นปฏิกริยาจริยธรรมที่พึงปรารถนาในสังคมสหภาพโซเวียต เคยมีเด็กคนหนึ่งชื่อโมโรซอฟ ได้รายงานความผิดฉกรรจ์ของพ่อต่อทางการจนพ่อต้องจำคุก เพื่อนบ้านรู้เข้าจึงโกรธแค้นและรุมประชาทัณฑ์จนโมโรซอฟถึงแก่ความตาย แต่ทางการถือว่าพฤติกรรมของโมโรซอฟถูกต้อง ควรแก่การสรรเสริญ จึงได้ยกย่องให้เป็นวีรชนโดยสร้างอนุสาวรีย์รูปปั้นโมโรซอฟอยู่ในกรุงมอสโกและมีภาพวาดโมโรซอฟติดตามฝาผนังห้องเรียนในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่เยาวชนคนอื่น ๆ เมื่อการรายงานพฤติกรรมของผู้อื่นได้รับการเสริมแรงตั้งแต่วัยเด็ก จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าเยาวชนโซเวียตจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบต่อสังคมและกล้าที่

รายงานพฤติกรรมของผู้อื่น บรอนเฟนเบรนเนอร์ได้สรุปว่าผลจากการอบรมเลี้ยงดูถูกโดยการใช้
 ปฏิกริยาจรรยาธรรมเป็นเงื่อนไขการเสริมแรงและการลงโทษนั่นเองที่ทำให้เด็กรัสเซียในปัจจุบันมี
 ความเชื่อฟัง อยู่ในโอวาทของผู้ใหญ่ มีระเบียบวินัย และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมดีกว่าเด็กใน
 ประเทศตะวันตกมาก โดยเฉพาะเด็กในสหรัฐอเมริกา

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า สังคมใดที่มีสมาชิกที่กล้าแสดงออกถึงปฏิกริยาจรรยาธรรมต่อการ
 กระทำของผู้อื่น สังคมนั้นจะมีสมรรถภาพในการส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและลดพฤติกรรม
 ที่ไม่พึงปรารถนาลงไป ส่วนสังคมที่มีสมาชิกที่เพิกเฉยหรือขาดความกล้าหาญในการแสดงปฏิกริยา
 ต่อพฤติกรรมที่ผิดจรรยาธรรม ก็เท่ากับส่งเสริมให้ผู้กระทำได้กระทำผิดอีกโดยไม่ท้อถอยต่อปฏิกริยา
 ต่อต้านพฤติกรรม ผิดจรรยาธรรมนั้นก็คงมีอยู่เรื่อย ๆ และเป็นแบบอย่างให้ผู้อื่นกระทำผิดตามด้วย ก่อ
 ให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม ส่วนผู้ที่ทำพฤติกรรมที่ถูกต้อง ดีงาม แต่ไม่ได้รับปฏิกริยาจรรยาธรรม
 ทางบวกเป็นการเสริมแรงจากคนในสังคม เขาอาจท้อถอยและมีแนวโน้มที่จะไม่ทำพฤติกรรมนั้นอีก
 ในอนาคต

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในชีวิตประจำวัน มนุษย์จำเป็นต้องมีพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลา
 เนื่องจากความต้องการขั้นพื้นฐานที่สุดของมนุษย์คือความต้องการทางสรีระ เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด-
 มนุษย์จำเป็นต้องดิ้นรนเสาะหาสิ่งอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่ชีวิต และต้องสะสมสิ่งเหล่านั้นไว้ให้
 เพียงพอแก่ความต้องการทั้งในยามนี้และยามหน้าซึ่งไม่แน่ใจว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น

ลูธี ประศาสน์ เศรษฐ (2521:180-184) ได้อธิบายถึงพัฒนาการของพฤติกรรมทาง
 เศรษฐกิจของมนุษย์ว่า การที่จะได้ปัจจัยในการดำรงชีพเช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย
 ฯลฯ เพื่อการบริโภค (consumption) นั้น มนุษย์จำเป็นต้องทำการผลิต (production)
 โดยอาศัยแรงงานและเครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นได้ ดังนั้นการใช้แรงงานในการผลิตเพื่อการบริโภค
 จึงเป็นรากฐานของกิจกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ ในกระบวนการผลิตนั้นมนุษย์ต้องต่อสู้กับ
 ธรรมชาติและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นพวกโดยร่วมมือกันผลิตในรูปแบบต่าง ๆ กัน
 เมื่อได้ผลผลิตมาแล้วก็ต้องมีการแจกจ่ายแบ่งปันกัน (distribution) อย่างเสมอภาค
 เพราะอาหารที่ผลิตได้แทบจะไม่พอแก่ความต้องการของสมาชิก ต่อมาเมื่อเครื่องมือในการผลิต
 พัฒนามากขึ้น มีการเรียนรู้ที่จะเอาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้และมีการฝึกฝนมากขึ้น จึงมีการแบ่งงาน
 กันทำ (division of labour) มากขึ้น ซึ่งจะช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการผลิต (produc-

tivity) มากยิ่งขึ้น เมื่อชุมชนสามารถผลิตได้เกินความต้องการ วิธีการแจกจ่ายผลผลิตจึงเปลี่ยนจากการแบ่งปันอย่างเสมอภาคเป็นการแบ่งปันตามเกณฑ์ที่ว่าใครมีกรรมสิทธิ์ในเครื่องมือการผลิตมากกว่าก็จะมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัว (private property) มากกว่า ดังนั้นผลผลิตของชุมชนจึงตกอยู่ในมือของคนบางกลุ่มที่มีอำนาจมากกว่าซึ่งก่อให้เกิดความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในสังคมขึ้น คือมีกลุ่มคนร่ำรวยกับกลุ่มคนยากจน

เมื่อเอกชนและบริวารมีกรรมสิทธิ์ในโภคทรัพย์ก็ย่อมมีกำลังใจในการปรับปรุงเครื่องมือการผลิตและสะสมโภคทรัพย์มากขึ้น มีการผลิตเฉพาะอย่าง (specialization) มากขึ้นเพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการผลิต ในที่สุดผลิตผลส่วนเกินก็ถูกนำไปแลกเปลี่ยน (exchange) กับผลิตผลอย่างอื่น และเมื่อการแลกเปลี่ยนขยายตัวมากขึ้นจากการแลกเปลี่ยนกันเป็นครั้งเป็นคราวมาเป็นการแลกเปลี่ยนอย่างสม่ำเสมอ จึงเกิดชนชั้นใหม่ขึ้นมาคือ พ่อค้าคนกลางซึ่งทำหน้าที่ให้บริการด้านการแลกเปลี่ยนผลิตผล แต่เดิมการแลกเปลี่ยนก็เป็นเพียงแต่การนำผลิตผลมาแลกกัน (barter) ซึ่งมีอุปสรรคอยู่มากจึงได้พัฒนากลายเป็นการแลกเปลี่ยนกันโดยมีสื่อกลางคือ เงินตรา เมื่อการใช้เงินตราในการค้าขายได้ขยายตัวมากขึ้น จึงเกิดกิจการในการให้บริการรับฝากและกู้ยืมเงินซึ่งได้พัฒนาเป็นระบบการธนาคารในปัจจุบัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามนุษย์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจอันได้แก่การผลิต การแจกจ่าย การแลกเปลี่ยน และการบริโภคอยู่ตลอดเวลาเพื่อเสาะหาและสะสมโภคทรัพย์มาตอบสนองความต้องการทางสรีระ ความสะดวกสบายในชีวิตและความมั่นคงในชีวิตในการแสวงหาความสะดวกสบายในชีวิตนั้น มนุษย์ได้เรียนรู้ว่ามนุษย์จำเป็นต้องร่วมมือกันต่อสู้กับภัยธรรมชาติหรือสร้างสรรคสิ่งต่าง ๆ เพื่อประกันความอยู่รอดและความสงบสุขของชีวิตร่วมกัน ขณะเดียวกันมนุษย์ก็เริ่มเรียนรู้อีกว่า การจะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้หลายครั้งมนุษย์ก็อาจต้องต่อสู้และทำร้ายล้างกันเองเพื่อแย่งชิงทรัพย์สินมาเป็นของตนและพวกพ้องของตน ด้วยเหตุนี้เองทรัพย์สินจึงเป็นต้นเหตุสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการเบียดเบียนกันในสังคม ชัยพร วิชชาวุธ (2524:495-496) ได้อธิบายถึงสาเหตุของพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่อความสงบสุขของสังคมโดยมี "ทรัพย์สิน" เป็นแรงเสริมว่า

การจัดการเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของคนในสังคมหนึ่ง ๆ เป็นปัญหามาตลอด เพราะทรัพย์สินที่มีในสังคมหนึ่ง ๆ มีจำกัด เมื่อคนหนึ่งได้มากกว่าคนอื่น ๆ ก็จะได้ได้น้อยลง การแย่งชิงทรัพย์สินจึงเกิดขึ้นตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การแย่งชิงอาจถึงขั้นการใช้กำลังอาวุธ เข้าทำร้ายกัน และผู้ที่ได้ทรัพย์สินมาครองก็ต้องรักษาทรัพย์สินของตนด้วยกำลังอาวุธ แม้กระนั้นการลักขโมยทรัพย์สิน การโกงทรัพย์สิน การหลอกลวงทรัพย์สิน ตลอดจนการจับปล้น และฆ่าชิงทรัพย์ก็เกิดขึ้นตลอดเวลา

ในสังคมที่เอกบุคคผลมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมย่อมตกอยู่ในกำมือของผู้ที่มีทรัพย์สินมากพอที่จะใช้ทรัพย์สินเป็นสิ่งเสริมแรงแก่ผู้อื่น ผู้ที่มีทรัพย์สินย่อมสามารถกำหนดเงื่อนไขการเสริมแรงให้กับผู้ต้องการทรัพย์สิน เช่น พ่อแม่ที่มีมรดกที่จะตกทอดให้ลูกหลานย่อมอยู่ในฐานะผู้ควบคุมพฤติกรรมของลูกหลาน นายจ้างที่มีค่าจ้างจะจ่ายให้กับลูกจ้างย่อมอยู่ในฐานะผู้ควบคุมพฤติกรรมของลูกจ้าง ผู้ต้องการทรัพย์สินจะต้องมีพฤติกรรมตามที่กำหนด โดยผู้ที่จะให้ทรัพย์สินทุกกรณีไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะอยู่ในรูปของมรดกหรือค่าจ้างก็ตาม

การให้เอกบุคคผลมีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมของคนอื่นในสังคมด้วยทรัพย์สินเป็นการสร้างความไม่เป็นระเบียบให้เกิดขึ้น พฤติกรรมใดก็ตามหากมีผู้ให้แรงเสริม พฤติกรรมนั้นก็就会产生แม้จะเป็นพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคมก็ตาม ด้วยเหตุนี้การว่าจ้างให้ช่างกันจึงเกิดขึ้นเพราะผู้จ้างมาให้แรงเสริม การเดินอโกโก้จึงเกิดขึ้นเพราะคนคูให้แรงเสริม การจัดม้าแข่งจึงเกิดขึ้นเพราะคนแทงม้าให้แรงเสริม การผลิตและจำหน่ายสินค้าฟุ่มเฟือยจึงเกิดขึ้นเพราะคนซื้อให้แรงเสริม..... เงื่อนไขการเสริมแรงทำนองนี้อาจพัฒนาถึงขั้นเป็นเงื่อนไขเอาเปรียบ ขูดรีด กดขี่ และทารุณผู้ต้องการแรงเสริมในที่สุด สังคมหลายแห่งจึงพยายามป้องกันโดยการมีกฎเกณฑ์ควบคุมให้เงื่อนไขเหล่านี้อยู่ในทำนองคลองธรรม เช่น ห้ามค้าประเวณี ห้ามซื้อขายและใช้ทาส ห้ามรับและติดสินบนเจ้าหน้าที่ ห้ามกักตุนสินค้า ห้ามขายเกินราคากำหนด มีการกำหนดค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำ ฯลฯ หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ

แม้ว่าสังคมจะมีกฎหมายไว้เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและป้องกันการเอาเปรียบกันแล้วก็ตาม สังคมก็ยังขาดความสงบสุขเนื่องจากเกิดพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ละเมิดกฎหมายปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ ๆ ในชีวิตประจำวัน พฤติกรรมเหล่านี้สามารถจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 3 ประเภทคือ

1. ละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยวิธีการลักขโมย ฉ้อโกง ยักยอก เบียดบัง ริดไถ วังราว ปล้น จี้ แฉ่งชิง ชูกรรโชก เป็นต้น

2. แลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์และบริโภคนิสัยโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม เช่น การใช้ทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวมโดยไม่คำนึงว่าจะชำรุดเสียหาย การเอาเปรียบผู้ผลิตและผู้บริโภคของพ่อค้าคนกลางบางกลุ่มด้วยวิธีการผูกขาด รวมทั้งกัน กักตุนสินค้าเมื่อสินค้าเกิดขาดแคลนหรือฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้าเมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เกิดอุทกภัย เกิดปฏิวัติรัฐประหาร มีการขึ้นราคาน้ำมัน มีการขึ้นเงินเดือนข้าราชการ เป็นต้น

3. ใช้วิธีการผลิตและการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ประกอบมิถนาซีพด้วยการผลิตและค้าขายยาเสพติด ค้าหรือจัดให้มีการค้าประเวณี เผยแพร่และค้าวัสดุลามก เป็นต้น

พฤติกรรมทางเศรษฐกิจทั้งสามประเภทข้างต้นนี้ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมที่ผิดกฎหมาย (กรมตำรวจ 2524:59-60) ผิดจริยธรรม (สมพร เทพสิทธา 2525:31 และ ป่วย อิงภากร 2523:275) และมีผลกระทบกระเทือนโดยตรงต่อความสงบสุขของสังคม จึงเป็นที่น่าสนใจว่าคนไทยโดยเฉพาะที่เป็นนักเรียน ครู และผู้ประกอบการจะมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นเหล่านี้ไปในทิศทางใด และในระดับมากน้อยเพียงไร

เมื่อพิจารณามูลเหตุของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจนี้จะพบว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับจริยธรรมในเรื่องความซื่อสัตย์ ความเมตตากรุณา และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่เป็นพฤติกรรมด้านลบ ในทิศทางตรงกันข้ามก็เป็นที่น่าสนใจอีกว่าคนไทยจะมีปฏิริยาจริยธรรมอย่างไรในระดับมากน้อยเพียงใดต่อพฤติกรรมด้านบวก ได้แก่ พฤติกรรมที่แสดงถึงความซื่อสัตย์ ความเมตตากรุณา และการเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ส่วนรวม

นอกจากนี้ปัญหาเรื่องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ (economic equality) เป็นปัญหาที่นักเศรษฐศาสตร์ให้ความสนใจมากและในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ (อัมพร วิจิตรพันธ์ 2519:179) ในทรรศนะของผู้วิจัยนั้น หากได้นำปัญหานี้มาสำรวจว่าคนไทยเห็นด้วยหรือไม่กับการแบ่งปันหรือการกระจายทรัพย์สินในรูปแบบใด มากน้อยเพียงไร ก็คงพอจะเป็นกรณีชี้ให้เห็นว่าคนไทยมีแนวโน้มที่จะยอมรับความเชื่อพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมหรือสังคมนิยมมากกว่ากันในเรื่องพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการกักขังและการประกอบสัมมาชีพประเภทต่าง ๆ นั้น ก็เป็นพฤติกรรมที่น่าสนใจศึกษาอีกเช่นกัน เพราะอาจชี้ให้เห็นได้ว่าคนไทยจะมีโอกาสพัฒนาความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศไปได้มากน้อยเพียงไร

ดังนั้นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ผู้วิจัยสนใจเลือกมาศึกษาในการวิจัยนี้จึงเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมหรือความเสมอภาค ความเมตตา กรุณา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การกักขัง การประกอบสัมมาชีพและมิถนาชีพ รวม 7 หมวด

ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจทั้ง 7 หมวดข้างต้นมาเสนอพอสังเขปดังนี้

1. ความซื่อสัตย์ทางเศรษฐกิจ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (อักษรเจริญทัศน์ 2525:282) ให้ความหมายของ "ซื่อสัตย์" ว่าหมายถึง ประพฤติตรงและจริง ไม่คดโกงและหลอกลวง

ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมมนาเรื่องโครงสร้างของคุณลักษณะของจริยธรรมซึ่งจัดโดยกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ (2523:ไม่ปรากฏเลขหน้า อ้างถึงใน กรมวิชาการ 2523:147) ได้ให้ความหมายของความซื่อสัตย์ว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

ความซื่อสัตย์เป็นจริยธรรมที่พึงประสงค์ในหลักธรรมคำสอนของทุกศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ หรืออิสลาม พฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์เป็นพฤติกรรมที่ควรงดเว้น กล่าวคือพระพุทธภาษิตที่เกี่ยวกับสัมมากรรมันตะ (การกระทำชอบ) ข้อหนึ่งคือให้ เว้นจากการลักทรัพย์คือไม่ใช่อำนาจของตนยึดถือเอาทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยมิชอบ เพราะทรัพย์สินสมบัติเป็นสิ่งที่หามาได้ด้วย ความยากลำบาก เจ้าของย่อมหวงแหน การลักขโมยแสดงให้เห็นถึงความโลภเห็นแก่ได้โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น พระพุทธเจ้าทรงดำนิไว้รุนแรงมากกว่า โจร เป็นเสนียดจัญไรในโลก (วสิน อินทสระ 2521:109-111) ส่วนคริสตศาสนานั้นในบัญญัติ 10 ประการ ส่วนที่เป็นคุณธรรมที่ว่าด้วยความรักต่อพระเจ้าและต่อเพื่อนมนุษย์ประการที่ 7 ระบุว่า "อย่าลักขโมย มนุษย์มีสิทธิในทรัพย์สินของตนเองซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน ผู้ที่เอาของผู้อื่นไปโดยมิได้รับความยินยอมหรือรู้เห็นเป็นการละเมิดต่อสิทธิดังกล่าว" (เสรี พงศ์พิศ 2525:9) นอกจากนี้จริยธรรมจากคำสอนของท่านศาสดามูฮัมหมัด แห่งศาสนาอิสลามได้ห้ามพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ทางเศรษฐกิจไว้ว่า "อย่าลักขโมยและอย่าโกงตาชั่ง" (อิมลอน มะลูลีม 2524:59-60) หากสมาชิกในสังคมประพฤติต่อกันโดยมีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานแล้ว ก็จะเกิดความยุติธรรมในสังคม การเบียดเบียนและเอารัดเอาเปรียบกันจะลดน้อยลง สังคมก็จะเกิดความสงบสุขตามมา ดังที่ท่านปัญญานันทภิกขุ (2499:405) ได้แสดงปาฐกถาธรรมถึงความสำคัญของจริยธรรมข้อนี้ว่า "ความซื่อตรงเป็นหลักธรรมที่ประชาชนทั่วไปควรปฏิบัติ เพราะจะเป็นหลักประกันทางสังคมอย่างยิ่ง และในการคบหาสมาคมในกลุ่มคน ถ้ามีคุณธรรมข้อนี้ด้วยแล้วจะทำให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจต่อกัน ไม่ต้องมีการหวาดระแวงต่อกันว่าจะเกิดการเอาเปรียบกันขึ้น"

ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องจริยธรรม ค่านิยมทางจริยธรรม และคุณธรรมแห่งพลเมือง ตีที่นิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทั้งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร หลายคน (กาญจนา ควรสุภา 2506:84, ซาลี ลัทธ 2507:72, เบญจมาศ ภูติพันธ์ 2515:113, ชูชีพ อ่อนโคกสูง 2516:93, อนุสรณ์ อรรถศิริ 2516:72, ชูศรี หลักเพชร 2517:95, กรุณา กิจขยัน 2517:77) พบว่ากลุ่มตัวอย่างจัดอันดับของคุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ไว้เป็นอันดับแรกในบรรดาคุณธรรมทั้งสิ้น 10-16 ด้าน นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรม

ที่ถูก ที่ควรแล้ว คนไทยยังเห็นว่าความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญมากที่สุดที่บุคคลควรจะมีถือและปฏิบัติ

ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมมนาที่จัดโดยกรมการฝึกหัดครู (2523 : 148) ที่เคยกล่าวถึงแล้วได้รวบรวมพฤติกรรมที่แสดงความไม่ซื่อสัตย์สุจริตที่มักพบเสมอในชีวิตประจำวันไว้หลายพฤติกรรม เฉพาะที่เป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ยืมเขาไปแล้วทำเป็นลืมไม่ส่งคืน ทำของผู้อื่นเสียหาย แล้วนิ่งเสีย ชื่อของสตางค์ทอนเกินก็เฉยเสีย เอาของคนอื่นมาเป็นของตน ฉ้อโกง ลักลอบ ยักยอก ไม่ชำระหนี้ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาทั้งพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่แสดงความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น คือ การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น และพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่แสดงความไม่ซื่อสัตย์ คือ การลักฉ้อทรัพย์ และได้กำหนดการกระทำที่บ่งชี้พฤติกรรมทั้งสองนี้ พฤติกรรมละ 2 การกระทำ คือ

1. การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น : การชำระหนี้สินโดยเจ้าหนี้มีต้องทวงถาม และการไม่ยักยอกทรัพย์สินของผู้อื่นแม้มีโอกาสที่จะกระทำได้
2. การลักฉ้อทรัพย์ : การไม่นำหนี้สินไปชำระหากเจ้าหนี้ไม่มาทวงถาม และการหยิบฉวยทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนเมื่อมีโอกาสที่จะกระทำได้

งานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้ส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ทางเศรษฐกิจแทบทั้งสิ้น ได้แก่

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2521 : 114-118) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "วัฒนธรรมทางการเมืองของผู้นำกลุ่มเกษตรกรในภาคกลาง" โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากกรุงเทพมหานครจำนวน 142 คน และจากจังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง 9 จังหวัดอีก 162 คน โดยใช้แบบสอบถามที่เป็นมาตราส่วนประเมินค่าชนิดเห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย พบว่าผู้นำกลุ่มเกษตรกรจำนวนร้อยละ 77.3 ไม่เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "ถ้าเห็นขโมยชิ้นบ้านอื่น ท่านควรนิ่งเฉยเสีย เพราะถ้าท่านแจ้งตำรวจขโมยอาจจะทำร้ายท่านในภายหลังได้" มีเพียงร้อยละ 12.18 เท่านั้นที่เห็นด้วย และร้อยละ 16.25 ตัดสินใจไม่ได้

วรภาส รุจิโกชน์ (2522 : 127) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ทัศนคติทางการเมืองของกรรมกร : ศึกษาเฉพาะกรณีสหภาพแรงงานการรถไฟแห่งประเทศไทยในกรุงเทพมหานคร" โดยให้กลุ่มตัวอย่าง 443 คนตอบแบบสอบถามมาตราประเมินค่าแบบเห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย

ผลการวิจัยพบว่า กรรมกรร้อยละ 71.56 ไม่เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "ถ้าท่านเห็นนักล้วงกระเป๋ากำลังล้วงกระเป๋าผู้โดยสารคนอื่นในรถเมล์ ท่านควรนั่งเฉยเสียเพราะไม่ใช่ธุระอะไรของท่าน มิฉะนั้นท่านอาจถูกทำร้ายโดยนักล้วงกระเป๋าได้" มีเพียงร้อยละ 13.49 เท่านั้นที่เห็นด้วย และอีกร้อยละ 9.21 ตัดสินใจไม่ได้

เกยูร รัตนสาขา (2516 : 132) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความแตกต่างทงจรรยาวิจาร์ณะระหว่างเด็กหนึ่บ้านกับผู้ปกครอง" กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนอายุ 9-16 ปี แบ่งเป็นกลุ่มนักเรียนหนึ่บ้านกับนักเรียนธรรมดารวมกัน 43 คน ผู้ปกครอง 15 คน โดยใช้แบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างประเมินเหตุการณ์สั้น ๆ หลายเหตุการณ์ว่าการกระทำนั้นสมควรทำหรือไม่ เพราะเหตุใด สำหรับเหตุการณ์สมมติที่เกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ทางเศรษฐกิจ 3 เหตุการณ์ ได้แก่

1. เด็กถูกเพื่อนยืมให้ขโมยขนมแม่ค้า แล้วถูกล้อว่าไม่กล้า จึงพยายามขโมยจนได้
2. เด็กไปพบเพื่อนที่กำลังอดข้าว ตัวเองก็ไม่มีเงิน แต่ด้วยความสงสารจึงได้ไปขโมยไก่แม่ค้ามาให้เพื่อน
3. เด็กไปเก็บดอกบัวของคนข้างบ้านมาขายเพื่อหาสตางค์มาซื้อของเล่น

ผลการวิจัยพบว่าทั้งนักเรียนและผู้ปกครองร้อยละ 93-100 ตัดสินใจว่าไม่สมควรทำ เพราะการลักขโมยเป็นสิ่งผิดแม้จะเป็นการกระทำเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นก็ตาม

วิระวรรณ อามระดิษ (2522 : 68) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย" กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนสาธิตในกรุงเทพมหานคร จำนวน 455 คน ใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่าแบบเห็นด้วย-ไม่เห็นด้วยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยให้คะแนนแก่คำตอบเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เป็น 5 4 3 2 และ 1 ตามลำดับ พบว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายเห็นด้วย (เฉลี่ย 4.38 คะแนน) กับข้อความที่ว่า "ไม่ควรทำความชั่วแม้ไม่มีคนอื่นเห็น" และไม่เห็นด้วย (เฉลี่ย 1.72 คะแนน) กับ "การยืมเงินเพื่อนแล้วไม่จำเป็นต้องคืน ถ้าเพื่อนไม่ทวง"

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มที่จะประเมินว่าพฤติกรรม การลักฉ้อทรัพย์เป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร ผู้วิจัยจึงคาดคะเนว่านักเรียน ครู และผู้ปกครอง ในการวิจัยครั้งนี้คงจะมีปฏิกริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมดังกล่าว และในทางตรงกันข้าม

คงจะมีปฏิกริยาจริยธรรมทางบวกต่อการไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น

2. ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ

ความเสมอภาคหรือความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม ความเสมอภาค (Equality) หมายถึง การที่ทุก ๆ คนได้มีโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับสิ่งที่สังคมมีอยู่ตามความสามารถอย่างเต็มที่ของเขา โดยไม่มีข้อจำกัดอยู่ที่ชาติกำเนิดหรือชั้นทางสังคม (Lakoff 1966 อ้างถึงใน เหม ทองชัย 2523 : 221) สำหรับความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจนั้น โอเพนไฮม์ (Openhiem 1968 : 105) ได้เสนอแนวความคิดว่า "ทุกคนควรมีสติและโอกาสที่เท่าเทียมกันในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ได้รับปัจจัยสี่เพียงพอแก่การดำรงชีวิต ได้รับการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม และมีโอกาสเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจ" ดังนั้นความรู้สึกไม่เป็นธรรมจะเกิดขึ้นเมื่อฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าตนไม่มีสิทธิที่ควรมี และไม่ได้ในสิ่งที่ควรจะได้ ความเป็นธรรมในสังคมควรจะเริ่มต้นที่ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจก่อนอื่น เพราะความยุติธรรมทางเศรษฐกิจจะทำให้ความเป็นธรรมทั้งหลายติดตามมาได้ง่ายและทั่วถึง (พิทยา สายหู 2516 : 20)

จากรายงานของคณะกรรมการสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2520 : 32-37 อ้างถึงใน เหม ทองชัย 2523 : 1) ได้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงสิบปีที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มชน และระหว่างภาคต่าง ๆ มากขึ้น เพราะการขยายตัวของเศรษฐกิจ การกระจายการผลิต และการเพิ่มผลผลิตส่วนใหญ่เกิดขึ้นเฉพาะในภาคกลางเท่านั้น ไชยรงค์ ชูชาติ (2518 : 30) และวีรยุทธ วิเชียรโชติ (2517 : 270) ได้แสดงความคิดเห็นที่สอดคล้องกับรายงานข้างต้นว่า

...ประเทศไทยยิ่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งทำให้ผลประโยชน์จากการผลิตของชาวไร่ชาวนาได้ตกไปอยู่ในมือของพ่อค้าคนกลาง นายทุน นายธนาคาร และเจ้าของที่ดินมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งการพัฒนาในลักษณะนี้จะทำให้คนรวยยิ่งรวยมากขึ้น ส่วนคนจนจะยิ่งจนลงกว่าเดิม ความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจนนับวันแต่จะห่างกันออกไปทุกที...

บุญชู โรจนเสถียร (2517 : 6) ได้กล่าวถึงผลของความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจว่า "ถ้าระบบเศรษฐกิจเป็นไปในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นมากเพียงใด โครงสร้าง

ของสังคมก็จะมีคามมั่นคงน้อยลงเท่านั้น" ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของเสนาะ อุณากร
(2520 : 146) ที่ว่า

...วิธีแก้ปัญหาก็เพื่อให้เกิดความเสมอภาคในสังคมอันจะส่งผลไปสู่ความมั่นคงภายในประเทศ
คือการทำให้ประชาชนโดยทั่วไปกินที่อยู่ดีพอสมควร หากประชาชนยังยากจนอยู่ ความยากจน
และความทวิโหยก็จะเป็นชนวนของความแตกแยกของชนในชาติ จึงเป็นเรื่องของความพยายาม
ที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนโดยทั่วไปไม่ใช่เพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ...

ผู้วิจัยเชื่อว่ารัฐบาลคงจะตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นและมองเห็นปัญหาที่เกี่ยวกับความ
มั่นคงของประเทศที่จะเกิดตามมาในอนาคต ดังนั้นจึงได้มอบหมายให้นายสุนทร หงส์ดารมย์
ประธานคณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525-2529)
แถลงถึงวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ว่า เพื่อมุ่งแก้ปัญหา "ความไม่เป็นธรรมในสังคม"
ซึ่งเป็นเป้าหมายหลัก ความเป็นธรรมในสังคมควรเริ่มต้นจากความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจก่อน
สำหรับความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น อัมพร วิจิตรพันธ์ (2524 : 30-32)
ได้อธิบายถึงเกณฑ์ที่จะใช้พิจารณาว่ามีความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นหรือไม่ว่า ความเป็น
ธรรมทางเศรษฐกิจวัดได้จากวิธีการแบ่งเป็นทรัพย์สินหรือผลตอบแทนให้คนในสังคม ซึ่งมีอยู่ 3
วิธี ด้วยกันคือ

1. แบ่งเท่ากัน (Equality Standard) หากทุกคนได้เท่าเทียมกันก็ถือว่าเป็น
ธรรมโดยไม่คำนึงถึงตำแหน่ง ความสามารถ อาวุโส ชัยชนะหรือเกียรติยศ ที่ให้มีตำแหน่งรัฐมนตรี
ปลัดกระทรวง เสมียน ภารโรงนั้น เป็นการแบ่งงานกันทำไม่มีความสำคัญเท่ากัน ถือว่าเมื่อได้
รับแต่งตั้งมาทุกคนทำได้และต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นเงินเดือนหรือค่าจ้างควรเท่ากัน เป็น
ไปตามหลักที่ว่าได้รับจากแต่ละคนตามความสามารถของเขา แล้วแบ่งให้แต่ละคนเท่ากัน (From
each according to his ability, to each equally) ถ้าเป็นเช่นนี้ทุกคนจะขยันทำงาน
อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะไม่มีปมด้อยและรู้หน้าที่ของตน จึงเป็นอุดมคติและทำได้ในกิจการ
บางอย่างที่ทำงานเหมือนกัน ได้ผลผลิตมาแบ่งเท่า ๆ กัน เพราะทุกคนมีผลผลิตใกล้เคียงกัน
แต่ในความเป็นจริงทำได้ลำบากเพราะตำแหน่งงานรับผิดชอบต่างกัน ความรู้ความสามารถก็
แตกต่างกัน

2. แบ่งให้ตามส่วนที่เขาเสียสละช่วยเหลือ (Contributive Standard) หมายถึง
ผู้ใดมีส่วนช่วยในการผลิตเสียสละทั้งกำลังกายกำลังความคิดอย่างวิริยะอุตสาหะเพื่อให้ได้ผลผลิต

หรือบริการที่มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของผู้ใช้ก็ควรแบ่งสรรเงินเดือนหรือค่าจ้างตามผลของงานแล้ว ถือว่าได้รับความเป็นธรรม เป็นไปตามหลักที่ว่าได้รับจากแต่ละคนตามความสามารถของเขา แล้วแบ่งให้แต่ละคนตามส่วนที่เขาได้ช่วย (From each according to his ability, to each according to his contribution labor) โดยถือว่าค่าจ้างเป็นสิ่งจูงใจให้คนขยันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ขยันมากได้มาก ขยันน้อยได้น้อย เรื่องนี้ตรงกับความเป็นจริงในโลกปัจจุบัน ในระบอบประชาธิปไตย นับว่าเป็นธรรมโดยการเปรียบเทียบผลงานชนิดเดียวกัน ในทางเศรษฐศาสตร์เรียกว่าคิดค่าจ้างตามผลผลิตเพิ่ม

3. แบ่งให้เท่าที่จำเป็นและต้องการ (Needs Standard) เป็นไปตามหลักที่ว่าได้รับจากแต่ละคนตามความสามารถของเขา แล้วแบ่งให้แต่ละคนตามความจำเป็นและต้องการ (From each according to his ability, to each according to his needs) ถือว่าเป็นธรรม เมื่อคน ๆ นั้นทำงานอย่างขยันตามงานที่เขาสามารถทำได้แล้ว เขาควรได้ค่าจ้างเพียงแต่จำเป็นต้องกินต้องใช้เท่านั้น แม้ว่าเขาจะผลิตได้มาก มีความคิดสร้างจรวดได้หรือเป็นรัฐมนตรีก็ตาม ตำแหน่งหน้าที่ต่างกันก็ย่อมมีความจำเป็นและต้องการแตกต่างกัน เช่น นักสร้างจรวดต้องมีเครื่องมือต่าง ๆ ให้ รัฐมนตรีต้องมีเงินเลี้ยงรับรองแขก มีรถยนต์ให้ไปตรวจงาน ซึ่งรัฐจะต้องจัดให้ รัฐต้องจัดปัจจัยสี่อันเป็นความจำเป็นและต้องการขั้นมูลฐานให้ทุกคน แต่ทุกคนต้องทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าทำงานแล้วไม่อดตาย สวัสดิการต่าง ๆ รัฐจัดให้ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียนเด็ก เป็นต้น แต่จะพุ่มเพี้ยงเกินสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตไม่ได้

นอกจากนี้ อัมพร วิจิตรพันธ์ (2525 : 584-594) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมถึงเรื่องหลักเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินว่าระบบเศรษฐกิจที่มีอยู่นับเป็นสิบ ๆ ระบบในโลกนี้จัดเป็นระบบเศรษฐกิจแบบใดว่า วิธีการแบ่งเป็นทรัพย์สินวิธีที่ 2 นั้น เป็นวิธีที่ใช้กันในประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจทุนนิยม (Capitalism) เช่น สหรัฐอเมริกา และระบบเศรษฐกิจแบบผสม (Mixed economy) เช่น ไทย ฟิลิปปินส์ ส่วนการแบ่งปันทรัพย์สินวิธีที่ 3 นั้น ใช้กันในประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจคอมมิวนิสต์ (Communism) เช่น รัสเซียและสาธารณรัฐประชาชนจีน

วิธีการแบ่งเป็นทรัพย์สินหรือผลตอบแทนในการทำงานเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจทั้ง 3 วิธีข้างต้นนี้เอง ได้เป็นแนวทางให้ผู้วิจัยศึกษาความเสมอภาคทางเศรษฐกิจในทรรศนะของคนไทย โดยจำแนกวิธีแบ่งปันหรือกระจายทรัพย์สินให้ลูกหลานและลูกน้องออกเป็น 3 วิธีคือ การกระจายทรัพย์สินอย่างเท่าเทียมกัน การกระจายทรัพย์สินตามความสามารถ และการกระจาย

ทรัพย์ตามความจำเป็น เพื่อศึกษาว่าคนไทยจะมีปฏิริยาจริยธรรมต่อการกระจายทรัพย์ด้วยความเสมอภาคหรือลำเอียงตามความสามารถหรือลำเอียงตามความจำเป็นของผู้รับไปในทิศทางใด และในระดับมากน้อยกว่ากันเพียงใด

การกระทำที่กำหนดขึ้นเพื่อบ่งชี้พฤติกรรมการกระจายทรัพย์ทั้ง 3 วิธี มีดังนี้คือ

1. การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน : การให้เงินทองและสิ่งของแก่ลูกหลานคนละเท่า ๆ กัน และการให้ผลประโยชน์แก่ลูกน้องคนละเท่า ๆ กัน

2. การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ : การให้เงินทองและสิ่งของแก่ลูกหลานตามความสามารถ สามารถมากให้มาก สามารถน้อยให้น้อย และการให้ผลประโยชน์แก่ลูกน้องตามความสามารถ สามารถมากให้มาก สามารถน้อยให้น้อย

3. การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น : การให้เงินทองหรือสิ่งของแก่ลูกหลานตามความจำเป็นของลูกหลาน จำเป็นมากให้มาก จำเป็นน้อยให้น้อย และการให้ผลประโยชน์แก่ลูกน้องตามความจำเป็นของลูกน้อง จำเป็นมากให้มาก จำเป็นน้อยให้น้อย

สำหรับงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาไว้เกี่ยวกับความเสมอภาคทางเศรษฐกิจโดยตรงนั้น ไม่มีเลย นอกจากเป็นเพียงส่วนหนึ่งในงานวิจัยเรื่องอื่นเท่านั้น เช่น

เหม ทองชัย (2523 : 141) ศึกษาทัศนคติเชิงเสมอภาคของเยาวชน เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นเยาวชนในและนอกระบบโรงเรียนเขตพระโขนง จำนวน 337 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการวิเคราะห์เนื้อหาของคำตอบจากคำถามปลายเปิดที่ว่า "ท่านเคยกระทำความผิดบ้าง ที่แสดงว่าท่านทำไปด้วยความเที่ยงธรรม" พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยแบ่งหรือให้สิ่งของแก่คนอื่น ๆ อย่างยุติธรรม ซึ่งเป็นคำตอบที่มีความถี่รองลงมาจากที่เคยตัดสินใจขัดแย้งอย่างยุติธรรม และต่อคำถามที่ว่า "ถ้าท่านเห็นใครก็ตามไม่ทำอะไรด้วยความเที่ยงธรรม ท่านรู้สึกต่อบุคคลนั้นอย่างไร" กลุ่มตัวอย่างจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบด้วย คือ ร้อยละ 42.53 รู้สึกไม่ชอบไม่ศรัทธา ไม่นับถือ ร้อยละ 26.05 ไม่คบด้วย ร้อยละ 16.03 ไม่สบายใจ ร้อยละ 12.26 ไม่พอใจ และร้อยละ 3.07 เฉย ๆ

การวิจัยของ วิระวรรณ อามระติษ (2522 : 69) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่านักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเห็นด้วย (เฉลี่ย 4.22 คะแนน) กับข้อความที่ว่า "พ่อแม่ควรแบ่งปันสิ่งของให้ลูกหลานทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน" และเห็นด้วย (เฉลี่ย 4.19 คะแนน) กับข้อความที่ว่า "ทุกคนควรได้รับสิ่งตอบแทนในการทำงานตามความรู้ความสามารถของตน"

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระจายทรัพยากรตามความจำเป็นของคนในสังคมที่น่าสนใจ
เรื่องหนึ่งคือเรื่องค่านิยมและระบบค่านิยมไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด ของสุนทรী โคมิน
และสนธิ สัมครการ (2522 : 213-217) กลุ่มตัวอย่างเป็นคนไทยจำนวน 2,469 คนจาก
ภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งมีอายุ เพศ การศึกษาและอาชีพต่าง ๆ กัน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือ
วัดค่านิยมและแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติและพฤติกรรมในเรื่องต่าง ๆ เฉพาะในเรื่องทัศนคติ
เกี่ยวกับสวัสดิการของคนจนนั้น ผู้วิจัยต้องการศึกษาว่าคนไทยเห็นด้วยหรือไม่ที่คนยากจนควรมี
สิทธิได้รับสวัสดิการอันเป็นความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตเหมือนคนอื่น ๆ และเห็นด้วยหรือไม่ที่คน
ต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นเพื่อเอามาช่วยคนจน ผลการวิจัยพบว่าร้อยละโดยประมาณของความเห็น
ด้วยและไม่เห็นด้วยต่อข้อความต่าง ๆ เป็นดังนี้

<u>ข้อความ</u>	<u>เห็นด้วย</u>	<u>ไม่เห็นด้วย</u>	<u>เฉย ๆ</u>
ทุกคนควรมีสิทธิที่จะมีที่อยู่อาศัยแม้จะไม่มีเงิน	93	3	4
ทุกคนควรมีสิทธิที่จะได้รับการรักษาพยาบาลแม้ไม่มีเงิน	94	1.5	4.5
ทุกคนควรมีสิทธิที่จะมีการศึกษาแม้ไม่มีเงิน	93	2	5
รัฐบาลควรหักภาษีจากคนรวยให้หนักแล้วนำมาช่วย คนจน คนว่างงาน และคนชรา	78	17	5
ถ้าจะให้ท่านเสียภาษีมากขึ้นเพื่อนำไปช่วยคนจนท่านจะ เห็นด้วยหรือไม่	70	30	-

ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าการให้สวัสดิการขั้นพื้นฐานแก่คนยากจนเป็นเรื่องสมควร
และจำเป็นในทรณะของคนไทย

ผลงานวิจัยที่ได้เสนอมาช่างต้นแสดงว่าคนไทยเห็นด้วยกับความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ
ด้วยวิธีการกระจายทรัพยากรทั้ง 3 วิธี แต่ก็เป็นการเห็นด้วยต่อวิธีใดวิธีหนึ่งที่ปรากฏในการวิจัยแต่ละ
ครั้งเท่านั้น เมื่อนำเอาการกระจายทรัพยากรทั้งสามวิธีมาให้คนไทยประเมินเปรียบเทียบพร้อม ๆ
กันในการวิจัยครั้งนี้ สิ่งที่น่าสนใจน่าจะไม่ค่อย

3. ความเมตตา-กรุณา

เมตตาคือความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณาคือความสงสารคิดจะช่วย
ให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (กรมวิชาการ 2523 : 157) ความเมตตากรุณาเป็นคุณธรรมปรากฏอยู่ในหลัก

ธรรมของทุกศาสนา เห็นได้จากหลักธรรมของศาสนาพุทธกล่าวถึงการให้ทานหรือการบริจาคไว้ในหลักธรรมหลายข้อ อาทิเช่น (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2525 : 32,33, 72)

<u>หลักธรรม</u>	<u>ธรรมะข้อที่เกี่ยวกับความเมตตากรุณา</u>
สัพพริสันนัญญัติ	ทาน : การสละสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
บุญกิริยาวัตถุ	ทานมัย : บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
ฆราวาสธรรม	จาคะ : การสละให้ บันดาลสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน

ในศาสนาคริสต์นั้น พระเยซูทรงตรัสว่า "บุคคลผู้ใดมีใจกรุณาผู้นั้นเป็นสุข เพราะว่าเขาจะได้รับพระกรุณาตอบ" (มัทธิว 7.5 อ้างถึงใน กรมศาสนา 2522 : 82) และ "เมื่อใครขออะไรท่าน จงให้สิ่งนั้นเขาไปเถิด ถ้าใครมาขอยืมอะไรจากท่าน ก็จงให้เขายืมเถิด" (สมาคมพระคริสตธรรมในประเทศไทย 2521 : 17) ส่วนในศาสนาบัญญัติของศาสนาอิสลามได้กำหนดให้มุสลิมทุกคนบริจาคทาน เรียกว่า ซะกาต (Zakat) ซึ่งหมายถึงการทำให้บริสุทธิ์ปราศจากมลทิน โดยมุสลิมทุกคนต้องสำรวจทรัพย์สินของตนในทุกรอบปี แล้วต้องจ่ายเป็นศาสนพลีในอัตราร้อยละ 2.5 กับต้องแจกจ่ายให้แก่บุคคลที่กำหนดไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานซึ่งมีอยู่ 8 ประเภท คือ เด็กกำพร้า คนขัดสน อนุภรรยา ทาสที่หาเงินเพื่อตนเอง ผู้มีหนี้สิน ผู้ธำรงและเผยแพร่ศาสนา ผู้เดินทางที่ขาดเงินที่จะเดินทาง กลับภูมิลำเนาของตน ผู้เลื่อมใสเข้านับถือศาสนาอิสลามในระยะแรก ๆ และผู้รวบรวมเงินบริจาคที่ทางการแต่งตั้งขึ้น การบริจาคทานนี้เป็นการทำให้ผู้ที่มีฐานะดีตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่น กระจายความมั่งคั่งของตนไปสู่กลุ่มชนและขจัดความเหลื่อมล้ำค่าสูงทางสังคมระหว่างคนรวยกับคนจน (อิมรอน มะลูลีม 2524 : 38) นอกจากนี้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของศาสนาอิสลามยังได้ห้ามการซื้อขายที่ผิดหลักบัญญัติของศาสนาไว้หลายประการ ที่เกี่ยวข้องกับการขายโดยปราศจากความเมตตากรุณาต่อผู้บริโภค ได้แก่ ห้ามการกักตุนสินค้า ห้ามค้ากำไรเกินควร ควรค้าขายอย่างมีมารยาทไม่ควรเอาเปรียบผู้ซื้อจนกลายเป็นการขูดรีดและเป็นการบีบบังคับ (อิมรอน มะลูลีม 2524 : 79)

หลักธรรมคำสอนของทุกศาสนาข้างต้นนี้ย่อมจะมีส่วนขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้เป็นผู้ที่มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่นได้ไม่มากนักน้อย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความเมตตากรุณาต่อ

ผู้อื่นเป็นพื้นฐาน คือ การบริจาทรัพย์ กับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ไร้ความเมตตากรุณา คือ การฉวยโอกาสชูตริต และกำหนดการกระทำที่บังชี้พฤติกรรมทั้งสองอย่างละ 2 การกระทำ คือ

1. การบริจาทรัพย์ : การบริจาคเครื่องอุปโภคบริโภคช่วยเหลือผู้อื่น และการบริจาทรัพย์ช่วยเหลือผู้อื่น
2. การฉวยโอกาสชูตริต : การขึ้นราคาสินค้าที่จำเป็นในเขตที่ประชาชนประสบภัยพิบัติ และการขึ้นราคาสินค้าที่จำเป็นทันทีที่ทราบว่าสินค้าจะขาดตลาด

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการฉวยโอกาสชูตริตโดยตรงยังไม่มี นอกจากนี้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การให้ความช่วยเหลือ และการบริจาคได้มีผู้สนใจศึกษาไว้ดังนี้

อรนันท์ บุญประสิทธิ์ (2525 : 62-65) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดูเห็นของครูและผู้ปกครองเกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นครูสอนระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร 250 คน และผู้ปกครองของนักเรียนในโรงเรียนนั้นอีก 250คน โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่าที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรมที่ครูและผู้ปกครองประสงค์จะให้มีในตัวนักเรียน เรียงจากสำคัญมากที่สุด ถึงสำคัญน้อยที่สุด ได้แก่ การไม่อิจฉาริษา การให้อภัย การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ผลการวิจัยของอรนันท์สอดคล้องกับผลการวิจัยของเบญจมาศ ภูติพันธ์ (2515 : 84-86) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมของผู้ปกครองนักเรียนวัยรุ่นในโรงเรียนมัธยมสาธิต 5 แห่งในกรุงเทพมหานครจำนวน 204 คน เป็นบิดา 102 คน เป็นมารดา 102 คน โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า พบว่าผู้ปกครองของนักเรียนวัยรุ่นปรารถนาที่จะให้บุตรของตนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว และรู้จักช่วยเหลือผู้อื่นตามฐานะของตน

เหม ทองชัย (2523 : 106) ที่เคยกล่าวถึงแล้วได้สัมภาษณ์ความเห็นของเยาวชนว่า "ถ้าท่านเห็นคนอื่นไม่มีความโอบอ้อมอารี ท่านรู้สึกต่อบุคคลผู้นั้นอย่างไร" เยาวชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 37.16 ไม่ชอบ ร้อยละ 20.31 ไม่อยากคบ ร้อยละ 19.16 ไม่พอใจ ร้อยละ 18.10 เสียใจ มีเพียงร้อยละ 5.36 เท่านั้นที่รู้สึกเฉย ๆ และต่อคำถามที่ว่า "ถ้าท่านเห็นใครก็ตามที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ท่านมีความรู้สึกต่อบุคคลนั้นอย่างไร" เยาวชนร้อยละ 34.10 ไม่ชอบ ร้อยละ 29.50 ไม่พอใจ ร้อยละ 27.58 ตอบว่าไม่น่าคบ ไม่อยากร่วมงานด้วย ร้อยละ 4.60

ตอบว่าบุคคลนั้นไม่น่าเกิดเป็นคน และเพียงร้อยละ 4.22 เท่านั้นที่ตอบว่าเฉย ๆ

นิรมล เตชะปณิต (2522 : 60) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความเข้าใจในเรื่องจุดหมายปลายทางสูงสุดของศาสนาที่มีผลกระทบต่อแนวการดำเนินชีวิตในกลุ่มชาวพุทธและชาวคริสต์ระดับชาวบ้าน กลุ่มตัวอย่างเป็นชาวพุทธและชาวคริสต์กลุ่มละ 100 คน จากตำบลโคกขี้หนอน อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ใช้วิธีการสัมภาษณ์โดยสร้างสถานการณ์ขึ้นว่า "หากคนจนแต่ขยันทำมาหากินมาขอความช่วยเหลือเป็นครั้งคราวและเคยได้รับความช่วยเหลือไปหลายครั้งแล้ว หากมาขอความช่วยเหลืออีก บุคคลประเภทนี้สมควรได้รับความช่วยเหลือจากท่านอีกหรือไม่" ผู้วิจัยพบว่าชาวคริสต์ร้อยละ 75 และชาวพุทธร้อยละ 76 เต็มใจให้ความช่วยเหลือพร้อมทั้งให้คำแนะนำ ชาวคริสต์ร้อยละ 11 และชาวพุทธร้อยละ 8 ปฏิเสธอย่างนุ่มนวล มีชาวพุทธเพียงร้อยละ 2 เท่านั้นที่ไม่พอใจและไม่ช่วยเหลือ

มุกดา ทองงาม (2517 : 58) ได้ศึกษาค่านิยมทางสังคมของนักเรียนชาวเขาในจังหวัดเชียงราย น่าน และตาก กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาวเขาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาเผ่าแม้ว เย้า ลีซอ กะเหรี่ยง และอื่น ๆ จำนวน 364 คน ใช้แบบสอบถามชนิดเห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย ผลการวิจัยพบว่านักเรียนชาวเขาส่วนใหญ่ร้อยละ 83.07 เห็นด้วยกับ "การบริจาคเงินให้โรงพยาบาล" มีเพียงร้อยละ 8.65 เท่านั้นที่ไม่เห็นด้วย และร้อยละ 8.28 เฉย ๆ

วิระวรรณ อามระดิษ (2522 : 69) ที่เคยกล่าวถึงแล้วพบว่านักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครเห็นด้วย (เฉลี่ย 4.14 คะแนน) กับข้อความที่ว่า "การบริจาคเสื้อผ้าใช้แล้วที่ยังอยู่ในสภาพดีให้แก่ผู้ที่ยากจนเป็นสิ่งที่ควรทำ"

งานวิจัยดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าคนไทยมีแนวโน้มที่จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการบริจาทรัพย์และมีแนวโน้มที่จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อการเอาัดเอาเปรียบโดยปราศจากความเมตตาในพฤติกรรมการทุจริต

4. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นค่านิยมที่เกี่ยวข้อกับการมีส่วนช่วยกันแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมให้มีระเบียบแบบแผนซึ่งจะทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เคยมีผู้ศึกษาอุปนิสัยของคนไทยแล้วลงความเห็นว่าคุณไทยยังมีความย่อหย่อนในเรื่องการเห็นประโยชน์ส่วนรวม

อยู่มาก อาทิเช่น

เอมบริ (Embree อ้างถึงใน ทิตยา สุวรรณชฎ 2516 : 464) ได้ตีพิมพ์บทความเรื่อง "Thailand : A Loosely Structured Social System" หรือ "ประเทศไทยที่มีระบบโครงสร้างทางสังคมหลวม" ลงในวารสารของสมาคมนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน (American Anthropologist) เมื่อปี ค.ศ. 1950 โดยวิจารณ์เปรียบเทียบสังคมไทยกับสังคมญี่ปุ่นว่าคนไทยมีลักษณะปัจเจกชนนิยม (Individualistic) มากกว่าคนญี่ปุ่น กล่าวคือ ยึดถือตนเองสำคัญกว่าที่จะนึกถึงส่วนรวม คนไทยมีความรับผิดชอบที่จะผูกพันในระยะยาว (Long term obligation) น้อยกว่าคนญี่ปุ่น และมีระเบียบวินัย (Regimentation) น้อยกว่าคนญี่ปุ่นทำอะไรตามความสะดวกสบายของตนเองโดยไม่คำนึงว่าจะทำให้สังคมขาดความเป็นระเบียบหรือไม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างของระบบสังคมไทยหลวมในขณะที่สังคมญี่ปุ่นกระชับกว่า

ประเสริฐ แยมกลินฟุง (2526 : 15-16) ได้กล่าวถึงลักษณะของคนไทยว่ารักความเป็นอิสระไม่ชอบอยู่ใต้อำนาจบังคับของผู้ใด ไม่ชอบการควบคุมบังคับเข้มงวด ถือความต้องการและถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ทำให้คนไทยไม่ค่อยมีความรู้สึกผูกพันต่อหน้าที่ และการถือตนเป็นใหญ่ ทำให้การประสานงานและการทำงานเป็นกลุ่มต้องประสบปัญหาบางครั้ง นอกจากนี้คนไทยยังมีลักษณะของการย้ำหาความสุขจากชีวิต ชอบชีวิตแบบง่าย ๆ เพื่อความสุขในปัจจุบัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้บางอย่างก็ขัดกับระเบียบวินัยทางสังคม

อานนท์ อภาภิรม (2515 : 193) ให้ความเห็นว่าคนไทยชอบความสะดวกสบายและไม่ค่อยสนใจในระเบียบแบบแผนจึงทำให้เกิดความบกพร่องในการปฏิบัติตามมรรยาทสังคมอย่างเช่น การเข้าแถวเพื่อชมการแสดง คนไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยปฏิบัติกัน เพราะต่างถือความสะดวกของตนเป็นที่ตั้ง

พฤติกรรมของคนไทยที่ขาดระเบียบและไม่คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมที่มีผู้สังเกตไว้เหล่านี้ดูเหมือนจะขัดแย้งกับค่านิยมของคนไทยที่ปรากฏในงานวิจัยเชิงประจักษ์หลายชิ้นซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยประเมินการกระทำเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมว่าเป็นพฤติกรรมที่ดีที่ถูก และสมควรกระทำ เช่น

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523 : 60-64) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย" กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยม

ศึกษาปีที่ 5 และนิสิตนักศึกษาจำนวน 3,000 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบประเมินค่าตนเองและแบบสัมภาษณ์ ในแบบสอบถามจะมีค่านิยม 90 ข้อ ให้ผู้ตอบประเมินความสำคัญของแต่ละข้อตามน้ำหนัก 5 ระดับจากสำคัญน้อยไปหามาก แล้ววิเคราะห์องค์ประกอบเพื่อจำแนกลักษณะค่านิยม ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญต่อการช่วยเหลือผู้อื่นและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมสูงมากเป็นอันดับที่สองรองจากค่านิยมเกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัย เป็นระเบียบและอนุรักษ์นิยม ซึ่งสูงเป็นอันดับแรก สอดคล้องกับผลการวิจัยหลายเรื่อง เช่น สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน (2519 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา 2523 : 64) ที่รายงานว่านักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้ค่านิยมสูงต่อการมีโอกาสช่วยเหลือคนอื่นและสังคม Schuler and Thamavit (1985 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา 2523 : 64) ก็พบว่านิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัย 8 แห่ง ในภาคกลางและกรุงเทพมหานครให้น้ำหนักความสำคัญต่อการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นสูงเป็นอันดับสองของจุดมุ่งหมายชีวิต และรัศมีทอง อุประวรรณ (2509 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา 2523 : 64) พบว่าเด็กวัยรุ่นจำนวน 600 คน ตั้งความปรารถนาว่าต้องการทำประโยชน์ให้ประเทศชาติมากที่สุด

วิจิต ประสมปลื้ม (2519 : 60) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสำนึกทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม" กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน ม.ศ.3 จำนวน 195 คน จากจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส โดยใช้แบบสอบถามชนิดเห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย ผลการวิจัยพบว่านักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 88.2 เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "ประชาชนทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น" มีเพียงร้อยละ 7.18 เท่านั้นที่ไม่เห็นด้วย และร้อยละ 4.62 เฉย ๆ

สมบัติ อารังธัญวงศ์ (2521 : 118) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่าผู้นำกลุ่มเกษตรกรในภาคกลางส่วนใหญ่ร้อยละ 69.39 ไม่เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า "การบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ต่อบ้านเมืองนั้นควรเป็นหน้าที่ของคนมั่งมี เพราะคนจนต้องหาเช้ากินค่ำไม่มีเวลาที่จะช่วยเหลือบ้านเมืองได้"

งานวิจัยที่เกี่ยวกับการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมที่มีผู้ศึกษาไว้ได้แก่ งานวิจัยของ มุกดา ทองงาม (2517 : 58) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่านักเรียนชายเขาส่วนใหญ่ร้อยละ 85.09 ไม่เห็นด้วยกับการเก็บดอกไม้ของโรงเรียนไปปักแจกันที่บ้าน มีเพียงร้อยละ 6.92 เท่านั้นที่

เห็นด้วย และอีกร้อยละ 7.99 เจย ๆ และงานวิจัยของวิระวรรณ อามระดิษ (2522 : 68) ที่เคยกล่าวถึงแล้วพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายไม่เห็นด้วย (เฉลี่ย 2.53 คะแนน) กับการใช้ของสาธารณะอย่างไม่ระมัดระวัง เพราะเห็นว่าไม่ใช่ของตน

สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่แสดงการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คือ การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ และพฤติกรรมที่แสดงการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คือ การละเลยที่จะรักษาสาธารณะสมบัติ โดยกำหนดพฤติกรรมที่บ่งชี้ดังนี้ คือ

1. การเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ : การยกที่ดินส่วนตัวให้สร้างสวนสาธารณะ และการยกที่ดินส่วนตัวให้สร้างถนนสาธารณะ
2. การละเลยที่จะรักษาสาธารณะสมบัติ : การใช้สถานที่สาธารณะโดยไม่คำนึงว่าจะทำให้เกิดความชำรุดเสียหาย และการใช้ศาลาทำนน้ำสาธารณะโดยไม่คำนึงว่าจะทำให้เกิดความชำรุดเสียหาย

งานวิจัยที่ได้เสนอมาชำงต้นนี้แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีแนวโน้มที่จะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ และมีแนวโน้มที่จะมีจริยธรรมทางลบต่อการละเลยที่จะรักษาสาธารณะสมบัติ

5. การกู้ยืม

ในชีวิตประจำวันคนเราต้องมีรายจ่ายฉิบาตะ ถ้าเงินเกิดขาดมือลงในขณะที่จำเป็นต้องใช้เงินอีก เราก็จำต้องหันไปพึ่งพาเงินจากผู้อื่นในรูปของการกู้หนี้ยืมสิน อัมพร วิจิตรพันธ์ (2525 : 435) ได้อธิบายว่า การกู้หนี้ยืมสินเกิดขึ้นเพราะความเชื่อถือกัน ถ้าเราเชื่อถือผู้ใดว่าจะใช้เงินคืนเมื่อให้กู้ยืมไม่ เราก็จะให้คนนั้นกู้ยืมเงิน เมื่อมีการเป็นหนี้เกิดขึ้นก็ต้องมีบุคคลอยู่ 2 ฝ่าย คือ ผู้ให้กู้หรือผู้ให้ยืมเรียกว่าเจ้าหนี้ฝ่ายหนึ่ง กับผู้กู้หรือผู้ยืมเรียกว่าลูกหนี้อีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าเจ้าหนี้และลูกหนี้เป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงหรือคนรู้จักกัน เจ้าหนี้ก็จะให้ยืมเงินไปโดยไม่ได้ผลประโยชน์อะไรตอบแทน นอกจากคำมั่นสัญญากันว่าจะชดใช้คืนให้เมื่อใด เป็นการแสดงความมีน้ำใจต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เมื่อการยืมได้ขยายวงกว้างขึ้นจึงเกิดธุรกิจการเงินชนิดใหม่ขึ้นมา คือ การกู้ เมื่อมีการกู้เงินเกิดขึ้น ลูกหนี้จะต้องให้ผลประโยชน์แก่เจ้าหนี้เป็นการตอบแทนคือต้องให้ดอกเบี้ย

ดอกเบี้ย (Interest) เป็นราคาที่จ่ายให้แก่เจ้าของเงินทุน (Loan fund) เพื่อเป็นค่าที่ผู้กู้ได้ใช้เงินทุน (อัมพร วิจิตรพันธ์ 2525 : 95) เมื่อกล่าวถึงการกู้ยืมจึงมีนัยของการเสี่ยงแฝงอยู่ คือ เจ้าหนี้เสี่ยงว่าอาจจะได้หรืออาจจะไม่ได้เงินคืนจากลูกหนี้ ลูกหนี้ก็เสี่ยงว่าจะสามารถหาเงินพร้อมดอกเบี้ยมาชดใช้คืนเจ้าหนี้ได้หรือไม่ ดังนั้นอัตราดอกเบี้ยของแหล่งเงินทุนต่าง ๆ จึงแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความเสี่ยงที่ให้กับ ระยะเวลาและจำนวนเงินที่กู้ ถ้าเสี่ยงมาก ระยะเวลาที่ยาวนาน จำนวนเงินที่กุน้อยดอกเบี้ยก็จะแพง

การจ่ายดอกเบี้ยเป็นเรื่องที่ตี ถูก ควรหรือไม่และอะไรทำให้ผู้กู้ต้องจ่ายดอกเบี้ย อัมพร วิจิตรพันธ์ (2525 : 108) ได้อธิบายถึงทฤษฎีเกี่ยวกับดอกเบี้ยไว้ 2 ทฤษฎี คือ

1. ดอกเบี้ยถือเป็นการขูดเลือด (Exploitation theory) มีผู้คัดค้านการเก็บดอกเบี้ยมาหลายศตวรรษนับตั้งแต่สมัยคริสโตเคิลมา ถือว่าการเก็บดอกเบี้ยเป็นการขูดเลือด (exploitation) ไม่ยุติธรรม เป็นการทำลายคนจนและผู้ที่ย่อนแอกว่า เงินกู้ไม่มีอะไรในตัวของมันเอง ในสมัยโบราณเป็นการกู้เงินเพื่อนำไปซื้อของบริโภคนำไปใช้จ่ายส่วนตัวก็ยอมอ้างเหตุผลนี้ได้ แต่สมัยปัจจุบันนี้เป็นการกู้เงินเพื่อนำไปประกอบธุรกิจให้เกิดกำไรแล้วไปบีบเอากำไรจากผู้บริโภค ไม่ใช่รีดเอาจากผู้ผลิตที่กู้เงินมาลงทุน เมื่อเกิดลัทธิทุนนิยม จึงทำให้เกิดการกู้ยืมเพื่อมีทุนมาทำการผลิตและการแลกเปลี่ยน การเก็บดอกเบี้ยจึงเป็นสิ่งไม่น่าเกลียดในระบบทุนนิยม

2. ดอกเบี้ยถือเป็นค่าทดแทนแก่ผู้เลื่อนการใช้เงินนั้นไปในวันข้างหน้า (Abstinence or payment for waiting theory) โดยเห็นว่าการจ่ายดอกเบี้ยเป็นการจูงใจให้ประชาชนประหยัดและออม การออมถือเป็นการงดเว้นการการใช้เงินรายได้ของตน ถ้าไม่มีดอกเบี้ยให้เป็นรางวัลก็จะไม่มีคนออมหรืองดเว้นการการใช้เงินไว้วันหลัง คืออดเปรี้ยวไว้กินหวาน (ดอกเบี้ย)

สำหรับการกู้ยืมเงินมีประโยชน์อย่างไรต่อระบบเศรษฐกิจนั้น รองศาสตราจารย์ ปัญญา อุดมระติ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้กรุณาอธิบายให้ผู้วิจัยฟังว่าการกู้ยืมทำให้เกิดลูกโซ่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจขึ้นตามลำดับ ดังนี้

1. เกิดการทวีคูณทางเครดิตและสินเชื่อ เครดิตเป็นเสมือนการหมุนเวียนของเงินอย่างหนึ่ง การใช้เช็ค ตราห์ โอนเงินไปใช้หนี้ต่างประเทศคราวละมาก ๆ ล้วนแต่อาศัยเครดิตซึ่งนับเป็นหัวใจของธุรกิจ เงินหรือสิ่งที่ใช้แทนเงินเหล่านั้นยิ่งหมุนเวียนมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้ธุรกิจคึกคักคล่องตัว มีรายได้จากดอกเบี้ยหรือส่วนลดเกิดขึ้นอีก

2. เกิดการขยายตัวของปริมาณเงิน มีเงินทุนหมุนเวียนเพิ่มขึ้น

3. เกิดการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การกู้เงินไปลงทุนทำการค้า หรืออุตสาหกรรม มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น ทำให้คนอยากออมมากขึ้นเพราะการออมจะได้ดอกเบี้ย คนจึงไม่ฟุ่มเฟือยค่อยๆสะสมเงินทีละน้อยจนเป็นก้อนใหญ่ใช้ในการลงทุนให้กู้ยืมได้ต่อไป
(ปัญญา อุดมระติ 2527 : สัมภาษณ์)

กล่าวโดยสรุปก็คือการกู้ยืมเงินมีส่วนช่วยให้ระบบเศรษฐกิจมีการพัฒนาก้าวหน้าขึ้น เพราะทำให้ระบบการหมุนเวียนของเงินในประเทศคล่องตัวขึ้น แต่ต้องมีข้อแม้ว่าต้องเป็นการกู้ยืมกันในระบบ (ที่กระทรวงการคลังควบคุมได้) เป็นที่น่าสนใจว่าคนไทยจะมีปฏิกริยาจริยธรรมอย่างไรต่อการให้ผู้อื่นยืมเงิน การให้ผู้อื่นกู้เงิน และการกู้ยืมเงินจากผู้อื่น ซึ่งได้กำหนดการกระทำที่บังชี้พฤติกรรมทั้งสามไว้ดังนี้คือ

1. การให้ผู้อื่นยืมเงิน : การให้ผู้อื่นยืมเงินไปเป็นค่ารักษาพยาบาล และการให้ผู้อื่นยืมเงินไปลงทุนทำการค้าขาย
2. การให้ผู้อื่นกู้เงิน : การให้ผู้อื่นกู้เงินไปเป็นค่ารักษาพยาบาล และการให้ผู้อื่นกู้เงินไปลงทุนทำการค้าขาย
3. การกู้ยืมเงินจากผู้อื่น : การกู้ยืมเงินจากผู้อื่นไปเป็นค่ารักษาพยาบาล และการกู้ยืมเงินจากผู้อื่นไปลงทุนทำการค้าขาย

6. สัมมาชีพและมิจฉาชีพ

การทำงานหาเลี้ยงชีพก็คือการผลิต (Production) ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ ของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุที่การประกอบอาชีพเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับคนในสังคมตลอดเวลา ไม่มากก็น้อย หลักธรรมคำสอนของทุกศาสนาจึงตัดสินคุณค่าความดีงามของประเภทอาชีพไว้สอดคล้องกันว่า การประกอบสัมมาชีพ คือ อาชีพที่สุจริตเป็นการกระทำที่พึงประสงค์จะให้ศาสนิกชนปฏิบัติ และให้ห่างไกลจากการประกอบมิจฉาชีพ คือ อาชีพทุจริตที่เบียดเบียนทั้ง (ชื่อเสียงเกียรติยศของ) ตนและผู้อื่น ในพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงกำหนด "สัมมาอาชีวะ" ไว้เป็นหนึ่งในอริยมรรค (หนทางถึงความดับทุกข์) 8 ประการ ซึ่งได้แก่ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดชอบ การกระทำชอบ อาชีพชอบ ความพยายามชอบ สติชอบ สมาธิชอบ

(วสิน อินทสระ 2521 : 51) ในการแสวงหาและจับจ่ายใช้สอยทรัพย์สมบัติของผู้ครองเรือนนั้น ท่านทรงสรรเสริญ "การแสวงหาทรัพย์โดยทางชอบธรรม ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้เป็นสุข เพื่อแผ้วแผ่แบ่งปันและใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ไม่ลุ่มหลงมัวเมา กินใช้ทรัพย์สมบัติโดยรู้เท่าทัน เห็นคุณเห็นโทษ ทางดีทางเสียของมัน มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนายเหนือโภคทรัพย์" (พระวราชมุนี 2523 : ไม่ปรากฏเลขหน้า อ้างถึงใน ระเบียบ ภาวิไล 2525 : 6) พระพุทธองค์ทรงให้อุบาสก กงควินจากมิจฉาอาศัยได้แก่ การค้าขายของ 5 ประการ คือ เครื่องประหาร มนุษย์ สัตว์เป็น สำหรับฆ่าทำอาหาร น้ำเมา และยาพิษ (วสิน อินทสระ 2521 : 129)

ส่วนในคริสต์ศาสนานั้น พระเยซูก็สอนให้ระมัดระวังไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สมบัติ ดังคำกล่าวที่ว่า "ไม่มีใครรับใช้นายสองคนได้ จะรับใช้म्मมอน (เงิน) หรือจะรับใช้พระเจ้า (ก็ต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่ง)" (ระเบียบ ภาวิไล 2525 : 6)

ศาสนาอิสลาม นอกจากจะมีข้อห้ามของศาสนาคือห้ามประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตและผิดหลักศาสนา เช่น ผลิตและขายเหล้า ตั้งสถานเรีงรมย์ต่าง ๆ เป็นหญิงบริการ เป็นคนคุมข่อง และปล่อยเงินกู้แล้ว (เสาวนีย์ จิตต์หมวด 2522 : 389) ยังมีกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าการด้วยการซื้อขายในศาสนาอิสลามระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ห้ามมุสลิมประมูลซื้อสิ่งของที่يلمองไม่เห็น เช่น ผลไม้ที่เพิ่มเริ่มออกดอก ลูกสัตว์ที่อยู่ในท้องแม่ ปลาในบ่อซึ่งไม่ทราบว่ามีจำนวนเท่าใด ห้ามซื้อขายสลากกินแบ่ง ห้ามหลอกหลวงและปลอมปนสินค้า ห้ามค้ากำไรเกินควร โกงตาชั่ง กักตุนสินค้า ขายของตัดหน้าผู้อื่น และห้ามขายองุ่นหรือผลไม้อื่นที่ผู้ขายทราบว่าผู้ซื้อจะนำไปปรุงของมีนเมา (อิมลอน มะลูลีม 2524 : 77-79)

ผู้วิจัยเชื่อว่าคำสอนและข้อห้ามของทุกศาสนาเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจคุณค่าของวิธีประกอบอาชีพของคนไทยไม่น้อย จึงสนใจศึกษาปฏิกริยาจริยธรรมของคนไทยต่อสัมมาชีพ ได้แก่ การประกอบอาชีพอิสระกับการประกอบอาชีพรับจ้างและมิจฉาชีพ ได้แก่ การประกอบมิจฉาชีพที่ผิดกับไม่ผิดกฎหมาย

สาเหตุที่สนใจศึกษาการประกอบอาชีพอิสระและอาชีพรับจ้างในพฤติกรรมกรรมการประกอบสัมมาชีพนั้นก็เพราะในปัจจุบันปัญหาการว่างงานกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ จะเห็นได้จากสถิติคนว่างงานที่สำรวจเมื่อปี 2524 สูงถึง 6,500,000 คน ผู้ว่างงานจำนวนนี้เป็นผู้ที่กำลังหางานทำ 264,000 คน และไม่ได้หางานทำแต่พร้อมที่จะทำงานอีก 386,000 คน ยังไม่

รวมถึงคนว่างงานตามฤดูกาลอีก 5,646,000 คน ทุก ๆ ปี (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ้างถึงใน รายงานสนทนากับผู้หาบ้านเมือง เรื่องปัญหาคนว่างงาน 26 มิถุนายน 2526) เป็นที่น่าสังเกตว่าในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน การเตรียมแผนพัฒนากำลังคนมักจะเน้นถึงความต้องการของฝ่ายธุรกิจเอกชนและงานในส่วนราชการหรือองค์การรัฐวิสาหกิจเท่านั้น คือเตรียมคนเพื่อไปเป็นลูกจ้างรัฐและเอกชน ในขณะที่หน่วยงานเหล่านี้สามารถดูดซับผู้ที่เข้าสู่กำลังแรงงานได้เพียงส่วนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายที่จะควบคุมอัตราการเพิ่มของข้าราชการในสังกัดให้เหลือเพียงร้อยละ 2 ต่อปีเท่านั้น แต่ใช้วิธีหันกลับมาปรับขรุขระบุคลากรเดิมให้สามารถทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้วิจัยเชื่อว่าหากผู้ที่กำลังจะเข้าสู่ตลาดแรงงานเหล่านี้ได้เปลี่ยนทัศนคติใหม่หันมามุ่งประกอบอาชีพอิสระแทนการมุ่งรับราชการหรือเป็นลูกจ้างเอกชนแล้ว ปัญหาการว่างงานก็จะลดความรุนแรงลงไปได้มาก เพราะนอกจากเขาเหล่านี้จะแก้ปัญหาการว่างงานของตนได้สำเร็จแล้ว ยังช่วยแก้ปัญหาการว่างงานของคนอื่นด้วย เนื่องจากผู้ประกอบการอาชีพอิสระจะทำให้เกิดการจ้างงานเป็นลูกจ้างต่อไปอีก จะทำให้ผลดีต่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศ

เคยมีรายงานการสำรวจและศึกษาวิจัยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาว่าระบบการศึกษาในโรงเรียนไม่สามารถปลูกฝังการรักงานอาชีพอิสระให้แก่ผู้เรียนได้ เช่น สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2517 : 15) ได้รายงานสภาพและปัญหาของสถานศึกษาต่าง ๆ ในจังหวัดภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ว่าปัญหาของโรงเรียนเกษตรเกือบทุกแห่งที่สำรวจก็คือโรงเรียนไม่สามารถปลูกฝังนิสัยรักเอาเบาสู้ ไม่รังเกียจงานหนักให้แก่ผู้เรียนได้ นักเรียนยังรังเกียจงานที่ทำด้วยมือหลายอย่าง เช่น การให้อาหารสัตว์ การล้างคอกสัตว์ แม้แต่การปลูกพืชก็ยังปล่อยให้เป็นที่หน้ามือของภารโรงเป็นผู้ทำ นอกจากนี้เวียร์สตรา (Weerstra 1974 : 34) ได้วิจัยระบบการศึกษาไทยพบว่า การขาดสมมุติทางด้านอุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) ของแรงงาน มักจะไม่ใช่เรื่องของการขาดแคลนตัวบุคคล แต่เป็นการขาดคุณภาพของแรงงาน (experience) และทัศนคติต่ออาชีพ (occupational attitude) มากกว่า ข้อค้นพบดังกล่าวคงต้องนำมาทบทวนใหม่อีกครั้งเมื่อเปรียบเทียบกับผลงานวิจัยของสัญญา จิตตานนท์ (2521 : 364) เรื่อง "การศึกษากับการประกอบอาชีพอิสระ" ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาแนวทางการศึกษาที่จะส่งเสริมและชักจูงคนไทยให้หันมาประกอบอาชีพอิสระ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระ 345 คน และผู้ว่างงาน 170 คนในกรุงเทพมหานคร แยกตามประเภทอาชีพและสาขาวิชาชีพ 35 อาชีพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่าผู้ว่างงานร้อยละ 57.06 คิด

จะประกอบอาชีพอิสระซึ่งมากกว่าผู้ที่ไม่คิดจะประกอบอาชีพอิสระซึ่งมีเพียงร้อยละ 31.71 ซึ่งพวกหลังนี้ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะไม่มีทุน (ร้อยละ 66.04) มากกว่าว่าไม่ชอบ และเห็นว่าเป็นงานยากลำบาก เห็นคเห็น้อยกร้อยละ 15.10 ซึ่งจะเห็นได้ว่าไม่ใช่เพราะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการประกอบอาชีพอิสระ นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างชอบประกอบอาชีพอิสระก็เพราะรู้สึกสบายใจมีอิสระดี (420 คน) ส่วนที่ตอบว่าเพราะมีรายได้ดี ได้ประสบการณ์มาก และเป็นอาชีพหลักที่ดีมีเพียง 12, 4 และ 3 คนจากผู้ตอบ 439 คน ตามลำดับ

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2517 : 5) ได้ให้ความหมายของผู้ประกอบอาชีพอิสระว่า คือ บุคคลที่เป็นเจ้าของธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหารายได้เองโดยไม่มีนายจ้างหรือไม่อยู่ในฐานะลูกจ้าง เช่น แพทย์ หนายความ จิตรกร งานช่างต่าง ๆ ค้าขาย ทำไร่นาของตนเอง เป็นต้น ผู้วิจัยจึงกำหนดการกระทำที่บ่งชี้การประกอบอาชีพอิสระและการประกอบอาชีพรับจ้าง ดังนี้คือ

1. การประกอบอาชีพอิสระ : การประกอบอาชีพด้วยการทำไร่นาของตนเองและการประกอบอาชีพด้วยการตั้งร้านขายของของตนเอง

2. การประกอบอาชีพรับจ้าง : การเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน และการรับราชการ

ส่วนการกระทำที่บ่งชี้มีวิชาชีพที่ผิดกฎหมายและไม่ผิดกฎหมายได้แก่

1. การประกอบวิชาชีพที่ผิดกฎหมาย : การลักลอบค้าประเวณี และการลักลอบค้าขายยาเสพติดให้โทษ

2. การประกอบวิชาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย : การค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร และการค้าขายบุหรี่ เหล้า และเบียร์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นกับตัวแปรภูมิหลัง

ปฏิกริยาจริยธรรมเป็นพฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในที่บุคคลตอบสนองต่อการกระทำของตนเองและผู้อื่นหลังจากได้ประเมินความถูกต้อง ดีงาม และสมควรกระทำของการกระทำนั้นในสภาพการณ์หนึ่งแล้ว ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมอธิบายว่ากฎเกณฑ์ในการประเมินความถูกต้องของการกระทำของแต่ละบุคคล มีความซับซ้อนแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความสามารถในการเรียนรู้ การสังเกต ประสบการณ์ และการจดจำ รวมกับความเชื่อที่ว่าพฤติกรรมใดจะนำไปสู่ผลกรรมใด นำพึงปรารถนาสำหรับตนหรือไม่ ผู้วิจัยเชื่อว่าความสามารถในการเรียนรู้กฎเกณฑ์นั้นนอกจากจะขึ้นอยู่กับลักษณะธรรมชาติของบุคคลซึ่งได้แก่ วัย ระดับสติปัญญา ความช่างสังเกตช่างคิดของบุคคลแล้วยังขึ้นอยู่กับลักษณะการอบรมเลี้ยงดู และวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนอีกด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ สนใจศึกษาตัวแปรภูมิหลังของบุคคลอื่นได้แก่ เพศ สถานภาพ ศาสนา อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมือง และภูมิภาค ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าอาจจะมีส่วนสัมพันธ์กับปฏิกริยาจริยธรรมของบุคคลต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น

เพศ

โดยธรรมชาติแล้วผู้ชายกับผู้หญิงมีความแตกต่างกันทางด้านสรีระร่างกาย ความสนใจ อารมณ์ และความต้องการทางสังคม สังคมจึงกำหนดบทบาทของชายและหญิงให้แตกต่างกัน จนมีผู้กล่าวว่าสังคมไทยมีลักษณะเป็น 2 มาตรฐาน (double standard) คือเป็นมาตรฐานการปฏิบัติตัวของชายและมาตรฐานการปฏิบัติตัวของผู้หญิง (Guskin 1964 : 84) มาตรฐานที่แตกต่างกันนี้ย่อมส่งผลทำให้ชายและหญิงได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน วิบูลย์ ธรรมวิทย์ (Thamavit 1968 : 1-8) ได้ทำการศึกษาชีวิตครอบครัวไทยโดยใช้วิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และเข้าไปมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่าโดยทั่วไปเด็กหญิงจะได้รับการเลี้ยงดูแบบจำกัดขอบเขต ในขณะที่เด็กชายมีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ สังคมไทยมีแนวโน้มที่จะอบรมเลี้ยงดูให้เด็กหญิงเป็นเพศที่อ่อนโยน สุภาพเรียบร้อย ในขณะที่เด็กชายได้รับการอบรมให้มีความกล้าหาญ เข้มแข็ง และมีความเชื่อมั่นในตนเอง เด็กชายไม่ค่อยถูกตำหนิติเตียนเมื่อทำสิ่งใดผิดพลาด การอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันดังกล่าวจึงส่งผลให้ผู้ชายสามารถทำอะไรตามความปรารถนาของตนอย่างสบาย ในขณะที่ผู้หญิงมักจะถูกสังคมเข้มงวดควบคุมความประพฤติมากกว่า นอกจากนี้การยอมรับและการปฏิเสธจากสังคมมีความหมายต่อหญิงมากกว่าชาย จึงมีผลให้ผู้หญิงพยายามประพฤติตนตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม มีการคิดไตร่ตรองก่อนที่จะตัดสินใจกระทำพฤติกรรมใด ๆ มีความอดทน และมีการระงับความปรารถนาของตนเอง เพื่อที่จะแสดงออกในทางที่ถูกที่ควรซึ่งสังคมยอมรับ สถิติผู้กระทำผิดกฎหมายและจำนวนนักโทษในทัณฑสถานต่าง ๆ ก็เป็นหลักฐานหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีผู้กระทำผิดเพศหญิงน้อยกว่าเพศชาย

(Wright 1981 : 56) เมื่อชายและหญิงได้รับการอบรมเลี้ยงดูแตกต่างกันเพื่อให้มีบทบาทตามความคาดหวังของสังคมแตกต่างกัน เช่นนี้ ชายและหญิงก็น่าจะมีบุคลิกภาพและค่านิยมที่แตกต่างกันและรวมถึงการมีเกณฑ์ในการตัดสินความดีงามของการกระทำแตกต่างกันด้วย

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมและจริยธรรมซึ่งให้ความสนใจเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศชายและเพศหญิงที่มีผู้ศึกษาไว้ มีดังนี้คือ

สุนทรী โคมินและสนธิ สัมครการ (2522 : 85-88, 171) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว ได้เปรียบเทียบการจัดอันดับค่านิยมจุดหมายปลายทาง (คือค่านิยมที่แสดงวัตถุประสงค์สำคัญในชีวิตของบุคคลแต่ละคนมี 20 ค่านิยม) และค่านิยมวิถีปฏิบัติ (คือค่านิยมที่เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่จะเป็นเครื่องมือไปสู่จุดหมายมี 23 ค่านิยม) ระหว่างคนไทยทุกระดับการศึกษาและอาชีพจากทั่วประเทศที่เป็นเพศชาย 1,591 คน และเพศหญิง 878 คน ผลการวิจัยพบว่าค่านิยมจุดหมายปลายทางที่เพศชายให้ความสำคัญมากกว่าคือจัดไว้ในอันดับสูงกว่าเพศหญิงได้แก่ การช่วยเหลือ ความเสมอภาค ความมั่งมีในเงินทองวัตถุ ความมั่นคงของชาติ ความรักอิสระเสรี และความกว้างขวางในสังคม ในขณะที่เพศหญิงจะให้ความสำคัญแก่ค่านิยมในด้านความสงบสุขในครอบครัว การมีมิตรที่ดี ความภาคภูมิใจในตนเองมากกว่าชาย ส่วนค่านิยมวิถีปฏิบัติที่เพศชายให้ความสำคัญมากกว่าเพศหญิงได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความกล้า ความคิดสร้างสรรค์และมีแนวคิดกว้าง แต่เพศหญิงจะให้ความสำคัญแก่ค่านิยมในเรื่องการมีความสามารถสูง ความรับผิดชอบ ความมีน้ำใจเมตตา และการมีอารมณ์สงบ สบายมากกว่าเพศชาย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้สำรวจทัศนคติเกี่ยวกับความทะเยอทะยานเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของเพศชายและเพศหญิงโดยให้ประเมินความถูกต้องของข้อความว่า "คนเรามีพอกินพอใช้แล้ว ก็ไม่ควรจะต้องดิ้นรนชวนขวยต่อไปอีก " ผลการวิจัยพบว่าเพศหญิงไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวนั้นมากกว่าชายร้อยละ 8 (66.9 % ต่อ 58.7 %) แสดงว่าเพศหญิงมีความทะเยอทะยานในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจมากกว่าชายเล็กน้อย

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523 : 62-78) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่าเพศหญิงมีค่านิยมสูงกว่าเพศชายในเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัย เป็นระเบียบและอนุรักษ์นิยม (ครอบคลุมรายละเอียดเกี่ยวกับความมีระเบียบวินัย เคารพกฎหมายและหลักการ) คุณธรรมและศาสนา (ครอบคลุมรายละเอียดเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกงเอาเปรียบผู้อื่นและความมีเมตตา) และค่านิยมในเรื่องความสามารถและความเป็นอิสระแก่ตัว (ครอบคลุมรายละเอียดเกี่ยวกับโอกาสในการพัฒนาความสามารถของตัวเอง มีอุดมคติและเป้าหมายแน่วแน่ในชีวิต

ความสำเร็จและความภูมิใจในตัวเอง ความเป็นอิสระและพึ่งพาตัวเองได้)

วิระวรรณ อามระดิษ (2522 : 57) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครทั้งเพศหญิงและชาย ความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในค่านิยมจริยธรรมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความยุติธรรม การประหยัดและออม สอดคล้องกับผลการวิจัยของอรนนท์ บุญประสิทธิ์ (2522 : 139-142) ที่พบว่าครูชายกับครูหญิง และผู้ปกครองชายกับผู้ปกครองหญิงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันเกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์จะให้นักเรียนมีในด้านการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น การเสียสละและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การสงวนรักษาสาธารณสมบัติของส่วนรวม และการเคารพกฎหมายบ้านเมืองและระเบียบสังคมประชาธิปไตย

ในเรื่องเกี่ยวกับความเสมอภาคทางเศรษฐกิจนั้น สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์ (2519 : 38) ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เกี่ยวกับบทบาทของสตรีด้านเศรษฐกิจและการเมือง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายและหญิงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร 298 คน โดยใช้แบบสอบถามให้ผู้ตอบประเมินว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ผลการวิจัยพบว่านักเรียนหญิงเห็นด้วยกับข้อความที่ว่า " ถ้าสตรีสามารถทำงานได้ดีเท่าเทียมกับบุรุษ สตรีควรได้รับค่าจ้างเท่ากับบุรุษ" มากกว่านักเรียนชาย ($P = .01$)

ความแตกต่างของค่านิยมในการเลือกอาชีพของชายและหญิงเห็นได้จากผลการวิจัยของประมวล วิทยากร (2520 : 116-118) ซึ่งได้ศึกษาค่านิยมในอาชีพและการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐบาล จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 531 คน โดยใช้แบบสอบถามค่านิยมทางอาชีพจำนวน 65 ข้อความ พบว่านักเรียนหญิงมีค่านิยมในอาชีพด้านความมั่นคงปลอดภัยในอาชีพมากกว่านักเรียนชาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิตยา ธรรมพันธุ์ (2523 : 164) ซึ่งได้ศึกษาค่านิยมในอาชีพและการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมัธยมของรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย 378 คนและนักเรียนหญิง 372 คน พบว่านักเรียนชายมีค่านิยมในอาชีพด้านรายได้สูงกว่านักเรียนหญิง ส่วนนักเรียนหญิงมีค่านิยมในอาชีพด้านเกียรติยศชื่อเสียง ความก้าวหน้า การบริการสังคม ความมั่นคงในอาชีพ ความมีระเบียบแบบแผน และความเสียสละสูงกว่านักเรียนชาย

แม้ว่างานวิจัยที่เสนอมาช้างต้นนี้จะแสดงให้เห็นว่าเพศชายและเพศหญิงมีทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับจริยธรรมต่อ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจบางพฤติกรรมทั้งสอดคล้องและไม่สอดคล้องกันก็ตาม ผู้วิจัยเชื่อว่าการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันเนื่องจากบทบาทตามความหวังของสังคมที่แตกต่างกันของชายและหญิงกับค่านิยม (จุดหมายปลายทางและวิถีปฏิบัติ) ที่แตกต่างกันนี้คงจะมีส่วนทำให้ชายและหญิงยึดถือกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีความชั่วของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ซึ่งเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานข้อ 1 ว่า "นักเรียน ครู และผู้ปกครองเพศชายและเพศหญิงมีปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน"

สถานภาพ

สถานภาพเป็นตำแหน่งของบุคคลที่ได้จากการเป็นสมาชิกของสังคม บุคคลจะมีสถานภาพตั้งแต่แรกเกิดและเมื่อโตขึ้นก็จะเปลี่ยนแปลงไปและเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น เริ่มต้นจากเป็นลูก เป็นพี่ เป็นน้อง เป็นนักเรียน เป็นครู เป็นลูกน้อง เป็นผู้บังคับบัญชา เป็นพ่อแม่ สถานภาพจะเป็นตัวกำหนดบทบาทว่าบุคคลนั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างไร มีความรับผิดชอบขนาดไหน สำหรับการวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาสถานภาพในโรงเรียน คือ จำแนกออกเป็นนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ของนักเรียน นักเรียนยังจำแนกออกเป็น 3 ระดับ คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 บุคคลในสถานภาพทั้ง 5 กลุ่มมีความแตกต่างกันในเรื่องดังนี้คือ

1. บทบาท นักเรียนมีบทบาทในการรับการอบรมสั่งสอนทั้งด้านวิชาความรู้และคุณธรรมจริยธรรมที่สังคมพึงปรารถนาจากครูและผู้ปกครอง ครูและผู้ปกครองมีบทบาทโดยตรงในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้และขัดเกลาอุปนิสัยใจคอของศิษย์หรือเด็กในปกครองให้เป็นคนเก่งเป็นคนดี

2. วัย บุคคลที่มีวัยต่างกันก็จะมีลักษณะต่างกันหลายประการ ได้แก่ ความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุมีผล วุฒิกวาระทางอารมณ์และสังคม บุคลิกภาพ และประสบการณ์ เป็นต้น เมื่อบุคคลมีอายุมากขึ้นก็ย่อมมีความสามารถในการคิดและการสังเกตดีขึ้น และการมีประสบการณ์มากขึ้นย่อมทำให้บุคคลเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางว่าพฤติกรรมอะไรจะนำไปสู่ผลกรรมอะไร นำพึงปรารถนาหรือไม่ สำหรับใคร ดังนั้นกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าการกระทำใดเป็นการกระทำที่ดี ที่ถูก ที่ควรในสภาพการณ์หนึ่ง ๆ นั้นก็จะมีจำนวนมากขึ้น และมีความซับซ้อนมากขึ้น บุคคล

ที่มีอายุมากกว่าจะสามารถนำเกณฑ์หลาย ๆ อย่างเหล่านี้มาประเมินและตัดสินพร้อม ๆ กันได้ ต่างกับบุคคลที่มีอายุน้อยซึ่งประสบการณ์และความสามารถแบบนี้ยังมีจำกัด

3. ระดับการศึกษา นักเรียนมีระดับการศึกษาแตกต่างกัน 3 ระดับ คือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ครูก็มักจะสำเร็จการศึกษาชั้นอุดมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้ปกครองก็จะมีระดับการศึกษากระจายตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ที่มีผู้สั่งสอนไว้และจัดให้เป็นระบบระเบียบแล้ว ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องลงทุนลงแรงไปหาประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง ดังนั้นบุคคลที่จบการศึกษา ยาวนานกว่าและมากกว่าก็จะสามารถเรียนรู้และมีประสบการณ์จากคำบอกเล่าได้มากกว่า รู้ว่า และมากกว่าบุคคลที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนน้อย ดังนั้นระดับการศึกษาที่ต่างกันจะมีผลทำให้เกิดกฎเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมจริยธรรมแตกต่างกันและเป็นเหตุให้บุคคลมีปฏิริยาจริยธรรมแตกต่างกันด้วย

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมและจริยธรรมซึ่งให้ความสนใจเรื่องตัวแปรสถานภาพที่มี ผู้ศึกษาไว้ มีดังนี้คือ

เกยูร รัตนสาขา (2516) ที่เคยกล่าวถึงแล้วได้เปรียบเทียบบรรยายวิจารณ์ระหว่าง นักเรียนอายุ 9-12 ปี ซึ่งเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษากับนักเรียนอายุ 12-16 ปี ซึ่งเรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษา โดยให้ตัดสินพฤติกรรมในเหตุการณ์ต่าง ๆ 30 เหตุการณ์ว่าสมควรทำหรือไม่ เพราะเหตุใด ผลการวิจัยพบว่านักเรียนทั้งสองระดับนี้มีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่องความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความเมตตากรุณา และการเล่นเกมส์ตามกฎเกณฑ์

วันเพ็ญ คำเมือง (2522 : 53) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง " ลักษณะของพลเมืองดีในทัศนะ ของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร " กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและ มัธยมศึกษาตอนปลายทั้งในโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ในกรุงเทพมหานคร 10 โรงเรียน จำนวน 590 คน โดยใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่าที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการวิจัย พบว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีความคิดเห็น เกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและคุณธรรมของศาสนาต่อไปนี้ไม่แตกต่างกัน คือ การรู้จักประหยัดและออม การเสียภาษีอากรด้วยความเต็มใจ การประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อ ชนชั้น การนิยมใช้ของที่ผลิตขึ้นในไทย ความซื่อสัตย์สุจริต การร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อ

ส่วนรวม การเป็นหูเป็นตาให้เจ้าหน้าที่บ้านเมือง และกรรยกย่องส่งเสริมผู้ทำความดี โดยนักเรียน ทั้งสองระดับเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นพฤติกรรมที่พลเมืองดีควรประพฤติปฏิบัติ

ชฎาพร พัทธชัย (2525) ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนรัฐบาล 4 โรงเรียนและโรงเรียนราษฎร์ 4 โรงเรียน จำนวน 800 คน โดยใช้แบบสอบถาม มาตราส่วนประเมินค่ามีคำตอบ 5 ระดับ จำนวน 88 ข้อ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายมีความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมไม่แตกต่างกันในเรื่องการถือพรคถือพวก การตรงต่อเวลา การประหยัดมัธยัสถ์ การนิยมไทย และการเคารพอาวุธ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายมีค่านิยมสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเรื่องการรักษาเกียรติยศ ความรับผิดชอบ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ และการพึ่งตนเอง แต่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีค่านิยมด้านการรักษาระเบียบวินัยสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523 : 63-89) ที่เคยกล่าวถึงแล้วพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีค่านิยมด้านความมั่นคงปลอดภัยเป็นระเบียบและอนุรักษ์นิยมสูงกว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และกลุ่มอุดมศึกษา ส่วนกลุ่มอุดมศึกษามีค่านิยมสูงกว่ากลุ่มมัธยมศึกษาในด้าน การช่วยเหลือผู้อื่นและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ความสามารถและความเป็นอิสระแก่ตัว และค่านิยมต่อต้านอาชีพด้านการศึกษาศาสตร์วัฒนธรรม เกษตรกรรม การบริการและการสงเคราะห์

สุนทรী โคมินและสนธิ สมักรการ (2522 : 106-112) ที่เคยกล่าวถึงแล้วได้เปรียบเทียบลำดับความสำคัญของค่านิยมในหมู่คนไทยที่มีระดับการศึกษาต่างกัน 8 กลุ่ม คือ กลุ่มประถมศึกษาปีที่ 4 และต่ำกว่า กลุ่มประถมศึกษาปีที่ 7 กลุ่มมัธยมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มมัธยมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มอาชีวะ กลุ่มปริญญาตรี กลุ่มปริญญาโท และกลุ่มปริญญาเอก ผลการวิจัยพบว่าผู้มีการศึกษาดำเนินให้มีความสำคัญแก่ค่านิยมด้านการช่วยเหลือผู้อื่น มีน้ำใจเมตตาเยื่อถึงหลักธรรมของศาสนาและความอ่อนน้อมเชื่อฟังสูงกว่าผู้มีการศึกษาสูง ส่วนผู้มีการศึกษาสูงให้ความสำคัญแก่การเป็นตัวของตัวเอง ความรับผิดชอบ ความสามารถสูงและการมีแนวคิดกว้างสูงกว่าผู้มีการศึกษาดำเนิน ค่านิยมที่คนไทยไม่ว่าจะมีการศึกษาระดับใดให้ความสำคัญไม่แตกต่างกันนักคือ ความซื่อสัตย์ ความเสมอภาค ความรักอิสระ และความมั่งมีในเงินทองวัตถุ

การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง ได้แก่งานวิจัยของเกยูร รัตนสาขา (2516) ที่เปรียบเทียบจรรยาบรรณระหว่างนักเรียนอายุ 9-16 ปี จำนวน 43 คน กับผู้ปกครองจำนวน 15 คน พบว่านักเรียนและผู้ปกครองตัดสินพฤติกรรมในเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นไม่แตกต่างกันโดยเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งสมควรทำ แต่จะตัดสินพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการเชื่อฟังพ่อแม่และกิริยามารยาทแตกต่างกัน

ชุตีรัตน์ วัชรจรัสกุล (2523) ได้ศึกษาค่านิยมในอาชีพของผู้ปกครองกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในจังหวัดราชบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน 118 คน และผู้ปกครอง 92 คน โดยใช้แบบสำรวจค่านิยมในอาชีพ 9 ด้าน แล้วเปรียบเทียบการจัดอันดับค่านิยมระหว่างนักเรียนกับผู้ปกครอง ผลการวิจัยพบว่านักเรียนให้ความสำคัญกับค่านิยมด้านเกียรติยศชื่อเสียงและความก้าวหน้า การทำงานกับธรรมชาติและวัตถุ ความเป็นอิสระและความสามารถสูงกว่าผู้ปกครอง ในขณะที่ผู้ปกครองให้ความสำคัญกับค่านิยมด้านการบริการสังคมและทำงานกับบุคคล ความมีอำนาจและการเป็นผู้นำ และรายได้สูงกว่านักเรียน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่านักเรียนสนใจในอาชีพอิสระมากกว่า ซึ่งต่างจากผู้ปกครองที่สนใจในอาชีพรับจ้าง (ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และลูกจ้างเอกชน) มากกว่า

สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความคิดเห็นระหว่างครูกับผู้ปกครองนั้น อรนนท์ บุญประสิทธิ์ (2522) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่าครูและผู้ปกครองของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์จะให้มีในตัวนักเรียนไม่แตกต่างกันในเรื่องการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเคารพกฎหมาย บ้านเมืองและระเบียบสังคมประชาธิปไตย และเห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่สำคัญสำหรับนักเรียน

ผลการวิจัยที่เสนอข้างต้นนี้จะปรากฏทั้งความแตกต่างและไม่แตกต่างของค่านิยมทางจริยธรรมหรือพฤติกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มที่จำแนกตามสถานภาพ ด้วยเหตุผลเรื่องความแตกต่างระหว่างสถานภาพที่ได้กล่าวแล้วนั้น ผู้วิจัยเชื่อว่าบุคคลที่มีสถานภาพแตกต่างกันก็จะมี ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรมแตกต่างกัน จึงเป็นแนวทางให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานการวิจัยข้อ 2 ว่า "นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครอง มีปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น

แตกต่างกัน "

ศาสนา

ศาสนาเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อในเรื่องการประพาศติประพาศติชั่วของสมาชิกในสังคมอย่างมาก ทั้งที่เป็นอิทธิพลทางตรงจากหลักธรรมคำสอนของศาสนาโดยผ่านทางผู้เผยแพร่ศาสนาและอิทธิพลทางอ้อมที่ได้รับการถ่ายทอดไว้ในขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต และกฎหมายของสังคมนั้น ๆ สำหรับสังคมไทยนอกจากศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาหลักประจำชาติแล้วยังมีคนไทยจำนวนมากไม่น้อยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น ศาสนาต่าง ๆ เหล่านี้มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ สอนให้มนุษย์ประพาศติตนไปในทางที่ดี ละเว้นความชั่ว เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม อย่างไรก็ตามแม้ว่าหลักใหญ่ ๆ หรือแก่นของแต่ละศาสนาจะเป็นไปในทำนองเดียวกัน แต่ในรายละเอียดของแต่ละศาสนาก็มีความแตกต่างกันอยู่หลายประการ เช่น แตกต่างกันในเรื่องที่มา ศาสนา วิธีการเผยแพร่ ผู้รับการเผยแพร่ ขอบเขตของการคุ้มครอง (ครอบคลุมสิ่งแวดล้อมทั้งหมดเพียงใด) ความสัมฤทธิ์ผลของการเผยแพร่และที่สำคัญที่สุด คือ ความแตกต่างกันในเรื่องความเชื่อ คำสอนและวิถีปฏิบัติ (พุทธศาสนิกชน 2525 : การบรรยายธรรมะ)

ศาสนาพุทธมีความเชื่อในเรื่องสิ่งจะของธรรมชาติที่ว่าชีวิตตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่เที่ยง เกิดขึ้นได้ก็ดับได้ ดังนั้นการที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ได้จึงต้องรู้เท่าทันความจริงในข้อนี้และต้องอาศัยความรู้ความสามารถกับสติปัญญาเฉพาะตน พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางเท่านั้น ศาสนาพุทธเน้นในเรื่องกฎแห่งกรรมและเน้นในเรื่องการพึ่งตนเอง แต่ในปัจจุบันเกิดความไขว้เขวต่อเป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา เนื่องจากนำความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไสยศาสตร์ และศาสนาพราหมณ์เข้ามาปะปนทำให้มีความเชื่อในเรื่องกรรมและชาติหน้า คือเชื่อว่า " กรรม " เป็นสิ่งที่มีอำนาจดลบันดาลทั้งคุณและโทษแก่ผู้กระทำสุดแท้แต่จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ความโชคดีหรือโชคร้ายในปัจจุบันเป็นผลมาจากกรรมเก่าในชาติปางก่อนและเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ ความเชื่อนี้มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของชาวพุทธเป็นอย่างมาก กล่าวคือชาวพุทธชอบผลัดวันประกันพรุ่งในการประกอบความดีเพราะถือว่ามีโอกาสแก้ตัวอีกหลายชาติ มักมีความพอใจในสภาพของตนทำให้เกิดความเฉื่อยชา ขาดความกระตือรือร้น ไม่ชอบแก้ปัญหาค้นหาตัวเองเพราะคิดว่าสักวันหนึ่งมันจะต้องคลายเอง และยังมีความเชื่อว่าใครทำกรรมใดไว้ย่อมได้รับผลกรรมนั้นตอบสนอง

เมื่อประสบเคราะห์ร้ายก็อาศัยความเชื่อมั่นมาดับทุกข์ (นิรมล เตชะปณิต 2522 : 41-42)

ส่วนศาสนาคริสต์ยึดมั่นอยู่ในความศรัทธาต่อพระเจ้า เชื่อว่าพระเจ้าทรงสร้างสรรพสิ่งในจักรวาลซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่ดี พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์ให้ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย ดังนั้นชาวคริสต์จึงเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้แทนของพระเจ้าในโลก มีหน้าที่รักษาความดีงามที่พระองค์สร้างมาให้คงอยู่สืบไปเพื่อเป็นพระเกียรติแก่พระองค์ ศาสนาคริสต์เน้นในเรื่องคุณธรรมของความรัก คือให้รักในพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ ซึ่งจะเห็นได้จากโอวาทของพระธรรมมัทธิย อัครสาวกองค์หนึ่งของพระเยซูที่ว่า " พระบัญญัติข้อสำคัญที่สุดคือพวกท่านต้องรักพระเจ้าอย่างสุดชีวิต สุดจิต สุดความสามารถ และสุดกำลัง ข้อสำคัญรองลงมาและมีความหมายทำนองเดียวกันคือ จงรักผู้อื่นเสมือนหนึ่งรักตนเอง " (คริสต์จักรร่วมเกล้า 1982 : 42) ความรักและความเสียสละนั้นจะต้องไปพร้อม ๆ กับการให้อภัย เพราะสันติวิธีเท่านั้นที่มีคุณค่าสามารถสร้างสรรค์และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ (เสรีพงศ์พิศ และคณะ 2524 : 237-238) ชาวคริสต์ถือว่าตนมีระยะเวลาอันสั้นในการทำความคิดเพื่อให้ได้รางวัลในอนาคต จึงมุ่งที่จะกระทำความดีในปัจจุบัน อาทิ เช่น การอุทิศตนทำประโยชน์ให้กับสังคมหลาย ๆ ด้าน ทั้งเรื่องการศึกษา การสาธารณสุข หรือการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่น จึงอาจกล่าวได้ว่าคำสอนของศาสนาคริสต์มุ่งที่ประโยชน์ส่วนรวมค่อนข้างมาก (นิรมล เตชะปณิต 2522 : 42-43)

สำหรับศาสนาอิสลามก็เน้นในเรื่องการมีศรัทธาต่อพระเจ้า เช่นเดียวกับศาสนาคริสต์ มนุษย์จะต้องมีครรลองชีวิตตามพระบัญชาของพระอัลลอฮ์ที่ได้ทรงบัญชาและห้ามไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอาน เพื่อความผาสุกในภพนี้และภพหน้า ตามหลักการของศาสนาอิสลาม หน้าที่ของมุสลิมมีอยู่สองประการใหญ่ ๆ คือ หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อพระเจ้า และหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันเพื่อความสันติสุขของสังคม ชาวมุสลิมมีความเคร่งครัดต่อการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาเป็นอย่างมากและถือว่าเป็นธรรมนูญชีวิต (Code of Life) ของตน เพราะเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าจะแสดงออกทางกาย วาจา หรือใจ ในที่ลับหรือที่แจ้งย่อมไม่พ้นญาณวิสัยแห่งความรู้ซึ่งของพระเจ้า (สมัจย์ อนุমানราชชน 2513 : 4) ศาสนาอิสลามได้กำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมไว้ในคัมภีร์ของศาสนาครบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการปกครองซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างไปจากศาสนาอื่น อาทิ เช่น เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ นอกจากเรื่องมิจจาซีที่ได้อธิบายแล้วถึงในคอนตันแล้ว ศาสนา

อิสลามยังมีบทบัญญัติห้ามเรื่องการดอกเบียไว้อย่างชัดเจน ดร.โมห์มัด อับดุลกาเดร์ (2520 : 8) ได้อธิบายถึงเหตุผลของข้อห้ามนี้ว่า

การบริจาคทานเป็นการแสดงความสงสารมนุษย์เท่าใด ดอกเบียก็เป็นการกำจัดความสงสารมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นอิสลามจึงห้ามเรื่องการดอกเบียเด็ดขาด ทั้งห้ามให้ ห้ามรับ ห้ามเป็นพยาน ห้ามเขียนสัญญา เป็นการคัดสื่อที่จะนำมาซึ่งการดอกเบียทั้งหมดเพราะโทษของการดอกเบียนั้นมีมาก เช่น

1. ทำให้ละโมภ หน้าเลือด มีเล่ห์เหลี่ยม ฉลาดแกมโกง
2. เป็นการเพาะนิสัยเกียจคร้านเสมือนเลื่อนอนกิน ผู้แสวงความสำเร็จบนการตรากตรำของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน
3. เป็นการรักษาสัมพันธภาพของทั้งสองฝ่ายให้สมดุลกัน โดยไม่อนุโลมให้พวกนายทุนบังคับพวกกรรมกรให้เป็นทาสน้ำเงินของคนได้

ดังมีพระดำรัสของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของว่า 2 : 75...พระเจ้าทรงอนุญาตให้ประกอบ การพาณิชย์ และทรงห้ามการดอกเบีย...

ผู้วิจัยเชื่อว่าความแตกต่างกันของจุดหมายปลายทางและวิถีปฏิบัติในรายละเอียดปลีกย่อยของแต่ละศาสนาย่อมจะมีผลทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาหนึ่ง ๆ ยึดถือกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีความชั่วของการกระทำแตกต่างกัน ทำให้มีความเชื่อและค่านิยมทางจริยธรรมที่แตกต่างกันด้วย ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตัวแปรศาสนาที่มีผู้สนใจศึกษาไว้ดังนี้ คือ

คณนรรจ์ บากา (2523 : 144-147) ศึกษาความเชื่อทางศาสนาของชาวพุทธและชาวมุสลิมที่อำเภอสุโขทัย จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้แบบสอบถามไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างศาสนาละ 60 คนที่ละคน ปรากฏว่าในข้อความข้อสี่และการช่วยเหลือผู้อื่นในยามทุกข์ยาก ชาวพุทธเห็นด้วยว่าเป็นองค์ประกอบของความดีร้อยละ 30 และ 90 ตามลำดับ ในขณะที่ชาวมุสลิมเห็นด้วยกับคุณธรรมเหล่านี้ร้อยละ 72.2 และ 61.1 ตามลำดับ

นิรมล เตชะปณิต (2522 : 57-58) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่าชาวพุทธและชาวคริสต์ยึดถือหลักศรัทธาในคุณความดีด้านต่าง ๆ แยกต่างหากดังนี้ คือ

คุณธรรม	ร้อยละของผู้ที่ยึดถือศรัทธา	
	ชาวพุทธ	ชาวคริสต์
ด้านความยุติธรรม	19	26
ด้านความรักและความเมตตา	14	30
ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม	31	49

กรีสตา เทียร์ทอง (2524 : 96-103) ได้ศึกษาความเชื่อในเรื่องบุญและบาปของ คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ กลุ่มตัวอย่างเป็นชาวพุทธ 290 คน และชาวคริสต์ 231 คน ที่ตำบลลำเภาลุ่ม อำเภอร่อนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้แบบ สัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยพบว่าชาวพุทธและชาวคริสต์มีความเชื่อที่แตกต่างกันหลายประการ เช่น ชาวคริสต์ เชื่อว่าการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากบุญน้อยกว่าชาวพุทธ สำหรับการไปเยี่ยมคนเจ็บ คนพิการ เด็กกำพร้า และคนชรา นั้น ชาวคริสต์เชื่อว่าเป็นบุญมากกว่าชาวพุทธ ส่วนการกระทำที่เป็น การทำลายสาธารณสมบัตินั้น ชาวคริสต์เห็นว่าเป็นบาปน้อยกว่าชาวพุทธ

ไพลิน ศุภกิจวิเลขการ (2521 : 21) ได้ศึกษาผลกระทบของศาสนาอิสลามที่มีต่อ พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมุสลิม กลุ่มตัวอย่างเป็นหัวหน้าครัวเรือนมุสลิม 64 คน จากหมู่บ้าน คู้ ตำบลคูฝิ่งเหนือ เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยใช้วิธีสัมภาษณ์และสังเกตในท้องที่ เกี่ยวกับพฤติกรรมการแสวงหาผลกำไรเชิงดอกเบี้ยนั้น ผลการวิจัยพบว่าหัวหน้าครัวเรือนไม่ว่า จะเลือกใส่ศรัทธาในศาสนามากหรือน้อยจะไม่แสวงหาผลกำไรเชิงดอกเบี้ย และไม่สามารถจ่าย ดอกเบี้ยให้แก่ผู้อื่นได้ แต่หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งต้องใช้เงินทุน ในการประกอบกิจการ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 71.70 กู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 35.94 ผากเงินไว้กับกลุ่มเกษตรกรและธนาคารพาณิชย์ จึงต้องเป็นทั้งผู้จ่ายดอกเบี้ยเงินกู้และผู้รับดอกเบี้ย เงินฝากด้วย ผู้วิจัยได้สอบถามหัวหน้าครัวเรือนและผู้รอบรู้หลายฝ่าย ซึ่งได้ให้ความเห็นว่าพวกตน ยังคงเห็นชอบต่อข้อบัญญัติของศาสนา แต่เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันบีบบังคับ ผู้ที่มีฐานะ ทางเศรษฐกิจไม่ดีจึงยอมละเลยข้อนี้ไปบ้าง และเห็นว่าน่าจะมีโทษน้อยเมื่อเทียบกับข้อห้ามของ ศาสนาในด้านอื่น ๆ ที่เข้มงวดกว่านี้ ส่วนในกิจการสหกรณ์มีหลักการข้อหนึ่งจำกัดดอกเบี้ยให้แก่ ทุนเรือนหุ้น ศาสนาอิสลามถือว่าเงินที่นำไปลงทุนนั้นไม่ใช่เงินฝาก แต่เป็นเงินลงทุนที่ควรจะได้ ผลตอบแทน จึงไม่ผิดหลักการทางศาสนา

เลิศพร ภาระสกุล (2517 : 86) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคุณค่าในด้านการศึกษาและ ในด้านการเลือกอาชีพระหว่างประชากรพุทธกับคาทอลิก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ หัวหน้าครัวเรือนพุทธและคาทอลิกจำนวน 204 และ 200 ครัวเรือน ตามลำดับ ผลการวิจัย พบว่ากลุ่มพุทธและกลุ่มคาทอลิกเลือกอาชีพสำหรับบุตรชายแตกต่างกันมาก คือ กลุ่มพุทธนิยมให้บุตร ชายทำอาชีพรับราชการมากที่สุดเพราะเห็นว่าเป็นอาชีพที่มีหน้ามีตา ในขณะที่กลุ่มคาทอลิกนิยม

ให้บุตรชายทำอาชีพช่างฝีมือมากที่สุด รองลงมาคืออาชีพแพทย์เพราะอาชีพทั้งสองให้รายได้ดี แต่สำหรับบุตรหญิงนั้นทั้งกลุ่มพุทธและคาทอลิกมีความมุ่งหวังไม่แตกต่างกันคือเห็นว่าบุตรหญิงควรมีอาชีพครู ทำสวน ตัดเย็บเสื้อผ้า และเสริมสวย

นิตยา ธรรมพันธ์ (2523 : 164) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่านักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามมีค่านิยมในอาชีพด้านบริการสังคมและความมีระเบียบแบบแผนสูงกว่านักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธ แต่นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธมีค่านิยมในอาชีพด้านเกียรติยศชื่อเสียงสูงกว่านักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม

จากเอกสารและงานวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกันของความเชื่อและค่านิยมทางจริยธรรมของผู้ที่นับถือศาสนาต่างกันข้างต้นนี้เป็นแนวทางให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานในการวิจัยข้อ 3 ว่า "นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามมีปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน"

อาชีพหลักของครอบครัว

อาร์เธอร์ ที เจอร์ซิลด์ (Jersild 1947 : 575) เชื่อว่าบุคคลที่มีอาชีพแตกต่างกันมักจะมีบุคลิกภาพที่แตกต่างกันทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากลักษณะหน้าที่การงานและความรับผิดชอบที่บุคคลมีส่วนร่วมแตกต่างกันไป ในการวิจัยครั้งนี้ต้องการศึกษาเปรียบเทียบปฏิกริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นของนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่มาจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักแตกต่างกัน 4 แบบ คือ รับราชการ เป็นผู้ใช้แรงงาน ทำธุรกิจการค้า และเป็นลูกจ้างเอกชน บุคคลที่มีอาชีพเหล่านั้นนอกจากจะมีบุคลิกภาพแตกต่างกันแล้วยังมีความแตกต่างกันในเรื่องระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะส่งผลให้มีค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิต วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรและส่งเสริมพัฒนาการของเด็กต่างกันด้วย ฉะนั้นอาชีพหลักของครอบครัวจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้พฤติกรรมที่ดี-ไม่ดี ถูก-ไม่ถูก ควร-ไม่ควรที่แตกต่างกัน (Hurlock 1964 : 54) ซึ่งจะมีผลทำให้มีปฏิกริยาจริยธรรมแตกต่างกันได้

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมหรือจริยธรรมที่สนใจความแตกต่างระหว่างอาชีพหลักของครอบครัวมีดังนี้คือ

เคย์ (Kay 1975 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุนาวัน 2520 : 19) ได้ศึกษาพบว่าบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำและปานกลางจะมีค่านิยมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์แตกต่างกัน เช่น การเก็บของตกได้แล้วไปคืนเจ้าของนั้น เป็นความดีที่ควรสรรเสริญในสังคมของบุคคลฐานะปานกลางและสูง แต่เป็นสิ่งโง่เขลาและไม่ควรกระทำอย่างยิ่งในสังคมของคนฐานะต่ำ ในด้านที่เกี่ยวกับอาชีพของบุคคลจะพบว่าบุคคลที่มีอาชีพเกี่ยวกับการค้าและธุรกิจที่มีแนวโน้มที่จะไม่ซื่อสัตย์มากกว่าบุคคลที่มีอาชีพในด้านการรักษาความยุติธรรม เช่น ผู้พิพากษา หรือนักบวช

เสริมเกียรติ พรหมพุย (2521 : 9) ศึกษาอิทธิพลของการเลี้ยงดูที่มีต่อคุณธรรมแห่งพลเมืองดีของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 400 คน ในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้แบบสอบถามวัดคุณธรรมแห่งพลเมืองดี ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่บิดามารดามีอาชีพต่างกัน คือ รับจ้าง เกษตรกร ค้าขาย และรับราชการ มีคุณธรรมแห่งพลเมืองดีไม่แตกต่างกัน

วันเพ็ญ คำเมือง (2522 : 54) ที่เคยกล่าวถึงแล้วได้ศึกษาเปรียบเทียบทรศนะเกี่ยวกับพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครในพฤติกรรมซื่อสัตย์สุจริต ร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม เป็นหูเป็นตาให้เจ้าหน้าที่บ้านเมือง ยกย่องส่งเสริมผู้ทำความดี ประกอบอาชีพอิสระด้วยความขยันขันแข็ง และเสียภาษีอากรด้วยความเต็มใจ พบว่านักเรียนที่มีผู้ปกครองแตกต่างกัน 5 กลุ่ม คือ 1. กรรมกร ช่างนา ช่างสวน ช่างไร่ 2. ช่างฝีมือ ค้าขาย ธุรกิจ 3. นักการเมือง 4. ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ 5. ข้าราชการพลเรือน พนักงานรัฐวิสาหกิจ มีทรศนะเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีไม่แตกต่างกัน

วิระวรรณ อามระดิษ (2522 : 72) ที่เคยกล่าวถึงแล้วพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานครที่ผู้ปกครองมีอาชีพรับราชการ ค้าขาย ธุรกิจ ลูกจ้าง เกษตรกรรม อุตสาหกรรม ข้าราชการบำนาญ และอื่น ๆ มีค่านิยมจริยธรรมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย ความเสียสละ ความยุติธรรมแตกต่างกัน

สุนทรী โคมินและสนธิ สมักรการ (2522 : 173-174) ที่เคยกล่าวถึงแล้วได้เปรียบเทียบทัศนคติเกี่ยวกับความทะเยอทะยาน โดยใช้ข้อความว่า "คนเรามีพอกินพอใช้แล้วก็ไม่ควรต้องดิ้นรนชวนชวายเป็นอีก" ในหมู่คนไทย 8 อาชีพ คือ ธุรกิจการค้า ข้าราชการ กรรมกร นักศึกษา ลูกจ้างเอกชน ช่างไร่ชาวนา ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ช่างฝีมือ พบว่ากลุ่มที่มี

ความทะเยอทะยานมากที่สุดคือไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวนี้มากที่สุดคือ นักธุรกิจการค้า รองลงมาคือข้าราชการและกรรมกร ส่วนกลุ่มที่มีความทะเยอทะยานน้อยที่สุดคือ ช่างฝีมือ ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และชาวไร่ชาวนา ตามลำดับ

สมาน ซาลีเครือ (2523 : 25) ศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมเชิงสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 714 คน เป็นนักเรียนในกรุงเทพฯ 529 คน และนักเรียนในจังหวัดชัยภูมิ 185 คน โดยใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประเมินค่าที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองวัดความเชื่อ ความรู้สึก หรือความปรารถนาที่มีต่อพฤติกรรมเชิงสังคมต่าง ๆ 30 ข้อ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเมตตา กรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และการเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เป็นต้น ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรมมีค่านิยมเชิงสังคมต่ำกว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพอื่น ๆ ส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพค้าขายหรือธุรกิจการค้า และอาชีพรับราชการ มีค่านิยมเชิงสังคมไม่ต่างกัน

เหม ทองชัย (2523 : 125-126) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่านักเรียนที่ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรมมีทัศนคติเชิงเสมอภาคมากที่สุด กลุ่มที่ผู้ปกครองมีอาชีพรับจ้างมีทัศนคติเชิงเสมอภาคน้อยที่สุด ส่วนกลุ่มรับราชการ ค้าขาย และทำธุรกิจส่วนตัว มีทัศนคติเชิงเสมอภาคไม่ต่างกัน

นิตยา ธรรมพันธ์ (2523) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่านักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพหมวดวิชาชีพและวิชาการ เช่น นักวิทยาศาสตร์ แพทย์ ครู วิศวกร นักการ ศึกษา ศิลปิน นักดนตรี นักประพันธ์ ฯลฯ มีค่านิยมในอาชีพด้านเกียรติยศชื่อเสียง ความมีอำนาจและความมีอิสระสูงกว่านักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพพิศกรรม

บุคคลที่เติบโตมาจากครอบครัวที่มีอาชีพแตกต่างกันย่อมได้รับการอบรมเลี้ยงดูต่างกัน มีวิถีการดำเนินชีวิตต่างกัน และมีโอกาสได้เห็นแบบอย่างในการประพฤติ ตนแตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าจะมีผลทำให้การเรียนรู้พฤติกรรมที่ดี-ไม่ดี ถูก-ไม่ถูก ควร-ไม่ควร แตกต่างกันไป จึงทำให้มีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมของผู้อื่นแตกต่างกันด้วย ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานการวิจัยข้อ 4 ว่า "นักเรียน ครู และผู้ปกครองจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักรับราชการ เป็นผู้ใช้แรงงาน ประกอบธุรกิจการค้า และเป็นลูกจ้างเอกชนมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน"

สภาพความเป็นเมือง

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม มีประชากรมากกว่าร้อยละ 80 ที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ สังคมชนบทมีความแตกต่างจากสังคมเมืองอยู่หลายประการ กล่าวคือ ชาวชนบทมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งต้องพึ่งพาสภาพดินฟ้าอากาศ เป็นเหตุให้มีรายได้ได้น้อย มีระดับการศึกษาไม่สูง สภาพความเป็นอยู่และมาตรฐานในการดำรงชีวิตไม่สะดวกสบายเหมือนชาวเมือง แต่ชาวชนบทมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันแบบเครือญาติ ยึดมั่นในคุณธรรมของศาสนา การที่สังคมชนบทอยู่ไกลจากความเจริญของสังคมเมืองทำให้ชาวชนบทมีประสบการณ์ที่จำกัด โอกาสที่จะได้เรียนรู้ข่าวสารต่าง ๆ จึงน้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมเมืองแล้ว สังคมเมืองมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ เป็นจุดศูนย์รวมของบุคคลที่มีการศึกษาและอาชีพต่าง ๆ มีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตอย่างพร้อมมูล ชีวิตของชาวเมืองเต็มไปด้วยการแข่งขัน กระตือรือร้น ต้องพึ่งตนเอง มีความสัมพันธ์กันไม่แน่นแฟ้นแบบตัวใครตัวมัน เนื่องจากอยู่ในคนหมู่มากชาวเมืองจึงต้องคำนึงถึงระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมมากกว่าชาวชนบท

ความแตกต่างกันในด้านสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่นี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวเมืองและชาวชนบทมีค่านิยมและพฤติกรรมแตกต่างกันไป ซึ่งจะเห็นได้จากผลการวิจัยของสุนทรี โคมิน และสนธิ สัมครการ (2522 : 91-93) ที่พบว่าค่านิยมจุดหมายปลายทางที่ชาวชนบทให้ความสำคัญสูงกว่าชาวกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นค่านิยมที่เน้นความสำคัญของการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เช่น ความมั่นคงปลอดภัยของชาติและของโลก การช่วยเหลือผู้อื่น ในขณะที่ชาวกรุงเทพฯ เน้นค่านิยมส่วนบุคคล เช่น ความสุขในชีวิตครอบครัว ความสำเร็จในชีวิต ทวกลมภาคภูมิใจในตนเอง ความเป็นผู้รู้ ความมั่งคั่งและศิลปะ ส่วนค่านิยมวิถีปฏิบัติที่ชาวชนบทให้ความสำคัญสูงกว่าเป็นค่านิยมด้านจริยธรรมทั้งหมด ได้แก่ ความกตัญญูรู้คุณ การรักษาน้ำใจซึ่งกันและกัน การให้อภัย ความอ่อนน้อมเชื่อฟัง การพึ่งพอาศัยกัน และความสะอาด ส่วนชาวกรุงเทพฯ ให้ความสำคัญกับค่านิยมด้านส่วนตัวสูงกว่า ได้แก่ ความเป็นตัวของตัวเอง ความสามารถสูง ความกล้าการมีแนวคิดกว้าง ความคิดสร้างสรรค์ ความทะเยอทะยาน และความสนุกสนานร่าเริง

งานวิจัยของจงจรัส แจ่มจันทร์ (2524 : 74, 76) เพียงพรณ สุขจันทร์ (2524 : 61,63) ยุกา ถันอาบ (2524 : 70, 72) และอาลัย จันทรพาณิชย์ (2524 : 62,64)

ต่างก็ศึกษาโดยใช้เทคนิคการฉายออก (Projective Technique) เพื่อทดสอบว่านักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจะมีการรับรู้และตัดสินใจแสดงพฤติกรรมอย่างไรภายใต้สภาพการณ์หนึ่ง ๆ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามพร้อมภาพประกอบ 35 ข้อ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในจังหวัดนนทบุรี สุราษฎร์ธานี นครราชสีมา และบุรีรัมย์ จำนวน 400, 400, 480 และ 400 คน ตามลำดับ พฤติกรรมที่แสดงความซื่อสัตย์แยกศึกษาออกเป็น 6 ด้าน คือ การซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อสมาชิกในครอบครัว ต่อบุคคลทั่วไป ต่อครู ต่อผลการกระทำของตน และต่อเพื่อน ผลการวิจัยของสามในสี่คนได้ผลที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ นักเรียนที่อยู่เขตเมืองและนอกเมืองมีความซื่อสัตย์ไม่แตกต่างกันทุกด้าน ยกเว้นงานวิจัยของเพียงพรรณ สุขจันทร์ เท่านั้นที่พบว่านักเรียนในเขตเมืองสุราษฎร์ธานีมีการแสดงออกด้านความซื่อสัตย์ต่อตนเองและต่อผู้อื่นสูงกว่านักเรียนที่อยู่นอกเขตเมือง ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับความยุติธรรม ได้แก่ ความยุติธรรมต่อบุคคลอื่น ความไม่ลำเอียง เพราะรัก รักษาสิทธิของผู้อื่น ไม่เอาเปรียบกัน และความยุติธรรมต่อส่วนรวม พบว่าสอดคล้องกันทุกชั้นคือนักเรียนที่อยู่ในเมืองและนอกเมืองแสดงความยุติธรรมไม่แตกต่างกันทุกด้าน

วารินทร์ ม่วงสุวรรณ (2516) ศึกษาความแตกต่างของวินัยทางสังคมระหว่างนักเรียน ปก.ศ.ปีที่ 1 ในกรุงเทพมหานคร 3 แห่งและต่างจังหวัด 2 แห่ง เป็นชาย 200 คน หญิง 230 คน โดยใช้แบบสอบถามวัดเกี่ยวกับวินัยทางสังคมของนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนในกรุงเทพฯและต่างจังหวัดมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในเรื่องการรักษาสาธารณสมบัติ และการรักษาความสะอาดในที่สาธารณะ

วิระวรรณ อามระดิษ (2522) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร เขตในและเขตรอบนอกมีค่านิยมทางจริยธรรมเกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความเสียสละและความมีระเบียบวินัยแตกต่างกัน

ชฎาพร พัชรชัยเรียร (2525) ที่เคยกล่าวถึงแล้ว พบว่านักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่อยู่ในกรุงเทพฯ ชานกรุงเทพฯ และในชุมชนแออัดมีค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ ความรับผิดชอบ การรักอิสระและพึ่งตนเอง ความมีระเบียบวินัยไม่แตกต่างกัน

ผลการวิจัยที่ขัดแย้งกันนี้ไม่สามารถชี้ให้เห็นได้ชัดเจนว่าสภาพความเป็นเมืองจะมี ส่วนเกี่ยวข้องกับค่านิยมทางจริยธรรมของคนไทยหรือไม่ แต่เนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อมวิถีชีวิต และค่านิยมที่แตกต่างกันระหว่างชาวเมืองกับชาวชนบท ผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะมีส่วนทำให้ชาวเมือง กับชาวชนบทที่มีความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้อื่นแตกต่างกัน จึงเป็น แนวทางให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานการวิจัยข้อ 5 ว่า "นักเรียน ครู และผู้ประกอบการที่อยู่ในกรุงเทพมหานครชั้นใน กรุงเทพมหานครรอบนอก อำเภอเมือง และอำเภอชนบทมีปฏิริยาจริยธรรม ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน"

ภูมิภาค

ประเทศไทยแบ่งลักษณะภูมิประเทศออกเป็น 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยมีกรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงและเป็นศูนย์กลาง ของความเจริญในทุก ๆ ด้าน ภูมิภาคเหล่านี้มีความแตกต่างกันหลายประการ เช่น สภาพภูมิ ประเทศ ภูมิอากาศ อาชีพ รายได้ของประชากร ชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาพูด ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น ความแตกต่างกันเช่นนี้ย่อมมีส่วนให้ประชากรในแต่ละภาค มีแนวคิด ทศนคติ และค่านิยมแตกต่างกันไป ประเสริฐ แยมกลินพุง (2516 : 18-20) ได้ กล่าวถึงลักษณะเด่น ๆ ของคนไทยในภูมิภาคต่าง ๆ ว่า ภาคเหนือมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ คนในภาคนี้จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ร่วมมือกันทำงาน ไม่ค่อยเอาเปรียบหรือ เป็นศัตรูกัน คนในภาคนี้จึงมีจิตใจโอบอ้อมอารีเป็นมิตรกับคนต่างถิ่น ในขณะที่ภาคตะวันออก เฉียงเหนือเป็นภาคที่เสียเปรียบทางด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ พื้นดินเป็นดินทราย แห้งแล้งเพาะปลูกพืชได้ผลผลิตน้อย ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในภาคนี้ไม่สู้ยึดมั่นถือมั่นกับชีวิตและ สิ่งแวดล้อม มีความมักน้อยสันโดษและพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ พยายามทำชีวิตให้มีความหมายด้วย การแสวงหาความสนุกสนานร่าเริงเท่าที่พอจะหาได้มากกว่าความเป็นระเบียบจริงจังในชีวิต ส่วนภาคกลางนั้นมีสภาพภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจที่ดีกว่าภาคอื่น ๆ คนในภาคนี้ไม่จำเป็นต้องพึ่งพา อาศัยกันมาก จึงมีลักษณะนิสัยนิยมอิสระภาพและมีความเป็นตัวของตัวเอง ชอบทำงานและใช้ชีวิต ตนเองตามลำพัง ถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่และไม่ยอมตกอยู่ใต้อำนาจของผู้อื่น ส่วน ภาคใต้ เป็นภาคที่มีความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เช่น สวนยาง เหมืองแร่ คนในภาคนี้จึง มีความรู้สึกภูมิใจในภาคของตนเอง เศรษฐกิจและการค้าของภาคนี้ มีการเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็ว ฐานะของตนก็อาจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้เช่นกัน ทำให้คนในภาคนี้มีความตื่นตัวและมี

การแข่งขันกันมากในเรื่องฐานะ สำหรับกรุงเทพมหานครนั้นเป็นศูนย์กลางการปกครอง การ เศรษฐกิจ การพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และการศึกษา เป็นที่รวมของบุคคลหลายกลุ่มอาชีพ ความผูกพันใกล้ชิดกันในกลุ่มเป็นไปอย่างไม่แน่นอนเห็น มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคนิคและวิทยาการ ชีวิตจึงดำเนินไปอย่างรีบเร่ง มีการแข่งขันกันในการศึกษาและประกอบอาชีพสูง

ผลการวิจัยของประสาร มาลากุล ณ อยุธยา (2523 : 68-69, 71, 77, 90-91) แสดงให้เห็นว่าเยาวชนจากภูมิภาคต่าง ๆ มีค่านิยมในเรื่องต่อไปนี้แตกต่างกัน

1. คุณธรรมและศาสนา ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับการนำคำสอนของศาสนามาใช้ ในชีวิตประจำวัน การขจัดความเห็นแก่ตัว การไม่คดโกงเอาเปรียบผู้อื่น และกรมีเมตตากรุณา พบว่าเยาวชนในกรุงเทพมหานครมีค่านิยมสูงกว่าภาคอื่น ๆ ($p < .01$) ในขณะที่เยาวชนภาคใต้ มีค่านิยมนี้ต่ำกว่าภาคอื่น ๆ

2. ความสัมพันธ์ทางจิตใจและครอบครัว ซึ่งครอบคลุมลักษณะเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ จริงใจ ความอ่อนปรนให้อภัย ความสำนึกในหน้าที่บทบาทและความรับผิดชอบร่วมกัน ความกตัญญู ต่อผู้มีพระคุณ พบว่าเยาวชนในภาคเหนือให้ความสำคัญต่อค่านิยมนี้สูง ในขณะที่เยาวชนในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือให้ความสำคัญน้อยกว่าภาคอื่น ๆ ($p < .001$)

3. ความสามารถและความเป็นอิสระแก่ตัว ครอบคลุมถึงโอกาสในการพัฒนาความสามารถของตัว ความรักและสนใจใฝ่หาความรู้ การเลือกและตัดสินใจเอง ความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเองและพึ่งพาตัวเองได้ พบว่ากลุ่มภาคใต้แสดงค่านิยมนี้สูงในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแสดงค่านิยมนี้ต่ำ

4. ความคาดหวังทางอาชีพที่ต้องการทำ เยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ความสำคัญต่อบัจจัยด้านความต้องการและการสนับสนุนจากครอบครัวและสภาพแวดล้อมของ ตัวเอง ส่วนกลุ่มภาคใต้ให้ความสำคัญน้อยในเรื่องแรก และกลุ่มกรุงเทพมหานครให้ความสำคัญน้อยในเรื่องหลัง

ลักษณะเฉพาะตัวของสังคมในภูมิภาคต่าง ๆ และควมแตกต่างกันของค่านิยมหลาย ๆ ด้านเหล่านี้ น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมของคนในแต่ละภูมิภาค อยู่ไม่น้อย ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานการวิจัยข้อ 6 ว่า "นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่อยู่ใน กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปฏิริยาจริยธรรม

ต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน"

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจปฏิริยาจริยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครองต่อพฤติกรรมเศรษฐกิจของผู้อื่น
2. เพื่อเปรียบเทียบปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นระหว่างกลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่จำแนกตามตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร คือ เพศ สถานภาพ ศาสนา อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมือง และภูมิภาค
3. เพื่อสร้างมาตรวัดปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นสำหรับใช้กับคนไทย

สมมติฐานของการวิจัย

1. นักเรียน ครู และผู้ปกครองเพศชายและเพศหญิงมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน
2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครองมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน
3. นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน
4. นักเรียน ครู และผู้ปกครองจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักรับราชการ เป็นผู้ใช้แรงงาน ประกอบธุรกิจการค้า และเป็นลูกจ้างเอกชนมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน
5. นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่อยู่ในกรุงเทพมหานครชั้นใน กรุงเทพมหานครรอบนอก อำเภอมือง และอำเภอนอกมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน
6. นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตในการดำเนินงาน ดังนี้คือ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2524 ครู และผู้ปกครอง และได้เลือกกลุ่มตัวอย่างจากภูมิภาคต่าง ๆ ที่ประเทศรวมทั้งสิ้น 3,000 คน ดังรายละเอียดที่ปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามเป้าหมายของการวิจัย จำแนกตามสถานภาพและภูมิภาค

ภูมิภาค สถานภาพ	กรุงเทพ มหานคร	กลาง	เหนือ	ใต้	ตะวันออก เฉียงเหนือ	รวม
นักเรียนชั้น ป.6	120	120	120	120	120	600
นักเรียน ม.3	120	120	120	120	120	600
นักเรียน ม.ศ.5	120	120	120	120	120	600
ครู	120	120	120	120	120	600
ผู้ปกครอง	120	120	120	120	120	600
รวม	600	600	600	600	600	3,000

2. ตัวแปรที่ศึกษา

ก. ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) มี 6 ตัวแปรคือ

1. เพศ แบ่งเป็นชายและหญิง
2. สถานภาพ หมายถึงสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างที่มีบทบาทในโรงเรียน แบ่งเป็นนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครอง
3. ศาสนา หมายถึง ศาสนาที่กลุ่มตัวอย่างนับถืออยู่ในปัจจุบัน แบ่งเป็นพุทธ คริสต์ และอิสลาม
4. อาชีพหลักของครอบครัว หมายถึงอาชีพที่ทำรายได้ส่วนใหญ่ให้แก่ครอบครัว แบ่งเป็น รับราชการ ผู้ใช้แรงงาน (ชาวนา ชาวไร่ และกรรมกร) ธุรกิจการค้า (รวมถึงค้าขาย

เล็ก ๆ น้อย ๆ) และลูกจ้างเอกชน

5. สภาพความเป็นเมือง หมายถึงสภาพความเจริญของท้องถิ่น แบ่งเป็นกรุงเทพมหานครชั้นใน กรุงเทพมหานครรอบนอก อำเภอเมือง และอำเภอชนบท

6. ภูมิภาค แบ่งเป็น กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ข. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือคะแนนที่ได้จากมาตรวัดปฏิภิจิรียาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น (ฉบับที่ 1 หรือฉบับที่ 2) เป็นรายพฤติกรรม

3. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะปฏิภิจิรียาจริยธรรมทางบวกและปฏิภิจิรียาจริยธรรมทางลบจากคำรายงานของกลุ่มตัวอย่างต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น 16 พฤติกรรมในมาตรวัดปฏิภิจิรียาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น และระดับของการมีปฏิภิจิรียาจริยธรรมตามคำรายงานของกลุ่มตัวอย่าง คือคำตอบของกลุ่มตัวอย่างที่ประเมินระดับมากน้อยในมาตราส่วนประเมินค่า 5 มาตราคือ 2 1 0 -1 -2

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ปฏิภิจิรียาจริยธรรมเป็นพฤติกรรมเจตนาที่ผ่านกระบวนการคิดไตร่ตรองและประเมินความถูกต้อง ดีงาม และเหมาะสมของการกระทำแล้ว
2. ปฏิภิจิรียาจริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่สามารถวัดได้จากคำรายงานของบุคคลที่ตอบมาตรวัดในสภาพการณ์ที่ผู้ตอบรู้สึกปลอดภัยและให้ความร่วมมือ และสามารถใช่วิธีการทางสถิติอธิบายได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ปฏิภิจิรียาจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในที่บุคคลตอบสนองต่อการกระทำของผู้อื่นหลังจากได้ประเมินความถูกต้อง ดีงาม และสมควรกระทำของการกระทำนั้นในสถานการณ์หนึ่ง ๆ แล้ว
2. ปฏิภิจิรียาจริยธรรมทางบวก หมายถึง พฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในที่บุคคลตอบสนองต่อการกระทำของผู้อื่นเมื่อได้ประเมินการกระทำนั้นแล้วว่าเป็นการกระทำที่ดี ถูก

และสมควรกระทำ ในการวิจัยนี้ปฏิริยาจริยธรรมทางบวก คือ ผลรวมของคะแนนจาก 5 ปฏิริยา คือ ชื่นชมยินดี ภูมิใจ ให้อภัยเห็นด้วย และคบหาเป็นมิตร

3. ปฏิริยาจริยธรรมทางลบ หมายถึง พฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในที่บุคคลตอบสนองต่อการกระทำของผู้อื่น เมื่อได้ประเมินการกระทำนั้นแล้วว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดี ไม่ถูก และไม่สมควรกระทำ ในการวิจัยนี้ปฏิริยาจริยธรรมทางลบ คือผลรวมของคะแนนจาก 3 ปฏิริยา คือ ตำหนิ รำคาญ และฟ้องร้อง

4. พฤติกรรมทางเศรษฐกิจ หมายถึง พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การจำหน่าย แจกจ่าย การแลกเปลี่ยนและการบริโภคของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้ คือ

1. ความซื่อสัตย์ ได้แก่ การไม่เอาทรัพย์สินผู้อื่น และการลักฉ้อทรัพย์สิน
2. ความเสมอภาค ได้แก่ การกระจายทรัพย์สินอย่างเท่าเทียมกัน การกระจายทรัพย์สินตามความสามารถ และการกระจายทรัพย์สินตามความจำเป็น
3. ความเมตตากรุณา ได้แก่ การบริจาคทรัพย์สิน และการฉวยโอกาสชูครีต
4. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ได้แก่ การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ และการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์
5. การกั๊กเงิน ได้แก่ การกั๊กเงินจากผู้อื่น การให้ผู้อื่นกู้เงิน และการให้ผู้อื่นยืมเงิน
6. สัมมาชีพ ได้แก่ การประกอบอาชีพอิสระ และการประกอบอาชีพรับจ้าง
7. มิจฉาชีพ ได้แก่ การประกอบมิจฉาชีพที่ผิดกฎหมาย และการประกอบมิจฉาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย

5. นักเรียน หมายถึง ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2524 ที่ส่งมาจากโรงเรียนที่เป็นตัวแทนของโรงเรียนในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร

6. ครู หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่สอนในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในโรงเรียนที่เป็นตัวแทนจากภูมิภาคต่าง ๆ

7. ผู้ปกครอง หมายถึง บิดา มารดา หรือผู้อุปการะเลี้ยงดูนักเรียนในโรงเรียนที่เป็นตัวแทนจากภูมิภาคต่าง ๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของปฏิริยาจริยธรรมของนักเรียน ครู

และผู้ปกครองต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น

2. ทำให้มองเห็นว่าสังคมไทยมีกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอย่างเคร่งครัดหรือผ่อนปรนเพียงใด

3. เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับจริยธรรมที่ควรจะเป็นตามอุดมคติสำหรับสังคมไทยแล้ว ผลการวิจัยนี้จะเป็นพื้นฐานส่วนหนึ่งสำหรับการกำหนดปทัสถานทางจริยธรรม และสำหรับการวางแนวทางในการจัดการศึกษาและกิจการอื่น ๆ เพื่อปรับพฤติกรรมทางจริยธรรมของคนไทยให้ได้ตามปทัสถาน

4. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าและการวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมต่อไป

5. เป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย